

BHAKTI

wie lief heeft zinge het uit

(ISBN 90-9010980-3 NUGI 623)

productie yoga intervisiekring - context bhakti yoga

www.yoga-intervisiekring.com

**bhakti, toegelicht aan de hand van
eenvoudige mantra's en bhajans**

voor muziekcassette en muzieknotaties contact

join@yoga-intervision.com

anthony draaisma - augustus 1997

KORTE INHOUD

"Bhakti; wie lief heeft zinge het uit" is een bewerking van een twaalftal avonden samen zingen van mantra's en bhajans (sankirtan/devotionele samenzang). Aan de hand van een twintigtal van deze chants licht het boekje toe wat verstaan wordt onder bhakti (liefdevolle zorg en aandacht/toewijding aan God resp. een specifieke godheid) en bhakti yoga (bhakti als zelfrealisatieweg).

Tevens komen aanverwante gebieden aan de orde. Zoals mantra yoga en japa (het herhalen van de naam/namen van God). Ook het Jezusgebed (het voortdurende gebed uit het Christendom) en Tibets beroemdste mantra, om mani padme hum, krijgen de aandacht.

Doorkijkjes in Indiaas boeiende beeldentaal en mythologie zorgen ervoor dat de aandacht van de lezer gevangen blijft. Hoe belangrijk de murti, het beeld of afbeelding van de godheid, voor de beoefenaar van bhakti is, komt uitgebreid aan de orde. Geïllustreerd door een vijftiental afbeeldingen. Van de chants is een westerse muzieknotatie beschikbaar, alsook een eenvoudige cassette (via join@yoga-intervision.com). Een uitgebreide literatuuropgaaf biedt voor wie dat wil mogelijkheden tot verdere nuancering.

Dit alles maakt dat geïnteresseerden op een laagdrempelige manier met bhakti kunnen kennismaken. Het boekje brengt deze boeiende materie van binnenuit tot leven. Tegelijk bewaart het voldoende distantie. Dit komt de helderheid van het gebodene ten goede.

De auteur, Anthony Draaisma Muraliprabhu (1942), is van katholieke origine. Aangetrokken door het Oosten verdiepte hij zich aanvankelijk in het Mahayana Boeddhisme. Vervolgens raakte hij geboeid door het Hindoeïsme. Daarvan hebben met name bhakti, bhakti yoga en sankirtan zijn belangstelling. Anthony is counselor, yogadocent en coördinator van de stichting yoga intervisiekring (zie www.yoga-intervision.com).

ISBN 90-9010980-3 NUGI 623 - IJSSELSTEIN / MAURIK 1997

(cover: krishna)

SARASWATI

INHOUDSOPGAVE

"BHAKTI, WIE LIEF HEEFT ZINGE HET UIT"

0. Tot goed begrip ----- blz. 7 - 12

- Bhakti, het muzische en het spirituele
- Wie lief heeft zinge het uit
- Bedoeling en aanpak van het boekje
- Bhakti in meest traditionele zin
- India: een land van wanhoop en hoop
- Dank
- Wij-vorm

1. Van abstractie tot menselijke gestalte ----- blz. 13 - 18

- Het onbenoembare
- OM: een klank voor het onbenoembare
- Ram: een naam centreert onze aandacht
- Krishna: van naam naar menselijke gestalte
- Gopala: we beminnen (hem) onvoorwaardelijk
- Gospodi: hij houdt ook van ons
- Rasa: smaak van bhakti

2. Bhakti maakt het leven sacraal ----- blz. 19 - 24

- Bedoeling van de zangavonden
- Bhakti: geen theorie, maar doen en zijn
- Na OM komt Ganesha
- De godengestalten representeren het hele leven
- Tara: God is een vrouw
- Sri Ram: iedereen is een held
- Asatoma: een vredeswens

3. Bhakti en relaties ----- blz. 25 - 30

- De tanpura stemmen: afstemmen op ons wezen
- OM: invocatie van het mysterie
- Ganesha: Heer der gana's
- Sita-Ram, Radhe-Shyam en Shivananda
- Relatievorming, passie en levensloop
- Vatsalya Rasa: houden van God als was hij ons kind
- Brahman en Atman

4. Mantra Yoga ----- blz. 31 - 36

- Bhakti maakt het onzienlijke tastbaar
- Ganesha's attributen
- De goden hebben elk hun eigen (rij)dier
- Mantra yoga: onze grillige mind aan de haak
- Mantra yoga en bhakti yoga: kwesties van vervanging
- Shiva: niet ik maar U
- Asatoma: bhakti impliceert karma yoga

5. Bhakti: een innerlijk proces ----- blz. 37 - 42

- Waar zo al de godenverhalen vandaan komen
- Ganesha's halve slagand
- De Indiase wijsheidscultuur kent een orale traditie
- Fugit amor: liefde die vlucht
- Viraha: God is er (even) niet
- Bhakti en naastenliefde
- Gospodì Pomi Luj: het Jezusgebed

6. Bhakti Yoga ----- blz. 43 - 48

- Bhakti yoga: een zelfrealisatieweg
- De vreemdeling is God-nabij
- Oefenschool in aandacht
- Weg en doel vallen samen
- Het aannemen van de vorm roept de inhoud op
- Het interpreteren en kiezen van mantra's
- Giridhari: Krishna, de Bergtiller

7. Syncretisme: kenmerk van de Indiase cultuur - - blz. 49 - 54

- De stilte ervoor en erna
- Mogen zijn wie wij ten diepste zijn
- Ganesha's olifantenhoofd
- Indra delft het onderspit
- Syncretisme: kenmerk bij uitstek van de Indiase cultuur
- Gospodì: hij is er voor ons, dat spreekt vanzelf
- Asatoma: voor onze vredeswens een concrete bestemming

8. God als vrouw ----- blz. 55 - 60

- Brahma, Vishnu, Shiva
- De goden hebben elk hun vrouwelijke pendant

- Shakti
- Devi Mata: ons aller Moeder
- De twee gezichten van de Grote Moeder
- Mahamaya
- Om Tat Sat: drievoudige aanduiding van Brahman

9. Liefde valt te leren ----- blz. 61 - 66

- De vele goden en godennamen
- Groeien in bhakti
- Sravanam, kirtanam, smaranam
- Een geschiedenis van verlies
- Devi Mata: ons aller moeder
- Durga: wanneer we het opgeven, dan helpt Zij
- Asatoma: zonder vast ritme

10. Murti's en het her-vestigen van het heilige - - - - blz. 67 - 72

- Vergeten
- OM: het heilige her-vestigen
- Murti's: méér dan beelden
- De murti is de godheid zelve
- Tara: moeder van alle Boeddha's
- Om Mani Padme Hum: de mantra van compassie
- Hare Krishna: de mahamantra

11. Compassie ----- blz. 73 - 78

- Concurrentie tussen vader en zoon
- Avalokiteshvara: zien met duizend ogen
- Krishna's geboorteverhaal
- Hari Bool: bezing de lof van Krishna
- Shambo Purare: wie is Shiva?
- Shiva en Ganga
- Amrit: onsterfelijkheid in het hier en nu

12. Japa ----- blz. 79 - 84

- Compassie: een relationele zaak
- Een gebroken gelofte, een gebroken hoofd
- Shiva Nataraja: ook in ons Rijksmuseum
- Ons ontbreekt Shiva's kosmische perspectief
- Japa: rechtstreeks op het doel af
- De pandit in het park
- Phala Rupertvat

LITERATUUR ----- blz. 85 - 90

GANESHA

(0) TOT GOED BEGRIP

BHAKTI, HET MUZISCHE EN HET SPIRITUELE

Over bhakti gaat het boekje dat thans voor u ligt. Het is augustus 1997. Een voor India gedenkwaardige maand. Het is vijftig jaar geleden dat India, na eeuwenlange overheersing door vreemde mogendheden, onafhankelijkheid verwierf. Ook voor ons in het Westen is dit een heuglijk feit. Sinds zijn onafhankelijkheid heeft Indiaas culturele en spirituele rijkdom zich in toenemende mate voor het Westen ontsloten. Nu niet meer in de vorm van een soort vertaalslag van het Angelsaksische Westen zelf, maar rechtstreeks. Niet langer meer vanuit een in emancipatoir opzicht niet geheel vrije positie, maar zelfbewust en eigenstandig.

Twee gebieden waarop India zich in diens grote rijkdom aan ons laat zien, zijn het muzische en het spirituele. Zoals in alle culturen het geval was, zijn in India deze beide gebieden nog steeds in sterke mate met elkaar verweven. Het muzische is in India nog steeds op de eerste plaats uitdrukking van - en oproep tot het transcendente, het heilige. Ondanks de ook in India snel toenemende verwereldlijking.

Dit in tegenstelling tot het Westen. Bij ons heeft het muzische, de kunst in al haar verschijningsvormen, meer en meer een absoluut karakter gekregen. Soms lijkt het er zelfs op alsof het in de plaats is gekomen van het heilige. Het muzische verwijst niet meer naar een herkenbaar en gekend stelsel van transcendente waarden, leefregels, rituelen. Althans, het wordt niet of nauwelijks meer als zodanig beleefd. Ook niet daar waar het als zodanig is bedoeld. Toveren we nu India uit de hoed om aan dit wat sombere beeld tegenwicht te bieden? Nee, zo zwart-wit menen wij niet dat het met het Westen is gesteld. De samenhang tussen het muzische en het transcendente, de kunst en het mysterie, wint terrein terug. Mede, althans naar onze ervaring, door wat de Indiase cultuur ons in dit opzicht laat zien.

De Indiase muzisch-religieuze cultuur, waarvan bhakti een belangrijke component is, is het ook op zichzelf waard om belicht te worden. Los van het feestelijke, maar toevallige moment waarop India zijn gouden onafhankelijkheidsjubileum viert. Indiaas jubileum is dan ook niet de reden voor ons exposé over bhakti. De reden is ons enthousiasme ervoor. Dat is zo groot dat wij ook anderen erop willen attenderen. Niet alleen door het organiseren van "sankirtan", het samen zingen van mantra's en bhajans, maar ook door het geven van schriftelijke achtergrondinformatie.

WIE LIEF HEEFT ZINGE HET UIT

In bhakti, we zullen spoedig omschrijven wat daar onder wordt verstaan, ontmoeten het muzische en spirituele elkaar. Bhakti verbindt devotie, liefdevolle zorg en aandacht, met expressie. Bhakti en expressie kunnen niet zonder elkaar; ze roepen elkaar op. Sterker nog: expressie van devotie is devotie, is toewijding, is liefdevolle zorg en aandacht. Ook wanneer die expressie verstild is.

Daarmee hebben we het over bhakti in de zin van devotie in het algemeen. In de zin van grondhouding waarmee wij in het leven staan of willen staan. In de richting van intense liefde, onvoorwaardelijke liefdevolheid. Voor in principe ongeacht wie of wat. Bhakti in eigenlijke of meest traditionele zin is echter iets anders. Bhakti in eigenlijke zin is een specifieke zelfrealisatieweg uit de Indiase religieuze cultuur. Deze weg bestaat uit een zo totaal mogelijke toewijding aan een specifieke, doorgaans gepersonifieerde, godheid. Dit met het oog op hetzelfde doel: het bereiken van intense liefdevolheid. Nu echter meer in de zin van beoogd effect.

Bhakti in deze specifieke zin is overigens niet exclusief voor India. Het middeleeuwse christendom bijvoorbeeld kende de weg van devotie ook. In die eeuwen bewogen devotie en toewijding zich op grote hoogten. Met name bij hen die zich totaal aan God wijdden en zich daarbij tot Jezus en Maria wendden. Maar ook, weliswaar minder totaal, bij de leken-gelovigen. Verering van heiligen en martelaren, reliekverering, pelgrimage, kerken- en kapellenbouw, dat alles en nog veel meer, nam in de samenleving van alle dag een grote plaats in. Mogelijk dat iets hiervan bij ons in het Westen vandaag de dag herleeft. India echter zien wij met betrekking tot devotie, met betrekking tot bhakti, als de bakermat. En als de behoeder.

De titel: "Bhakti; wie lief heeft zinge het uit" is, naar we menen, veelzeggend. Zingen is van bhakti, van devotie, een van de meest toegankelijke uitdrukkings- en oproepingsmiddelen tegelijk. Bovendien is het aan de hand van een aantal mantra's en eenvoudige bhajans (devotionele liederen), dat wij iets over de achtergronden van bhakti willen vertellen.

"Wie lief heeft zinge het uit" is een variant op de zegswijze: "wie lief heeft zingt het uit". Deze laatste zegswijze vonden we minder geschikt. Alsof wie niet zingt, niet zou liefhebben. Daarom hebben we er meer een uitnodiging van gemaakt. Aan die uitnodiging hoeft overigens niet per se gevolg te worden gegeven. Er bestaan nog zo veel méér uitdrukkingsmiddelen / oproepingsvormen tot de hartsbeweging die bhakti, intense liefde, is. Zoals gebed, muziek, dans, beeldende kunst, architectuur, poëzie, proza.

Bovendien, het belangrijkste uitdrukkingsmiddel van bhakti is daadwerkelijke liefdevolle zorg en aandacht zelf. In het dagelijks leven dus. Als er één ding is waar het muzische als taal van het transcendente naar verwijst, is het daarnaartoe. Wie liefdevolheid, liefdevolle zorg en aandacht, in praktijk brengt, is zélf het lied.

Met deze laatste, mogelijk wat extatische bewoordingen, komen wij bij een punt dat wij op deze plaats niet onvermeld willen laten. Het is niet mogelijk, althans voor ons niet, om over bhakti te schrijven zonder het daarbij af en toe ook uit te zingen. Natuurlijk pogen wij in de regel de nodige afstand te bewaren, een louter gedistantieerde benadering brengt bhakti echter niet tot leven.

BEDOELING EN AANPAK VAN HET BOEKJE

"Bhakti; wie lief heeft zinge het uit" neemt de lezer mee op een twaalftal avonden, gewijd aan sankirtan, aan devotionele samenzang. Iedere avond vormt een hoofdstuk. Per avond worden er drie tot vier chants gezongen. Die chants bestaan uit mantra's en een- à tweestrofige bhajans. Op iedere avond resp. in ieder hoofdstuk komt de betekenis van de chants aan de orde. Tevens wordt ingegaan op mythologische en spirituele achtergronden ervan.

Van de chants, het zijn er een kleine twintig, wordt de westerse muzieknotatie weergegeven. Dus wie aan de uitnodiging gevolg geeft, die kan terecht! Ter ondersteuning is bovendien een eenvoudige cassette-opname beschikbaar. Bij de keuze van de chants hebben wij ons laten leiden door ons doel een redelijk uitgebreid beeld te schetsen van wat bhakti zo al kan inhouden. De diversiteit is immers groot.

De hierboven beschreven opzet van ons boekje is overigens geen fictieve. De tekst van de hoofdstukken bestaat uit een bewerking van zangavonden die werkelijk hebben plaats gevonden. Bij

de mondelinge toelichtingen op deze avonden mikten we erop dat zich voor de deelnemers geleidelijk enig zicht op bhakti zou ontfouwen. Wat op de ene avond nog niet duidelijk was, kwam bijvoorbeeld twee avonden later wat beter uit de verf. Dat ging tot en met de laatste avond door. Zo ontstond een op ongedwongen wijze op elkaar aansluitende stroom.

Deze opzet bleek goed te werken. In het boekje volgen we daarom dezelfde werkwijze. Een strak systematisch betoog, zo dat al mogelijk is bij een onderwerp als bhakti, is dan ook niet wat men mag verwachten. Voor meer informatie en nadere nuancering bieden literatuurverwijzingen een goede ingang.

Het boekje is op de eerste plaats bedoeld voor ons uit het Westen. Dan ligt het ook in de rede om hier en daar een zingend en toelichtend uitstapje te maken naar de christelijke devotie. Ook met bhakti vergelijkbare aspecten van het Boeddhisme komen aan de orde. En wel aan de hand van een tweetal daarvoor geëigende mantra's.

BHAKTI IN MEEST TRADITIONELE ZIN

"Bhakti; wie lief heeft zinge het uit" behelst een eerste algemene introductie van bhakti. Ten aanzien van bhakti in eigenlijke - of meest traditionele zin kent het boekje zijn beperkingen. Zo richten we ons niet tot één godheid, één deity. Bhakti in traditionele zin doet dit wel. Devotees richten zich op een "ishtha devata". Hun overgave en toewijding centreert zich op één godheid, een deity in het bijzonder. De godheid van hun voorkeur. Of de godheid die traditioneel binnen de familie wordt vereerd. Wij richten ons tot verscheidene deities. Hoewel deze gespreide aandacht mogelijk ten koste gaat van intensiteit en diepgang, geven we, gezien onze generale doelstelling, aan verscheidenheid de voorkeur.

Een ander kenmerk van bhakti in meest traditionele zin is het feit dat deze veelal is ingebed in een rond een guru geschaarde kring van devotees. De guru zelf neemt vaak weer een plaats in binnen een respectabel-oude guru-succesie. Veelal gekoppeld aan een even oude, aan de desbetreffende deity gewijde, doorgaande gemeenschap of community (sampradaya of sekte). Hierdoor weet de guru in kwestie zich gelegitimeerd en kunnen devotees er van uitgaan dat de betreffende guru en diens sampradaya betrouwbaar zijn. Binnen deze tradities spelen op de guru gerichte devotie, waaronder guruhymnen, een grote rol. Deze elementen van bhakti vinden wij te specifiek om in een algemene introductie verder uit te diepen.

Bhakti in traditionele zin kent groot gewicht toe aan de inzichten en ervaringen van de stichters van de desbetreffende bewegingen en de guru's die hen opvolgden. Veelal hanteert men een soort canon. De daarin opgenomen geautoriseerde teksten en de erin beschreven richtlijnen en ervaringen beogen de individuele bhakti-beoefenaar te helpen bij zijn groei in bhakti. En hem of haar steun te bieden bij het maken van onderscheid tussen authentieke en ingebeelde ervaringen. Het behoeft weinig betoog: het boekje heeft daarin geen enkele pretentie.

Ook de Stichting Yoga Intervisiekring "Abhyasa", in het kader waarvan het boekje verschijnt, kent dergelijke pretenties niet. Haar doelstelling, het bieden van een mogelijkheid tot het delen van elkaars ervaringen, impliceert een zo open en zo vrij mogelijke benadering.

Binnen traditionele bhaktibewegingen spelen persoonlijke inzichten en ervaringen van devotees dus een bescheiden rol. Zeker voorzover het de lijn van overdracht van kennis en ervaring betreft. Het is de

guru die bhakti-onderricht geeft. Doorgaans in de vorm van commentaar op geautoriseerde teksten. Dit bergt het risico in zich van theoretisering en theologisering, met slechts ruimte voor ervaringen zoals tekst en guru die aanreiken. Daardoor komt de authenticiteit van de innerlijke ervaring in het geding. Althans dat vinden wij in het Westen. Binnen de Indiase traditie tilt men daar echter niet zo zwaar aan. Wat de toelichtingen betreft die het boekje op bhakti geeft, deze bevinden zich in dit opzicht in een middenpositie. Als absoluut mogen zij uiteraard niet worden opgevat. Ze betreffen slechts indicaties.

Ondanks deze beperkingen hebben we het toch aangedurfd de Indiase bhaktitraditie te introduceren. Het elan van de oorspronkelijke teksten, en het voorbeeld, de kennis en ervaring van degenen door wie wij ons geïnspireerd weten, hielpen ons over een drempel heen. In onze uiteenzettingen sluiten we aan op zorgvuldig gekozen mantra's en bhajans. Deze op hun beurt zijn samenballingen van de bhakti waar zij voor staan. Langs die weg reiken we een eerste algemene kennismaking met bhakti aan. We omarmen daarbij niet een stroming in het bijzonder. Evenmin sluiten we aan bij deze of gene guru of sampradaya. We willen, zoals gezegd, daarin juist neutraal zijn.

Samenvattend: binnen traditionele bhaktibewegingen leeft de overtuiging dat het niet mogelijk is om in bhakti te groeien zonder bemiddeling en steun van guru, sampradaya en geauto-riseerde teksten. Deze publikatie voorziet daar niet in. Het kan zijn dat deze of gene traditionele bhaktistroming dit ziet als een tekort. Mogelijk zelfs dat men vindt dat bhakti niet op een neutrale wijze te introduceren valt.

Wij delen die mening niet. De hierboven beschreven, ook voor ons waardevolle tradities, mogen dan garant staan voor het behoud ervan, starre hantering schrikt af, werkt beklemmend. Bhakti is naar haar aard een levende praktijk. Dat vraagt ruimte voor een ook wat meer eigenstandige benadering. Uiteraard is het ook dan van belang begeleiding te ontvangen en eigen belevingen aan verdergevorderden te toetsen. Al was het maar om te ontdekken dat die eigen beleving geen "eigen" is, maar "grace". Geschonken door het transcendentale. Met een al te nadrukkelijke leerstelling echter verdraagt bhakti zich naar onze mening niet.

Overigens achten wij het niet zinvol en niet mogelijk om een onderwerp als bhakti, bhakti in meest traditionele zin dus, op een eenvoudige wijze te presenteren. De verschillen tussen de diverse bhakti-stromingen zijn daar, althans naar onze mening, te groot voor. Wij willen slechts enthousiasmeren en tipjes van de sluier oplichten. Zodat geïnteresseerden op een laagdrempelige manier met bhakti kunnen kennis maken. Zonder dat zij daarvoor (aspirant-)volgeling hoeven te worden van deze of gene bhakti-stroming, guru en sampadraya.

INDIA: EEN LAND VAN WANHOOP EN HOOP

Voordat wij de inleiding van ons boekje met woorden van dank afsluiten, vragen we aandacht voor gevoelens waaraan wij in verband met India niet voorbij kunnen. Het gaat om gevoelens van schaamte, wanhoop en hoop. De gevoelens van schaamte hebben betrekking op het feit dat wij slechts één kant van India naar voren halen en al het andere laten voor wat het is. Met dat andere bedoelen we de wanhoop die India evenzeer kenmerkt. En ook de hoop. Als tegenwicht daarvan.

Bij de wanhoop hebben wij het oog op al die aspecten van India, die India en haar toekomst maken tot een ongewisse. India is niet alleen de bakermat en behoeder van bhakti, maar evenzeer een land vol wanhoop. Wanhoop vanwege het kastenstelsel en dalits, onaanraakbaren, die zelfs nog buiten iedere kaste vallen. Wanhoop vanwege de overwegend nietswaardige, totaal aan de man ondergeschikte

positie van de vrouw. Tezamen een immense sociale gevangenis vormend, die door geen wetgeving en geen regering weg te werken lijkt.

We denken aan het aborteren en doden van meisjesbabies; iets dat op grote schaal voorkomt. En aan, in wrang contrast daarmee, de bevoorrechte positie van jongens. We noemen het bruidschatstelsel dat vele families tot de bedelstaf brengt. En, in het kielzog van het bruidschatstelsel, de kerosine-moorden op jonggehuwde vrouwen. We denken aan de slaafse positie van de gehuwde vrouw ten opzichte van echtgenoot, schoonmoeder en schoonfamilie, bij wie zij veelal haar intek heeft genomen. Een positie waarin eerst dan kansen op verbetering ontstaan wanneer zij een jongen heeft gebaard.

We bewonderen Indiaas rijk geschakeerde religie en cultuur. Onuitroeibaar en fnuikend bijgeloof maken echter van deze zelfde cultuur deel uit. Charlatans bedriegen met hun misdadige magische praktijken, ook met mantra's, grote delen van de bevolking. De heilige koe mag voor ons dan interessant zijn, Indiaas veelvoudige archaische dierenverering vormt ook voor India zelf een groot probleem. Het Hindoesme wordt wel de meest verdraagzame godsdienst ter wereld genoemd. Tegelijk laaien tussen Hindu's en Moslims, en ook anderszins, met regelmaat ernstige gewelddadigheden op. India en de rest van de wereld verheugen zich over Indiaas onafhankelijkheid. De vreugde is echter vermengd met pijn en leed, ontstaan in samenhang met de "partition", de verdeling van India in India en Pakistan. Pijn en leed, ook in Pakistan en Bangladesh.

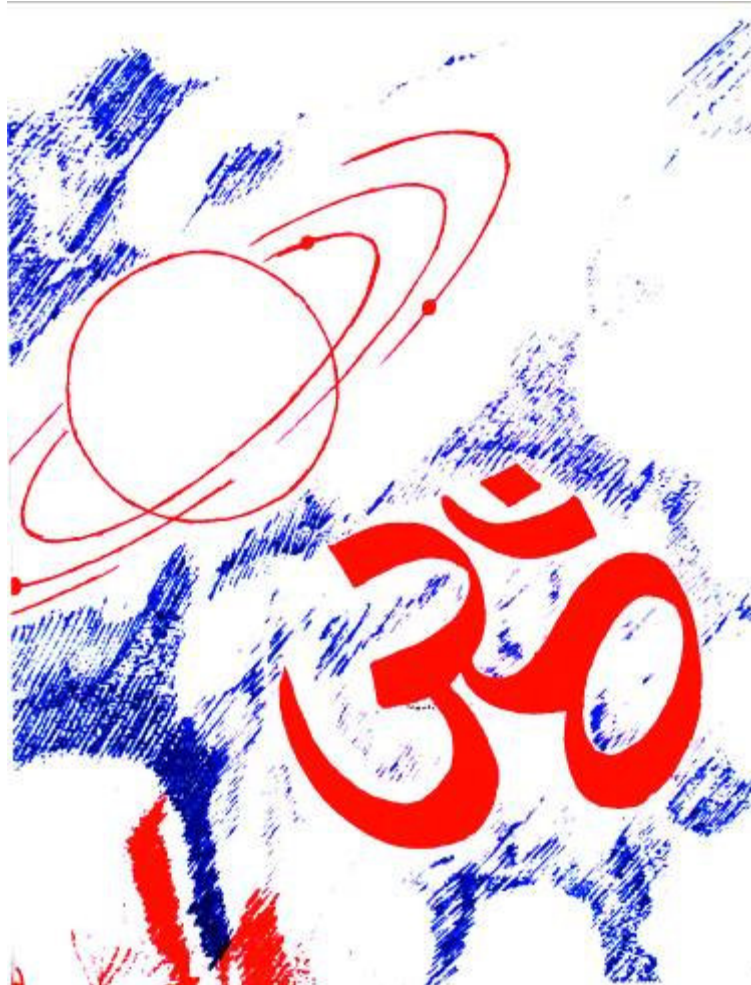
De enorme tegenstellingen tussen arm en rijk, gezond en ziek, geschoold en ongeschoold, de verpaupering en verslumping van de grote steden, de impasse hoe de catastrofaal wordende bevolkingstoename te keren, ook dat alles maakt deel uit van Indiaas wanhoop. Alsook kinderarbeid, kinderverkoop, uitbuiting van arbeidskrachten en corruptie. Corruptie die alle lagen van de samenleving heeft doordrenkt.

Vanuit deze wanhoop contrasteren zich, even intens, de alom aanwezige krachten, in India en elders in de wereld, die deze wanhoop te lijf gaan. Daarvan is minstens een even lange opsomming te maken. Bewondering daarvoor, en bewondering voor de strijd om behoud van waardigheid, die zovelen in India kenmerkt, voeden de kant van de hoop.

DANK

Tot slot van deze inleiding passen ons woorden van dank. Dit boekje, onze inspiratie, danken wij aan al diegenen door wie wij ons gevormd weten. Onze erkentelijkheid geldt in het bijzonder Geshe Kelsang Gyatso en Geshe Konchog Lhundup voor hun onderricht in het Mahayana Boeddhisme, Sri Hayeshvar Das en Dr. P.R. Sharma, voor hun onderricht in bhakti en bhakti yoga. Voor ons zingen was Carolina de Ruiter, lerares klassieke Indiase zang, inspiratiebron en stimulant.

Voor wat betreft de concrete totstandkoming van "Bhakti; wie lief heeft zinge het uit" verdienen Lolkje Gietema en Elise ter Woerd aparte vermelding. Lolkje bedanken we voor haar vele typewerk en haar "achterban-ondersteuning". Elise zijn we erkentelijk voor haar bijdrage aan het thema "godinmoeder", voor het doornemen van de concept-teksten en de waardevolle dialoog daarover. Elise zorgde bovendien voor pc-prints van de muzieknotaties. Helma Termeer tenslotte, danken we voor het collationeren van de eindtekst.

OM

(1) VAN ABSTRACTIE TOT MENSELIJKE GESTALTE

HET ONBENOEMBARE

Het voelt heel bijzonder om met onze reeks bhajana-avonden rond Kerstmis te starten. Samen te mogen zingen en te vieren dat er vreugde en licht in ons midden is gekomen; en liefde. Bhajana betekent: zingend de lof prijzen. Welke gelegenheid is daar nu beter voor dan Kerstmis? Hoe kunnen we die komst van licht, vreugde en liefde nu beter vieren dan door te zingen? In zingen drukken we onze emoties uit. Door zingen brengen we onze gevoelens ook voor onszelf aan de oppervlak-te. Zingend mogen we zijn wie we zijn. Of beter: we zijn zingen, we zijn klank, we zijn trilling, we zijn vibratie. Zoals alles vibratie is. Zoals alles klank is.

Klank, vibratie: een mysterie. Al zijn we het zelf, we zijn het ook niet zelf. Hoe is het mogelijk dat we klanken kunnen voortbrengen? Hoe kan het anders dan dat dit ons gegeven is? Wie die gulle gever is, weten we niet. Dat maakt van dat mysterie onderdeel uit. Het is transcendent. Dat wil zeggen: ons overstijgend, onbenoembaar, ongrijpbaar. Konden we het benoemen dan waren we het toch zelf en zo is dat niet. Onbenoembaar? Niet helemaal! Onze drang om het transcendente te vieren en op te roepen is daarvoor te groot. Iedere cultuur, iedere religie, kent dit. Erediensten en rituelen getuigen ervan. Zingen, het ten gehore brengen van betekenisvolle melodieuze klanken, neemt daarbij een grote plaats in.

Zo ook in het Hindoeïsme. De klank OM, als symbool van het transcendente, synoniem met het transcendente, speelt er een centrale rol. Erediensten en gebeden worden ermee gestart, er vaak ook mee afgesloten. Laten wij ons zingen vanavond daarom ook zo beginnen en langs die weg proberen contact te leggen met het mysterie, met het transcendente, met licht en vrede, met liefde, of hoe we het ook noemen. We vieren het daarmee, danken ervoor, en roepen het tegelijk in ons midden op. In deze ruimte en in ons hart. Zodat ons zingen vanaf het begin in dat licht staat. Dat is wat men invocatie noemt.

We zingen OM drie maal. Alle drie de keren op dezelfde toon. Iedere keer vanuit een volledige inademing. Probeer niet te drukken vanuit de keel, maar laat de adem vanuit de bolle buik naar boven stromen. Maak geleidelijk meer volume en eindig weer zacht. Eventueel trekken we onze buik daarbij bewust langzaam in. We vullen voor iedere OM onze buik met adem, door met open mond fors lucht naar binnen te happen. Desnoods alsof we schrikken. Vervolgens zingen we OM op twee eenvoudige melodielijnen. De overgangen tussen de verschillende noten zingen we niet strak, maar verbonden met elkaar. We glijden van de ene noot naar de andere. Omhoog met toenemend volume, omlaag met afnemend volume. Probeer daarbij zo min mogelijk te vibreren. Luister desnoods eerst hoe de anderen het doen. Het wijst zich dan vanzelf. Gaat het niet meteen naar onze zin, dan zingen we gewoon zoals we gewend zijn.

OM: EEN KLANK VOOR HET ONBENOEMBARE

De reeks zangavonden waarvan de spits nu af is, zal zich vooral richten op de devotionele cultuur uit het Hindoeïsme. We komen daar dus uitgebreid op terug. Af en toe zullen we ook chants uit andere culturen zingen. Het mysterie, het goddelijke, licht en vrede, liefde, dat alles is immers universeel.

Om licht en vrede, liefde, in ons eigen leven te verwerkelijken, steviger te maken, dat gaat niet zo

maar. We zijn wel allemaal zo gestart. Als puur en zuiver mensenkind. Of liever: als kind van God. Tenminste als niemand het ons kwalijk neemt dat we af en toe het woord God gebruiken. Maar goed, ook al zijn we allemaal "heel" gestart, onderweg raken we er wat van kwijt. We boeten in aan die zuiverheid. Er komt wat stof op enzo. Het raakt soms wat uit ons zicht. Begrijpelijk dat dan de behoefte ontstaat om onszelf en elkaar naar die puurheid terug te brengen. Ons die weer te her-inneren.

Een manier om dat te doen is uit te reiken naar de oorsprong waaraan wij onze aanvankelijke puurheid ontlene. Daarvoor is het van belang om ons die oorsprong, die bron, voor te stellen. Het helpt wanneer we die vrede en dat licht, die liefde, die puurheid, een concrete vorm kunnen geven. Door die vorm buiten ons, of voor ons, te plaatsen kunnen we er contact mee leggen. Bijvoorbeeld door middel van een klank of woord dat die bestemming van oudsher al heeft. Of door een klank of woord waar wij die bestemming in leggen. Wanneer we dat woord, die klank, dan **uitspreken** of **uit-zingen**, aandachtig en met ons hart erin, dan brengen we ons die liefde, die puurheid, **in**. Het is als bereiden we ons een bad. Een bad met welriekend, zuiver water. Dan dompelen we ons er in onder. De stof spoelt van ons af. De kleur, geur en zuiverheid van het water gaan op ons over en we zijn weer fris en uitgerust. Ook mentaal.

Zo is het met het zingen van OM. Het zingen ervan is als het bereiden van het bad. Het zelf horen van de klanken die we zingen, en de naklanken ervan, is als het afspoelen van stof. De trilling die we in borstholte en keel ervaren is als het ons onderdompelen in het zuivere, welriekende water.

RAM: EEN NAAM CENTREERT ONZE AANDACHT

De heilige klank OM, het heilige woord OM, is echter voor veel mensen te abstract om alleen langs de weg van het zingen of reciteren ervan, er vrede door op te roepen; en liefde, puurheid, het goddelijke. Vaak hebben we nog iets concreter nodig. Vergelijk het met wanneer we iemand tegenkomen die we nog niet eerder hebben ontmoet. Natuurlijk is die persoon een mens. En we zouden hem of haar best kunnen begroeten met: dag mens. Een enkele keer doen we dat ook. Maar regel is het niet. We willen hem of haar verbijzonderen. We verbijzonderen natuurlijk al wanneer we zeggen: dag man. Of: dag vrouw. Of: dag onderwijzer. En ook dat doen we soms. Toch is het dat niet. Iemand bij diens naam noemen, dat is de manier.

Of vergelijk het met wanneer we onze kinderen een verhaal vertellen. We weten heel goed dat de held uit ons verhaal niet "zij" is, niet "hij". We praten niet in termen van: toen hij zus. Of: toen zij zo. We hebben het over Paulus; of over Pippie. Dan weten onze kinderen tenminste wie we bedoelen en kunnen zij de lotgevallen van de heldjes uit het verhaal, en alle spannende gebeurtenissen eromheen, plaatsen, centreren. Alleen "hij" of "zij", dat spreekt niet aan. Het zou maar verwarrend zijn ook. Want hoe onderscheiden onze kinderen al die andere hij's en zij's van de hij of zij waar het in ons verhaal echt om gaat.

Nog groter nadeel van dit ontbreken van namen is dat het identificatie in de weg staat. Het gaat om Pippie's lef, om Paulus' slimheid. Niet zozeer de eigenschappen, maar de dragers ervan nodigen tot navolging uit. Zo kan het ook zijn met het transcendente, met het heilige, en onze identificatie ermee. Daarom zullen we het OM waar we mee zijn gestart, gaan verbijzonderen door het een naam te geven. De naam in de chant die we gaan zingen luidt: Ram. Uit te spreken met een lange a. We hanteren Ram daarbij als een intieme naamsaanduiding van God. Met daarbij voor ieder van ons de inhoud die ons daarbij voor ogen staat.

We zingen Ram's lof met de woorden: "Sri Ram Jay Ram Jay Jaye Ram Om". De kleur van de melodie, en de gevoelswaarde die onder de woorden schuil gaat, zijn die van bewondering, hulde, victorie (Jay), eerbied en dankbaarheid voor het uitzonderlijk-voortreffelijke (Sri) dat Ram voor ons is; synoniem bovendien met OM. De melodie geeft uitdrukking aan ons verlangen om vanuit bewondering en dankbaarheid te leven. De chant is een mantra. Wat daaronder wordt verstaan zullen we later nog tegenkomen. De naam Ram verwijst overigens ook naar een specifieke Indiase godheid. Daarover komen we nog te spreken. Laten we nu niet langer aarzelen en Ram toezingen.

KRISHNA: VAN NAAM NAAR MENSELIJKE GESTALTE

Een naam maakt het transcendente, het onbenoembare, al meer bereikbaar dan de klank van het abstracte OM alleen. Voor menig een onder ons is ook een naam nog niet concreet genoeg. De naam helpt, dat wel, maar ook dan redden we het er vaak niet mee. Om onze zuiverheid en liefdevolheid te herwinnen is meer nodig. Gelukkig weet het transcendente dat, weet God dat. Daarom verschijnt het transcendente af en toe concreter in ons midden dan door middel van een naam. De bron waaraan wij onze start-puurheid ontleen neemt dan de gestalte van een mens aan. Van dichtbij leeft die ons dan voor hoe we onze puurheid, onze liefdevolle zorg voor elkaar en onze omgeving, kunnen herwinnen.

Vaak komt zo'n goddelijke gestalte op aarde, als het slecht gesteld is met de vrede en liefde tussen ons mensen. Zo was dat bijvoorbeeld het geval met Jezus. We besteden daar in de laatste chant van vanavond aandacht aan. In India deed dit verschijnsel zich al veel eerder voor. Naar men zegt 5.000 jaar geleden al. In een tijd die bol stond van moreel verval nam het transcendente, in de persoon van Krishna, een menselijke gestalte aan. Krishna groeide op in een boerenfamilie. Net als de overige kinderen uit het dorp was hij van jongs- afaan koeherder. De term "Gopala" uit de chant die wij zo direct gaan zingen, slaat daarop.

De moeder van Gopala heette Devaki. Het sierwoord "Devakinanda" bestaat uit: Devaki en Nanda. Devaki betekent: de goddelijke/de stralende. Nanda betekent: zoon. Krishna wordt in deze chant dus aangeduid met: zoon van Devaki. Krishna groeide overigens niet bij zijn eigen ouders op, maar bij pleegouders. Maar daarover hebben we het later nog wel eens.

Krishna was onweerstaanbaar. Het woord Krishna betekent niet voor niets: aantrekkelijke. Dat dat geen loze kreet is, merken we als we naar afbeeldingen van Krishna kijken: een volmaakt schoon gelaat, een volmaakte gestalte, prachtige kleren, een pauwenveer in het haar, een betoverende fluit in de hand enz. Dit alles brengt het transcendente heel dichtbij. Het maakt het abstracte, transcendente OM voorstelbaar en beter bereikbaar. Eerst kreeg het een naam: Ram. Daarna nam het een menselijke gestalte aan: Krishna. Een gestalte bovendien, voorzien van allerlei bijzonderheden en kwaliteiten. Zo kreeg het adres voor onze toewijding steeds duidelijker contouren. Identificatie met wat er op dit adres te vinden valt, wordt nu beter mogelijk. Bezien vanuit bhaktiterminologie bewogen en bewegen we ons daarmee van "nirguna" naar "saguna". D.w.z. van een godsvoorstelling zónder hoedanigheden, zónder vorm, naar een voorstelling van het transcendente mét hoedanigheden, mét vorm.

GOPALA: WE BEMINNEN (HEM) ONVOORWAARDELIJK

Bij zo'n vorm, zo'n menselijke vorm, hoort uiteraard een geschiedenis, hoort een levensloop, met een eigen handel en wandel. Met tal van verhalen over wat hij, in ons geval: Krishna, al niet ondernam en

tegenkwam. Zo wordt het transcendente nog concreter, nog levendiger, spreekt het ons meer aan en kan het ons intenser bezielen.

De figuur van Krishna is daarvan een goed voorbeeld. In een overvloed aan verhalen krijgt hij een steeds duidelijker gezicht. Door zijn volmaakte menselijke vorm is hij al aantrekkelijk. Het is onmogelijk om hem niet te beminnen. Al aantrekkelijk? Inderdaad, Gopala kon het zo bont niet maken, of iedereen hield van hem. Niemand kon echt boos op hem worden, of lang boos op hem blijven. Met zijn gestalte en manier van doen riep hij bij iedereen die met hem om ging, het beste en zuiverste aan liefdevolle zorg en aandacht op.

En dat doet hij nog steeds. Nog steeds kunnen we ervaren hoe Krishna de bhakti die binnen in ons te wachten ligt, tevoorschijn roept. Bhakti, het woord voor liefdevolle zorg en aandacht, het woord voor onvoorwaardelijke liefde, is immers iets dat we allemaal in ons hebben. Bhakti ontsluit zich echter pas echt wanneer het in ons ontstoken wordt. Wanneer we de devotie in ons niet laten aanwakkeren blijft bhakti vaak sluimeren en komt onze liefdevolle zorg en aandacht niet ten volle tot bloei.

In de chant die we nu gaan zingen is het Krishna, die onze bhakti aanwakkert. Wat we gaan zingen is: "Gopala, koeherdersjongen, wij houden van je; even intens als jouw moeder, Devaki, van je houdt; onsteek in ons het vuur van bhakti; maak het mogelijk dat wij ons ervoor openen".

GOSPODI: HIJ HOUDT OOK VAN ONS

Op een van de volgende zangavonden zullen we zeker nog terugkomen op Krishna en op deze en andere aan Krishna gewijde chants. Het punt waar het ons nu om gaat is dat de liefde tussen God, in dit geval Krishna, en de mensen met wie hij samenleefde, wederzijds was en is. Krishna kwam op aarde terwille van ons, uit liefde voor ons. Tal van verhalen gaan over de gevaren die hij wist te bezweren. Of het nu natuurgeweld betrof, of demonen en tirannen, Krishna wist de bevolking, in metaforische zin dus ook ons, tegen dit alles te beschermen. Hij zou dat niet gedaan hebben als hij niet van ons hield.

Soms vergeten we dat. We vatten het dan allemaal wat zwaar op. We durven niet toe te laten dat het transcendente ook van ons houdt. Alsof de liefde per definitie slechts van een kant komt. De onze dus. En dat ons "houden van" een plicht is waar we niets van mogen terug verwachten. O wee als we er een ruil-handel van maken.

Toch is het dat wat we in de chant die we nu gaan zingen, gaan doen. Niet dat we er een ruilhandel van maken. We maken er een wederkerige zaak van. Weliswaar zingen we met "Gospodi Pomi Luj" Jezus toe met de bede "dat hij zich over ons ontferme". Laten we dat echter niet met een smekende houding doen, maar alsof het vanzelf spreekt. Net als Krishna kwam Jezus uit liefde voor ons op aarde. Hij kan dus niet anders dan zich over ons ontfermen. Simpelweg omdat dat tot zijn goddelijke natuur behoort, onderdeel is van zijn vorm.

Wanneer we "Gospodi Pomi Luj", de slavische variant van het Jezusgebed, op die manier zingen, hanteren we het gebed om ons steeds weer te her-inneren dat hij van ons houdt. Niet om wie of wat wij zijn, niet om wat we presteren, maar simpelweg omdat wij zijn. Vanuit zo'n basis is het goed leven en minnen. We kunnen die basis niet stevig genoeg maken!

RASA: SMAAK VAN BHAKTI

In de Indiase traditie noemt men het samen zingen ter ere van God ook wel "sankirtan". Een kirtan is een devotioneel lied; een lofzang of hymne. "San" slaat op: wij allen. Devotionele samenzang neemt in alle religies een belangrijke plaats in. Dat is niet voor niets. Iedereen kan zingen. Los van rang of stand. Los van geschoold of ongeschoold. Los van of we nu man zijn of vrouw, jong of oud. Voor zingen zijn geen extra attributen nodig, geen aparte ruimten, geen apart daarvoor bestemde tijd. Zingen kan zelfs zonder geluid.

Wat belangrijker is: voor bhakti, voor het prijzen en danken van God, voor het bezingen van zijn namen en daden, daarvoor is geen tussenkomst van derden nodig. Geen tussenkomst van priesters, brahmanen, sjamanen of wie dan ook. Bidden en zingen zijn voor iedereen rechtstreeks toegankelijk. Temeer ook omdat we in die dialoog onze gewone menselijk emoties tegenkomen. Die mogen er zijn. Bij zingen wellicht nog sterker dan bij bidden. We kunnen gewoon niet anders.

Die emoties kunnen verschillend van aard zijn. We kunnen vreugde ervaren en dankbaarheid, vrees en ontzag. Maar ook verdriet, wanhoop en teleurstelling. We kunnen ons bemind weten en zelf beminnen, maar ook ons verlaten voelen. Zelfs boosheid en afgrijzen, spot en cynisme, kunnen aan de orde zijn. Of materiële verlangens: we willen iets verwerven of bereiken. Voor onszelf of voor een ander. Kortom, het is een scala aan emoties dat er speelt. Vaak vormen ze de kleuren van een palet. Onderling verschillend staan ze alle, tegelijkertijd, op hetzelfde stukje hout. Wisselen doen ze trouwens ook, die kleuren. Vaak al naar gelang de omstandigheden.

We kunnen met onze emoties echter ook anders omgaan. We kunnen ons bewust op bepaalde emoties richten. Bijvoorbeeld door een lied te zingen. Dan neemt ons hart de voorgegeven kleur van het lied aan. Wanneer nu in het leven van bhakta's, beoefenaars van bhakti, een bepaalde kleur of grondhouding overheerst, spreekt men binnen de bhaktitraditie van "rasa". Bij de ene persoon kan dat bijvoorbeeld de rasa van ontzag en eerbied zijn, bij de andere persoon die van vertrouwelijkheid en intimiteit. Rasa staat dus voor de kleur of grondhouding waarmee wij ons tot het transcendente wenden of verhouden.

Bhakti, als een van de specifieke zelfrealisatiewegen binnen het Hindoeïsme, onderscheidt in het algemeen een vijftal vaste rasa's, te weten: de rasa van ontzag en eerbied: shantarasa. De rasa van dienstbaar zijn: dasyarasa. De rasa van bevriend zijn, van vertrouwelijkheid: sakhyarasa. De rasa van ouderliefde: vatsalyarasa. En de rasa van echtgenoot/minnaar/minnares zijn: madhurarasa. Binnen sommige bhaktistromingen ziet men deze rasa's bovendien als oplopende stadia van intensheid en volmaaktheid in bhakti. En wel in de hierboven weergegeven volgorde. Maar dit terzijde.

Het gebed waarmee wij vanavond besluiten valt striktgenomen niet binnen de bhaktitraditie. Het gebed is namelijk niet gericht op een gepersonifieerde deity. Toch wordt het bewuste gebed ook door bhakta's veel gezongen. Meestal aan het eind van sankirtan. Wanneer we het asatomegebed vanuit bhakti bezien, treffen we er de rasa in aan van vroomheid, ontzag, rustige eerbied. Shantarasa dus. De rasa ook van vrede, van harmonie.

Het is een passende rasa om een zangavond mee af te sluiten. Mochten we te extatisch zijn, of anderszins weg zijn geraakt van het hier en nu, dan brengt shantarasa ons daar naartoe terug. Naar shanti: vrede.

OMKARA SWARUPA

(2) BHAKTI MAAKT HET LEVEN SACRAAL

BEDOELING VAN DE ZANGAVONDEN

Onze zangavonden hebben een tweeledig doel, twee kanten: een instructieve kant en een belevingskant. Laten we eerst weergeven wat we met de instructieve kant bedoelen. Welnu, op de eerste plaats willen we overdragen hoe we mantra's en bhajans kunnen zingen. Er zijn verschillende manieren. We zullen met enkele ervan kennismaken. Daarnaast zullen we aandacht besteden aan de betekenis van wat we zingen. Het gaat niet alleen om klanken en melodielijnen. We zingen woorden, zinnestelsels, die betekenis hebben. Daarin ligt een wereld van bhakti besloten. En ook een wereld van symboliek en mythologie. Nauw gerelateerd aan de weg die de mens in psychologische, sociale en spirituele zin te gaan heeft. Hier gaat het dus om beide kanten, de instructieve-informatieve - en de belevingskant.

We selecteerden die mantra's en bhajans die we het meest geschikt vonden voor een eerste kennismaking met bhakti en de bijbehorende wereld van mythologie en symboliek. Een uitputtende benadering ervan is ondoenlijk. De rijkdom van bhakti, en van die mythologie en symboliek, is daarvoor te omvangrijk en te diepgaand. Een doorkijkje bieden en enthousiasmeren, als dat de opbrengst van de avonden zal zijn, stemt dat ons meer dan tevreden.

Nog mooier is het natuurlijk wanneer we in het samen zingen de belevingskant van de wereld van mantra's en bhajans zullen leren kennen. De gevoelsmatige kant, de expressiekant. Dat zijn de kanten die kenmerkend zijn voor bhakti. Gezien het enthousiasme van de eerste avond zijn we er gerust op dat die kanten voldoende uit de verf zullen komen.

BHAKTI: GEEN THEORIE, MAAR DOEN EN ZIJN

Het woord bhakti is al meerdere malen gevallen. Dus wordt het tijd voor een poging tot omschrijving. Bhakti in het algemeen staat voor devotie, voor intense liefde, voor liefdevolle zorg en aandacht. We merkten dit al eerder op. Bhakti in traditionele zin, in de meest strikte zin, is dit echter niet. Die bhakti staat voor het ons toewijden aan een verschijningsvorm van die liefde in het bijzonder. Uiteraard zodat vandaaruit onze liefdevolle zorg en aandacht, voor onze omgeving en onszelf, toeneemt.

Die ene verschijningsvorm kan, zoals we zagen, vrij abstract zijn. Bijvoorbeeld bestaan in de vorm van een van Gods namen. In de regel echter bestaat deze verschijningsvorm uit een gepersonifieerde godheid. En wel een in het bijzonder. Een "ishta devata", zoals men dit wel noemt. We komen er nog uitvoerig op terug.

Hoewel we voorzien in verbale toelichtingen, is het vooral al doende dat we ernaar streven bhakti dichterbij te brengen en te nuanceren. Inderdaad al doende, al zingende. Bhakti leent zich, naar wij menen, niet voor een uitsluitend gesystematiseerde, theoretische benadering. We blijven dan zo in ons hoofd zitten. Terwijl het juist om beleving en expressie gaat. We hopen dan ook dat voor wie op allerlei vragen antwoord wenst, bhakti zich, naarmate de reeks avonden vordert, geleidelijk ontsluit. Nu we deze wens eenmaal uitgesproken hebben, rekenen we er gewoon op. Immers, toewijding, liefdevolle zorg en aandacht, enthousiasme, dat zijn eigenschappen waar wij reeds deel aan hebben, althans in ieder geval de smaak van kennen.

Dat de belevingskant veel aandacht krijgt, betekent niet dat de avonden een gespreks- of therapeutisch

karakter hebben. We wisselen onze ervaringen niet uit. En als het spannend mocht worden, dan schieten we niet "te hulp". Onze wederzijdse steun bestaat uit het gelijkgericht aanwezig zijn. En uit ons voornemen bij onze innerlijke beleving te blijven. Door te verbaliseren, hoe nuttig in andere omstandigheden ook, breken we daarop in, doen we daaraan af.

De avonden zijn overigens niet gecentreerd rond een enkele ishta devata, niet rond een deity in het bijzonder. Ook staan de avonden niet in het teken van deze of gene guru, door wie we ons in onze bhakti laten inspireren. Wel stellen we de Indiase devotionele cultuur centraal. Zo laten we bijvoorbeeld zien hoe we binnen die traditie het zingen kunnen beginnen en hoe we kunnen eindigen. Maar dan wel in de voorbeeldsfeer. In totaal zullen we een twintigtal mantra's en eenvoudige een- of tweestrofige bhajans leren kennen. Op die manier kan ieder van ons er wellicht enkele aan overhouden die bijzonder aanspreken, en die ons mogelijk een tijdje gaan vergezellen, in ons gaan zingen, ons gaan zingen.

NA OM KOMT GANESHA

Sankirtan, het sanskriet - en hindi-woord voor samen devotionele liederen zingen, begint doorgaans met het zingen van de heilige klank OM. Om wordt beschouwd als de klank, syllabe of mantra, vanwaaruit de gehele existentie tot stand kwam, tot stand komt en naartoe terugkeert. Als de mantra aller mantra's heet OM ook wel "Pranava". "Nav" betekent: boot. "Pra" komt van "Prakriti" en duidt op de materiële wereld. Met Pranava bedoelt men dus dat het reciteren van OM dé manier is om de oceaan van het wereldse bestaan over te steken. Helaas, voor velen onder ons werkt Pranava niet meteen en zijn er, zullen we maar zeggen, voorafgaande omtrekkende bewegingen nodig.

Zo is het ook op onze zangavonden. Na OM volgt er meer. Zo zullen we, in overeenstemming met de Indiase traditie, o.a. na OM steeds Ganesha toezingen. Daar is alle reden toe, dat zal spoedig blijken. Ganesha overigens, is ook bij ons in het Westen inmiddels aardig bekend aan het raken. Hij is dat dikbuikige godje met die olifantengestalte en dat olifantenhoofd. En met van alles en nog wat in zijn handen.

Dat maakt ons natuurlijk nieuwsgierig naar de symboliek die daaronder schuil gaat. Laten we beginnen met Ganesha's slurf. Als we goed kijken en we leggen er de Sanskriet- en Tamil-symbolen voor OM naast, dan hebben slurf en OM wel wat van elkaar weg. Vandaar dat Ganesha ook bekend staat als "Om kara Svarupa". Dat wil zeggen: als belichaming van OM. Dat zijn slurf zo op OM lijkt heeft te maken met de manier waarop Ganesha werd geconcipieerd. Ganesha is weliswaar een zoon van het goden-echtpaar Shiva en Parvati, maar hij is dat niet in lijfelijke zin. Ganesha ontstond namelijk uit de gezamenlijke meditatie van Shiva en Parvati op.... inderdaad: OM.

Ganesha's olifantengestalte wijst op het vermogen dat hij heeft om obstakels op te ruimen. Obstakels, die willen olifanten wel voor ons uit de weg ruimen. Althans, mits wij hen liefdevol bejegenen. Zijn we niet liefdevol dan is er met olifanten niet zo veel te beginnen. Reden ook voor ons om Ganesha liefdevol te bejegenen. Vanwege zijn kwaliteit obstakels voor ons op te ruimen wordt Ganesha vaak toegezongen wanneer er een nieuw werk gestart wordt, wanneer er met iets nieuws wordt begonnen. We hadden er dus beter aan gedaan Ganesha reeds op de eerste avond toe te zingen. Met name ook om hem te vragen de reeks zangavonden te doen slagen. Laten we dus niet langer aarzelen en de daad bij het woord voegen.

Het gaat daarbij zo: de voorzanger zingt een regel voor, de groep zingt dan die regel na. En zo verder.

Zo gaat dat in het algemeen bij de eenvoudige bhajans die wij zingen. "Ganesha Sharanam" bestaat uit vier verschillende melodielijnen. Het wijst zich vanzelf. Het gaat maar om twee woorden. We zeggen er iets mee als: "Ganesha, wij vertrouwen ons aan U toe, alstublieft, bescherm ons (Sharanam), help ons de obstakels te boven te komen die wij onderweg tegenkomen".

DE GODENGESTALTEN REPRESENTEREN HET HELE LEVEN

Op de eerste zangavond hebben we over het transcendente gesproken en gezongen op een steeds persoonlijker manier. Was het transcendente eerst een abstractie, een woord/klank: OM; vervolgens een naam: Ram; tenslotte richtten we ons tot het transcendente in concreet-menselijke gestalten: Krishna resp. Jezus. Immers, voor velen onder ons is het heel zinvol, om niet te zeggen de enige weg, om het transcendente antropomorf voor te stellen. Dat wil zeggen: in de vorm van een menselijke gestalte, met menselijke eigenschappen. Op die manier verkleinen we de afstand. We krijgen als het ware de beschikking over een adres waarvan we de bewoner zo'n beetje kennen. Wat anders hebben onze liefdesbrieven voor een zin, wanneer we ze zonder naam en adres erop in de brievenbus deponeren?

We stipten het al eerder aan: bij een menselijke gedaante hoort niet alleen een naam, maar horen ook lotgevallen, faites et gestes, verhalen, een concrete gestalte, concrete gelaatstrekken, kleding, sierraden en overige attributen. Dat alles samen kan een volmaakt esthetisch geheel vormen. En synoniem zijn met gezondheid en rijkdom, liefelijkheid en zorgzaamheid, barmhartigheid en compassie. Ons onvoorwaardelijk beminnend.

Als het goed gaat in ons leven is het niet moeilijk om in te zien dat onze voorspoed er is dank zij dit transcendente, dank zij Hem of Haar. Honderd procent "grace", honderd procent geschonken. Hoewel... maar al te vaak vergeten we de herkomst van ons geluk. In bhakti neemt niet voor niets het cultiveren van dankbaarheid zo'n grote plaats in. Lastiger wordt het wanneer dezelfde gestalte, dezelfde gepersonifieerde godsvoorstelling, dezelfde godheid of deity, ook eisende en strenge kanten heeft. En onvoorspelbaarheid, ogenshijnlijke wreedheid en afschrikwekkendheid belichaamt.

Toch is dit veelfacettige precies wat binnen het Hindoeïsme aan de orde is. Al deze en nog vele ander levensaspecten ziet de hindu gepersonifieerd in verschillende godengestalten. Hoewel er voor de hindu slechts eenzelfde ondeelbare God is, heeft het transcendente voor hem of haar vele verschijningsvormen, elk daarvan voorzien van tal van kenmerken. Evenveel als het leven aspecten kent.

Op die manier brengt de Indiase cultuur, en op de zangavonden dus ook wij, een rijk scala aan kosmische en menselijke aspecten, functies en activiteiten, tot uitdrukking. We plaatsen die als het ware buiten ons. In ons aansprekende vormen. Zodat we kunnen danken, vragen, eren, ons ermee verzoenen. Zo tillen we al die levensaspecten en functies naar een sacraal, heilig, niveau. Door ze zo te mogen beleven geven we aan gevoelens als liefde, eerbied, dankbaarheid, twijfel, wanhoop, verdriet, verlangen, angst, boosheid enz. een diepgang die het kleinmenselijke overstijgt. Daarmee worden al onze functies en activiteiten, ook die van het alledaagse leven, eerbetoond aan het transcendente en daarmee goddelijk van aard. Ons leven wordt "devotional service", zoals men in India wel zegt.

TARA: GOD IS EEN VROUW

Samenvattend: bhakti ziet alles uit de existentie als heilig. Inclusief de mens, zijn vermogens en zijn activiteiten. Daarbij stelt men binnen bhakti het goddelijke veelal voor in menselijke vorm.

Als we God, het transcendente, een menselijke gestalte geven, als we God als persoon zien, kan het zijn dat zich de vraag voordoet of God nu mannelijk van aard is, dan wel vrouwelijk. Die vraag is niet zonder belang. We kunnen er niet onderuit: in opmerkelijk veel culturen wordt aan God een mannelijke gestalte toegeschreven. Dat is niet zo maar, aldus cultuurcritici. Het is mede bedoeld om patriarchale samenlevingen in stand te houden. Wanneer dat zo is, wordt religie misbruikt, verwordt religie tot machtsinstrument. Iets daarvan klopt. In culturen waarbinnen geen ruimte is voor de gedachte dat het transcendente ook vrouwelijk van aard is zien we vaak een praktijk van alledag met onvoldoende ruimte voor de vrouw. Helaas vormen culturen die zich God ook in een vrouwelijke gestalte voorstellen nog geen garantie voor een wel gelijkwaardige positie van de vrouw. Denk maar aan de Indiase cultuur zelf.

Wat daar ook van zij, in bhakti maakt men zich om de vraag naar de mogelijke of wenselijke geslachtelijke aard van God, niet druk. De Indiase cultuur kent een overvloed aan vrouwelijke deities. Het spreekt er vanzelf dat God ook tal van vrouwelijke gestalten kent.

Dat is maar goed ook. Immers alleen het mannelijke in ons, dat is maar een arme bedoening. Veel te ikerig, veel te waar-makerig; veel te gespannen daardoor en zenuwachtig. Veel te intellectueel en daarmee te zweverig ook. Te veel avontuur en onrust, veel te veel plannen. En te weinig vertrouwen dat alles op zichzelf al goed is. Er onvoldoende gerust op dat dingen ook goed kunnen komen door geduldig te wachten op wat zij uit zichzelf voortbrengen. Te weinig onderhoudende en beschermende zorg en aandacht, te weinig liefde en aandacht voor het basale alledaagse, lichamelijke en aardse. Allemaal kwaliteiten die de vrouw in ons wél heeft.

Het is dan ook geen wonder dat menigeen die voor devotie warm loopt al deze kwaliteiten gewoon in God als vrouw projecteert en "Haar" vraagt hem daarmee bij te staan.

Vanavond gaan wij dat ook doen. En wel door Tara toe te zingen en haar begeleiding af te roepen. Tara is een vrouwelijke deity uit zowel het Hindoesme als het Boeddhisme. Een van de volgende keren zullen we wat dieper in gaan op de achtergronden van de Boeddhistische Tara. Laten we Tara nu snel toezingen. Snel? Inderdaad, deze mantra en de bijbehorende melodielijnen kunnen allengs sneller worden gezongen. Het wijst zich vanzelf. De melodielijnen lenen zich ervoor om er grondtonen doorheen te zingen. Wie daar zin in heeft doet dat gerust.

SRI RAM: IEDEREEN IS EEN HELD

Zoals we de vorige maal al even aanstipten betekent Sri: "iets dat voortreffelijk is en welzijn brengt". Dat "iets" is niet van voorbijgaande aard, maar iets dat in absolute zin die eigenschap heeft. Het is daarmee van heilige aard. Als we dus iemand met Sri voor zijn of haar naam aanspreken is dat geen beleefdheidsfrase, maar drukken we eerbied en respect uit voor de bijzondere staat van die persoon.

Geen wonder dat binnen de Indiase traditie Sri vooraf gaat aan de naam van deities als Krishna, Rama, Ganesha, Saraswati enz. Geen wonder dat Sri ook wel wordt gebezigd als eerbetuiging aan sadhus (heiligen, asceten) en gurus. Aan mannen zowel als vrouwen die zelfrealisatie hebben bereikt. Of een heel eind op weg zijn. Geleidelijk is Sri ook een eretitel in het maatschappelijk verkeer geworden. Dan doet het denken aan het Engelse "Sir". Sri is echter niet tot mannen beperkt. "Sri" kan bijvoorbeeld ook de aanduiding van een vrouwelijke deity zijn. Zoals Lakshmi. De woorden hebben binnen het

Sanskriet en Hindi veelal een meervoudige betekenis.

Dat aan Ram "Sri" voorafgaat is begrijpelijk. Rama is nl. niet alleen een aanduiding van het transcendente, maar ook en vooral de naam van een koningszoon, tevens nederdaling in menselijke vorm van Vishnu, een van de drie belangrijkste goden uit het Hindoeïsme. Voldoende reden dus om Rama met Sri aan te spreken.

Rama verdient dat ook om andere redenen. Hij heeft namelijk tal van beproevingen moeten doorstaan voor hij uiteindelijk koning werd. Wat in metaforische zin wil zeggen: voordat hij tot zelfrealisatie kwam. Toen hij zijn vader als koning zou opvolgen, waren hofintriges er de oorzaak van dat dat niet doorging. Rama werd zelfs naar het oerwoud verbannen. Samen met zijn vrouw Sita en zijn jongere broer Lakshman, die hem vrijwillig vergezelden, heeft Rama daar 14 jaar gemediteerd. Er gebeurden onderwijl allerlei verschrikkelijke dingen. Het ergste daarvan was dat Ravana, een demonenkoning, Sita ontvoerde. Na een helse strijd liep dat, vooral ook door tussenkomst van Hanuman, de grote apenkoning, overigens goed af. Na 14 jaar werd Rama dan toch koning. Dat alles staat in het grote heldendicht, de Ramayana.

De verhalen uit de Ramayana zijn ook op zichzelf de moeite waard. Het gaat de Hindu echter vooral om de psychologische, sociale en spirituele symboliek die eronder ligt. De verhalen rond Rama hebben namelijk alle te maken met het heldhaftige leven dat Rama leidde. Samen met Sita, zijn vrouw, Lakshman, zijn broer, en apenkoning Hanuman, zijn meest trouwe dienaar. De verhalen tonen ons hoe de mens zijn weg naar zelfrealisatie heeft te gaan.

Het concept "dharma" staat daarbij centraal. Met andere woorden: deugden als trouw en plicht krijgen grote nadruk. Trouw ook in de zin van trouw aan de ordening van de samenleving en aan hoe de mens zich daarbinnen te gedragen heeft. Rechtschapenheid, rechtvaardigheid, volharding en toewijding, ook in gezins- en familieverband, spelen daarbij een grote rol. Aspecten die ook op onze levensweg van belang zijn.

Als we "Sri Ram" zingen zouden we ons wellicht kunnen richten op ons leven als weg, als leerschool. Met onszelf als mini-helden.

ASATOMA: EEN VREDESWENS

Laten we nu afsluiten met het asatomegebed, het gebed van de vorige keer. We zullen iedere avond ermee beëindigen. De woorden betekenen: "leid (Gamaya) ons (letterlijk: mij) van onwaarheid (Asat) naar waarheid (Sat); van traagheid, inertie, duisternis (Tamas), naar licht (Jyotir); van vergankelijkheid (Mrtyor) naar onsterfelijkheid (Amrit); vrede, vrede, vrede door OM (Om Shanti, Shanti, Shanti).

Dit "Om Shanti" maakt van het asatomegebed een ware vredeswens. Het drukt onze broederschap uit, ons broer en zus-zijn van elkaar. Dat is symbolisch bedoeld. Het broer en zus-zijn staat voor onderlinge gelijkheid, naastenliefde, vrede en harmonie.

In bhakti is dat heel belangrijk. Bhakti kent geen onderscheid tussen jij en ik en ik en jij. De toewijding aan God is wat bhakta's bindt. In allerlei uiterlijke opzichten verschillend, uniek ook, in het meest wezenlijke echter aan elkaar gelijk. OM drukt dat uit. Het drukt uit dat alleen toewijding aan het transcendente alle onderlinge twist en wedijver, alle onderlinge grenzen, doet verdwijnen.

RAMA

(3) BHAKTI EN RELATIES

DE TANPURA STEMEN: AFSTEMMEN OP ONS WEZEN

Bij Indiase muziekavonden kan het zijn dat veel tijd gevuld wordt met stemmen. Bij onze zangavonden is de tanpura het instrument dat we stemmen. We zingen in de grondtoon C. De 5 snaren van onze tanpura stemmen we dan als volgt: de eerste snaar in G (sol), de volgende twee snaren in de hoge C (do) en de vierde snaar ook in C (do), maar nu een octaaf lager. We spelen de eerste snaar met de middelvinger aan, en de overige met de wijsvinger. Door dit alsmaar door te doen zorgt de tanpura voor een permanente grondtoon. Door de meekomende boventonen klinken in deze grondtoon meerdere tonen door. Soms kunnen we het hele octaaf horen. Op die manier geeft de tanpura tegelijk steun aan ons toon houden.

Mensen die het kunnen weten, zeggen dat de tanpura, mits met zorg gestemd, het geluid maakt dat de stilte van de kosmos vult. Dat het het geluid is van de kosmos zelf. Eeuwig doorklinkend en alomtegenwoordig. Het geluid waar alles uit voortkomt en waarnaartoe alles terugkeert. De diepste en eenvormige kern van al het bestaande. De enige en absolute werkelijkheid onder alle eindeloos vele differentiaties. Daarmee tevens onze diepste en enig werkelijke kern. Uitgangspunt en basis voor het eindeloos gevarieerde en unieke waarmee ieder van ons zich manifesteert. Dat alles samenkomend in - en stammend uit OM.

De concrete en doelgerichte handelingen van het stemmen van de instrumenten zijn, omdat we geluid als heilig opvatten, ook zelf heilige handelingen. Met het stemmen en aanspelen van de tanpura, met ons binnentreden in het geluid ervan, met het er zingend aan toevoegen van OM, met dat alles viert we het diepste wezen van de existentie en tegelijk het diepste wezen van onszelf. We drukken onze diepste kern ermee uit en roepen die tegelijk op.

Die diepste kern is woordloos, ongedifferentieerd. Pas als we daarmee bewust in contact staan hebben we een hechte basis voor onze verbijzonderingen, ons leven, onze bezigheden, onze motivaties, onze woorden ook. Dat alles wordt door die kern gedragen, vormt er een bovenbouw van, en keert er steeds naartoe terug.

OM: INVOCATIE VAN HET MYSTERIE

Wanneer we met liefdevolle aandacht en respect OM zo invoceren, zo aanroepen, zijn we gelegitimeerd, dat wil zeggen: is het ons als het ware toegestaan, om ook doelbewust te verbijzonderen. Dat verbijzonderen doen we door OM te zingen op twee eenvoudige melodielijnen. Zoals we de vorige keer ook reeds deden. Omhoog met toenemend -, omlaag met afnemend volume. Dat is zo ongeveer wat we invocatie noemen. We kunnen er wel over spreken. Zeker, dat kan helpen. Maar doen is het belangrijkste. En er de tijd voor nemen. Voor dat stemmen van onze instrumenten, en vervolgens voor het ons afstemmen van onszelf op het geluid van de tanpura. Het de tijd geven die het vraagt. Hoe anders kunnen we verwachten dat het mysterie zich ontsluit?

Ook in de term zelf ligt dat bewuste beleven besloten. Invocatie komt van vocare, wat roepen betekent. En van "in". Dat duidt op: hier, in 't midden van de ruimte, zowel als in ons hart. We roepen dus af dat het transcendente in ons midden komt en in ons hart. We vragen dat we er ons beter bewust van mogen zijn dat dat al zo is.

Invocaties komen in alle religies voor. In het Christendom beginnen katholieken hun gebed bijvoorbeeld met: "in de naam van de vader en de zoon en de heilige geest". Dat is ook een invocatie. In het protestantisme is dat bijvoorbeeld: "onze hulp is in de naam van de Heer". Men antwoordt dan met: "die hemel en aarde gemaakt heeft". Dat verwijst naar ons aardse zelf, naar de existentie als fenomeen, en tegelijk naar de opperste werkelijkheid, de hemel, die dat aardse teboven gaat. Geen van beide hebben wij zelf gemaakt. In ons antwoord "amen" beamen we dat en danken we ervoor. Amen betekent: dat is zo. Onbetwistbaar waar. Net als OM. Amen ligt dan ook dicht aan tegen OM.

GANESHA: HEER DER GANA'S

Bij sankirtan, devotionele samenzang, vindt men het zingen van OM als start meestal niet voldoende. We hadden het er al eerder over. Met OM alleen neemt het transcendente nog niet in ons midden, nog niet in ons hart plaats. Er is hulp nodig van een bemiddelaar. Die bemiddelaar, hoe kan het ook anders, is Ganesha. Vandaar dat bij puja's, erediensten, Ganesha aan het begin ervan wordt aangeropen. Bij onze zangavonden doen wij dat ook. We vragen aan Ganesha of hij ons helpt om onze obstakels uit de weg te ruimen. Obstakels die ons belemmeren contact te leggen met het mysterie, met onze diepste kern. Hij neemt dat niet op zich als we onvoldoende aandacht aan hem besteden. Laten we er dus al ons vuur in leggen.

Niet alleen vanwege zijn grote verwantschap met de olifant, maar ook zijn naam maakt Ganesha uitermate geschikt voor die intermediaire taak, voor het opruimen van obstakels. Zijn naam betekent namelijk: Heer der Gana's. Die gana's zijn een soort van halfgoden. Zij vormen het leger van Shiva, Ganesha's vader. Ganesha is van dat leger de aanvoerder. In spirituele zin staan de gana's voor onze zintuigen. Zintuigen die ons zo voortreffelijk helpen in ons dagelijks leven. Zintuigen waarvan we mogen genieten bovendien. Maar ook zintuigen die een eigen leven leiden, die met ons op de loop gaan, die ons in hun macht hebben.

Dat is de andere zijde van de medaille, de andere kant van het wonder van onze zintuiglijke vermogens. De obstakelzijde. Al spoedig in ons leven worden we op de feiten gedrukt: we moeten ze ook zien te beheersen, onze zintuigen. Zo niet, dan maken we van ons leven al gauw een asociaal gebeuren. Zo niet, dan brengen we onze gezondheid in gevaar. Ook in spirituele zin is het van belang onze zintuigen op gepaste wijze te hanteren. Zodat er ruimte in ons hart ontstaat, zuiverheid en onverdeelde aandacht. Nodig om het transcendente in ons midden te kunnen verwelkomen.

Laten we dit achterwege dan zijn we het zelf, die, door ons al te zeer en al te uitsluitend met onze zintuiglijkheid te vereenzelvigen, ons van obstakels voorzien. Met Ganesha Sharanam zouden we dus onze wens kunnen uitzingen om legeraanvoerder te worden van het troepje ongeregeld dat onze zintuigen soms nog vormen.

SITA-RAM, RADHE-SHYAM EN SHIVANANDA

De reeks avonden waar wij er nu een drietal van hebben meegemaakt, hebben we "bhajanamala" genoemd. Mala betekent: kralensnoer, bloemenkrans. Met zo'n krans van aaneengeregen bloemetjes eert men in India godenbeelden. En bijzondere personen. Toeristen valt die eer, zodra ze op Indiase grond aankomen, ook vaak te beurt. Met de term bhajanamala drukken we uit dat we het transcendente willen vieren en eren door een krans van mantra's en bhajans.

De term bhajan komt van het sanskriet "bhaj", dat toewijden, devotie betuigen, aanbidden, eren e.d. betekent. Met de activiteit van bhajana (sankirtan) prijzen we dus God door over hem te zingen, hem toe te zingen. In de bhajan van vanavond wordt dat uitgedrukt door de woorden "Kohe Ram Bole". Kohe betekent: tot. Tot Rama, de volmaakte koningszoon, nederdaling van Vishnu, zingen wij (Bole).

Met de daaropvolgende woorden "Kohe Shyam Bole" zingen we ook tot Shyam. Shyam betekent letterlijk: blauwe kleur. Deze kleur staat voor Krishna. Krishna had namelijk een blauw-donkere gelaatskleur. Die gelaatskleur staat symbool voor zijn alaantrekkelijkheid, immers alle kleuren die we aan blauw toevoegen absorberen in blauw. Daarnaast zingen we tot Sita, de vrouw van Rama. En ook tot Radha, het herdersmeisje dat het meest intens aan Krishna was toegewijd. Tot slot zingen we tot Shivananda. Anand betekent: geluk, verrukking. Niet tijdelijk, maar eeuwig. Zoals door Shiva belichaamd.

"Kohe Ram Bole" is een opmerkelijke bhajan. Er worden drie verschillende goden in bezongen. Met daarbij van twee van hen hun "consort", hun vrouwelijke pendant, echtgenote of evenknie. De symboliek die hieronder schuil gaat heeft te maken met iets heel wezenlijks. En wel met relatievorming en de ontwikkeling die wij mensen daarin kunnen doormaken. Sita en Rama staan daarbij model voor het ideale huwelijk. Met name ideaal vanuit samenlevingsperspectief: trouw en toewijding, bescherming en zorg. En overige elkaar aanvullende rolverdelingen. Vandaaruit ook spiritueel: een zelfde trouw als Sita aan de dag legde ten opzichte van Rama zouden ook wij moeten betrachten ten opzichte van het transcendente.

De liefde tussen Radha en Shyam (Krishna), die wij in deze chant ook bezingen, heeft een andere dimensie. Zo totaal als de liefdestrouw tussen Sita en Rama is, zo gepassioneerd is de relatie tussen Radha en Krishna. Radha was een gehuwde vrouw. Bezien vanuit ons menselijke perspectief betrof het dus een overspelige relatie. Met alle bijbehorende zintuiglijke hartstochten van dien. De "biografische" gegevens rond Radha en Krishna en de erotisch getinte verhalen om hen heen hebben echter niet de bedoeling huwelijkse ontrouw en zintuiglijke passie te promoten. De verhalen illustreren hoe intens en zichzelf vergetend het zielevuur was dat in Radha brandde. Niet voor Krishna fysiek, maar voor Krishna als belichaming van het transcendente. Die intense liefde is het, in de buurt waarvan de Krishnadevotie met zijn of haar devotie wil komen.

RELATIEVORMING, PASSIE EN LEVENSLOOP

Als wij dat ook zouden willen is het van belang te onderzoeken wat passie voor ons betekent. Mogelijk zien we dan, dat wat we als jongvolwassenen voor passie aanzagen, eerder egocentrisme was. In onze verliefdheden waren we vooral bezig met onszelf. We gebruikten elkaar voor het verkennen van onszelf en de wereld. Daartoe creëerden we duurzame relaties. We verpakten die in vormen die de samenleving ons daarvoor aanreikte. Daardoor hoorden we erbij. Of we kozen juist totaal andere vormen en profileerden ons op die manier.

In feite dreven onze eerste relaties op kracht van ons zich ontvouwende ego. Bij velen onder ons ging het zo. We leerden onszelf aan elkaar kennen, gebruikten elkaar daar als het ware voor. Daar was en is niets mis mee. Gaan we er echter langer mee door dan nodig is, dan wordt het moeilijk om onze deur te openen voor werkelijke trouw en voor waarachtig aanvullende rolverdelingen. En komen we niet toe aan het verinnerlijken van het door Rama en Sita voorgeleefde ideaal.

Passie verschijnt vaak pas later in ons leven. Passie is evenmin van onszelf, evenmin iets vrij's. Passie is als een buiten ons staande natuurkracht zo sterk. Zij neemt ons mee. Zolang niet getransformeerd, beneemt passie ons de adem en daarmee het zicht op waar die kracht werkelijk voor staat. Te weten: ons grote verlangen naar heelheid en eenheid. Passie, zo komt het ons voor, is van dat verlangen naar heelheid en eenheid een naar buiten gerichte projectie. Gehuld in de weliswaar schone kleding van aantrekkelijke substituten, vullen we de gaten in onze ontwikkeling ermee aan. Doorzien wij dit niet dan zal passie blijken tijdelijk te zijn. Keer op keer. Met alle pijn en onvervuldheid van dien.

Wanneer we deze substituten als eigen projecties doorzien en contact maken met ons werkelijke verlangens, wordt het mogelijk onze projecties terug te nemen. We spannen onze geliefde anderen dan niet langer meer voor ons karretje. We verlangen dan niet langer dat zij aan onze ideaalbeelden voldoen. In plaats daarvan komt er ruimte voor de soort totale liefde als die van Radha voor Krishna. Een liefde waarin Radha ooit, toen zij, verdrietig omdat Krishna afwezig was, voor Krishna speelde en daarbij vergat dat zij Radha was. Zo intens dat Krishna, die dat heimelijk zag, er geen raad mee wist.

Zo ook komt Shivananda binnen ons gezichtsveld. En daarmee iets van de gelukzalige staat van de persoon die zichzelf realiseert door hetgeen hij aanvankelijk buiten zich zoekt, binnen zichzelf aan de oppervlakte brengt. Vanuit de westerse psychologie bezien hebben wij het hier over wat Jung animus en anima noemde. Deze begrippen hebben betrekking op de door de vrouw te realiseren mannelijke kant binnen zichzelf (animus) resp. de door de man te realiseren vrouwelijke kant (anima).

Mogelijk is deze interpretatie wel wat erg westers-psychologisch. We vinden voor onze duiding echter steun bij het oeroude tantrische gegeven dat Shiva in een van zijn verschijningsvormen, hij heet dan Ardhanarishwara, zowel man als vrouw is. En daarmee gelukzalig. Aldus geïnterpreteerd laat deze bhajan zien dat ons relationele leven een bepaalde ontwikkelingsgang zou kunnen hebben. Misschien dat wij ons eraan kunnen spiegelen.

VATSALYA RASA: HOUDEN VAN GOD ALS WAS HIJ ONS KIND

Als we zingen om God te prijzen, dan doet men dat in India tot een gekozen deity, een ishta devata. We hadden het er al eerder over. Het gaat dan om God in die verschijningsvorm die de eigen voorkeur heeft. Een deity bijvoorbeeld die in de familie van generatie op generatie de ishta devata is.

Omdat het moeilijk is om God te eren in zijn abstracte, onpersoonlijke vorm, personifiëren wij hem. Wanneer we dat doen moeten we een vorm kiezen. Als wij zélf zo'n vorm maken, raken we spoedig gevangen in vicieuze cirkels, in eigen projecties. Het transcendente immers is niet geschapen naar óns beeld. Wij en de wereld zijn geschapen naar het beeld van het transcendente. Gelukkig valt het gevaar vast te lopen in eigen projecties te bezweren. En wel door aan te sluiten bij wat het transcendente zelf ons aan aloude en beproefde vormen, langs de weg van cultuuroverdracht, aanreikt. Een van die vormen is Krishna.

Wanneer we ons tot Krishna wenden kan dat op verschillende manieren. Dat wil zeggen: vanuit een van de vijf verschillende rasa's, waarover wij al eerder spraken. We kunnen Krishna bijvoorbeeld toezingen als onze Heer. Met een dienende attitude. Dan relateren wij ons aan Krishna in de grondhouding van dasyarasa. Binnen de Hare Krishna-beweging is dit een belangrijke rasa. Devotees hebben er vaak het woordje "das" achter hun naam, wat dienaar betekent. Dienaar van Krishna dus.

We kunnen Krishna ook toezingen terwijl wij ons tot hem richten in de vorm van het kleine jongetje dat hij was en is. En hem benaderen alsof hij ons kind is, onze zoon. De rasa van onze bhakti is dan dat we van God houden zoals we van onze eigen kinderen houden. Onvoorwaardelijk. Net als we ten opzichte van onze kinderen doen, omarmen we Krishna totaal. Ongeacht wat hij al doet of laat.

Het Hindoeïsme, we stipten het reeds aan, noemt de rasa waarin we van God houden als van ons kind vatsalyarasa. Deze rasa is overigens niet exclusief voor het Hindoeïsme. Ook het Christendom kent deze rasa. Middeleeuwse kloosterzusters bijvoorbeeld hadden in hun cel een klein beeldje van Jezus als baby. Zij concretiseerden haar aanbidding van Jezus door het beeldje te koesteren en te verzorgen als was het Jezus zelf, als was Jezus hun kind. Zij kleedden het aan, legden het in prachtig bewerkte ledikantjes. Zij namen het kindje in hun armen, wiegden het. Enz.

Kortom, het is deze vatsalyarasa die we in de chant "Gopala Devakinandana" krijgen aangereikt. De chant bezingt Krishna in zijn verschijningsvorm van jongetje van een jaar of zes. Zijn ouders laten hem de kudde hoeden. Met een fluit in de hand gaat hij er op uit. Gopala is een kwajongen. Als we even niet opletten is hij zoek. Devaki, zijn moeder, roept bezorgd: "Gopala, waar ben je? Kom tevoorschijn!". We gaan dus zingen alsof Krishna onze zoon is, van wie we onvoorwaardelijk houden. Maar hij moet wel te voorschijn komen. En dat doet hij gelukkig ook.

BRAHMAN EN ATMAN

Het samen zingen van devotionele liederen wordt doorgaans afgesloten door het reciterend zingen van een korte, veelzeggende tekst uit een der heilige geschriften. Zo'n tekst is ook het asatmagebed. Het gebed komt voor in een van de heilige geschriften uit de groep geschriften die men "Upanishads" noemt. En wel de Brihadaranyaka Upanishad. Daar vervult het, net als in het geval van OM, de functie van invocatie van het transcendentale. En wel het transcendentale in abstracte vorm. Niet het gepersonifieerde transcendentale, zoals bij bhakti in de regel het geval is.

We raken hiermee een punt dat nauw samenhangt met een kenmerk van de Indiase cultuur dat we, wellicht wat slordig, syncretisme noemen. Deze uit de culturele antropologie afkomstige term hanteren we voor het naast elkaar blijven bestaan resp. het in elkaar schuiven van diverse vormen van religie, eredienst, en filosofische onderbouwingen ervan. We gaan later op dit verschijnsel nog uitvoerig in.

Welnu, dit alles tegelijk-phenomeen zien wij vaak ook terug in de individuele geloofsbeleving van de hindu. Bijvoorbeeld, en daar gaat het ons hier om, ten aanzien van zichzelf, zijn eigen natuur. Hoewel hij of zij, als fervente bhakta, zich via zijn ishta devata vooral richt tot het goddelijke buiten zichzelf, acht hij dat goddelijke ook in zichzelf aanwezig. Als een soort vonk of partikel van de ishta devata.

Met hetzelfde gemak spreekt hij daarbij in terminologie, ontleend aan de Upanishads waar wij het zo net over hadden. In terminologie van stromingen als jnana yoga en advaita vedanta. De grondgedachte is dat het abstracte Brahman het mysterieuze éne is, dat alles en iedereen doet leven, en waar alles en iedereen naartoe terugkeert. Dat Brahman leeft ook in hem. In de vorm van een soort geïndividualiseerde afschaduwing ervan, atman genaamd. Die kern, het atman, wil de Hindu zuiveren. Omdat zij opgaat in het Brahman. Daar gaat het hem om. Alleen het Brahman is sat, werkelijk. Alleen het Brahman is jyotir, smetteloos licht. Alleen het Brahman is amrit, onsterfelijk, tijdloos. Daarr naartoe wil hij teruggevoerd. Met het asatmagebed bidt hij tot het abstracte Brahman om hem daarbij te helpen.

SHIVA

(4) MANTRA YOGA

BHAKTI MAAKT HET ONZIENLIJKE TASTBAAR

Als we met het zingen van OM het transcendente in ons midden, en in ons hart, uitnodigen, is dat niet voldoende. We zingen ook Ganesha toe. Opdat hij een goed woordje voor ons doet.

Dat wil hij vast wel doen. Speciaal voor hem ligt er in de ruimte waarin wij ons bevinden, een prachtig kleed. Dat kleed symboliseert een paleis, een tempel. Hopelijk zo mooi en giefelijk dat hij er graag in wil binnentreden. We mogen verwachten dat Ganesha dat zal doen. De concentrische geometrische figuren van ons kleed, die samen wat men een yantra noemt, vormen, zijn voor hem heel aantrekkelijk. In feite kent iedere deity uit het Hindoeïsme een specifiek bij die godheid horende yantra, in het midden waarvan zij verblijven. Zoals koningen en rijken der aarde betaamt vaak zelfs meerdere. Bij die godheid, en zijn of haar yantra, horen dan weer aparte heilige spreuken/klanken, die men ook mantra's noemt. Te vergelijken met wachtwoorden, nodig om toegang tot paleis en koning te verkrijgen.

We vragen Ganesha niet alleen via ons hart, via ons innerlijk wensen, om in ons midden te komen. We maken onze uitnodiging ook hoorbaar. We roepen hem bij zijn naam en bezingen hem met een van zijn mantra's. Bovendien maken we onze wens zichtbaar door Ganesha een yantrapaleisje aan te bieden. Want zo mogen we ons kleed wel noemen. Voorzien van lichtjes, fris water en wierook. Met ons eromheen. Als trouwe paleiswachters. Met onze bodymind, met ons hart, met ons ruimtelijke ervaren, ge-heel op het centrum van het kleed gericht. Laten we het Ganeshabeeld dat een van ons heeft meegebracht, dan ook maar midden op het kleed plaatsen! Is het teveel gezegd dat daarmee Ganesha zélf er plaats heeft genomen? Voor de Hindu, de bhakta, in ieder geval niet! Voor hem of haar is de murti, het beeld, de afbeelding, de deity zelve. En zeker nu hij zo indringend is uitgenodigd en hem zo'n hartelijk welkom is toebereid!

Laten wij vanavond eens over onze mogelijke scepsis heenstappen en op een soortgelijke totaalmanier het transcendente tastbaar proberen te maken. Laten we onze ruimtelijke oriëntatie, ons horen, ons zien, ons spreken, ons zingen, ons ruiken, onze op het ritme van de chant meebewegende schommelende en klappende motoriek, onze inbeelding, onze overgave, kortom, laten we al onze functies op één punt richten. Op Ganesha, de ishta devata van dit moment. Dat is bhakti. Bhakti maakt het onzienlijke tastbaar.

GANESHA'S ATTRIBUTEN

Nu we zo enthousiast gezongen hebben is Ganesha ons vast en zeker mild gestemd. Omdat we op de eerste avond verzuimden aandacht aan hem te besteden, kan het geen kwaad wanneer we dat nu inhalen. Laten we daarom het beeld van Ganesha, dat thans in ons midden is, eens wat beter bekijken. De godenbeelden binnen het Hindoeïsme zijn, net als de beelden binnen het Boeddhisme en het Christendom, rijk aan symboliek. Alles op de afbeelding, alles aan het beeld, heeft een bepaalde betekenis. Vaak in meer lagen.

Laten we beginnen met de armen en handen van Ganesha, bij wat hij in zijn handen draagt.. Het eerste dat dan opvalt is, dat hij vier in plaats van twee armen heeft. Dat is bij de goden uit het oosten vaak zo. Soms hebben ze wel acht armen en handen. Avalokiteshvara (Chenrezig) uit het Mahayana Boeddhisme, die wij later nog zullen tegenkomen, heeft er in een van zijn verschijningsvormen zelfs duizend.

Die vele handen staan symbool voor de power van de betreffende godheid. Zo veel armen en handen wijzen, hoe kan het ook anders, op bovenmenselijke kracht, goddelijke kracht. Om welk soort kracht het gaat zien we aan de attributen die de godheid in zijn handen heeft en ook aan de handgebaren, mudra's noemt men die wel, waarmee hij is afgebeeld.

Bij Ganesha gaat het om de volgende soorten kracht:

1. linkerhand (beneden): een schaal met zoetigheden; dit symboliseert zijn schenkende kracht; zowel in het dagelijks leven als met name op het spirituele pad; zonder hulp valt op geen van beide terreinen vordering te maken;
2. linkerhand (boven): een vangkoord (kleine lasso); oorspronkelijk bestemd om slangen e.d. mee onschadelijk te maken; dit symboliseert onze gehechtheid aan wereldse zaken (erdoor gevangen); tegelijk symboliseert het het vermogen van Ganesha om ons te helpen die gehechtheid te overwinnen (te vangen);
3. rechterhand (boven): een bijl; de bijl symboliseert, net als o.a. het zwaard in het Boeddhisme, ons vermogen, tevens onze opdracht, om onze onwetendheid te doorklieven; namelijk te doorzien dat hetgeen wij voor werkelijk houden, het wereldse en ons eigen ego, niet het werkelijke is, maar ons juist daarvan afhoudt;
4. rechterhand (beneden): met deze hand maakt Ganesha het "vrees niet-gebaar"; Ganesha zegt daarmee iets als: "wees niet bang dat je in een gat valt wanneer je je gehechtheid aan het wereldse, aan het ego, loslaat"; tegelijkertijd is het een beschermend gebaar, een zegenend gebaar;
5. het teken dat soms in die rechterhand is afgebeeld is het zogenaamde swastikateken; dat staat symbool voor de voorspoed (Su: heil) die Ganesha in ons leven (Astika: zijn) brengt als wij ons tot hem richten; vaak wordt dat teken uit prudentie weggelaten; het is immers in het Westen op een afschuwelijke manier misbruikt.

DE GODEN HEBBEN ELK HUN EIGEN (RIJ)DIER

Dat Ganesha een veelzijdige godheid is blijkt o.a. uit een van zijn overige attributen. Voor zijn voeten ligt vaak een boek. Soms heeft hij het boek in een van zijn handen. Dat boek staat symbool voor het wijsheid-schenkende aspect van Ganesha. Scholieren en studenten bidden hem dan ook toe wanneer zij voor moeilijke examens staan. Ganesha verwijderd dus niet alleen grove obstakels. Het kunnen ook subtiele, mentale zijn. Ganesha is daarmee ook schutspatroom van wijsheid, kunst en wetenschap.

In de buurt van Ganesha wordt vaak een rat uitgebeeld. Soms berijdt Ganesha die rat zelfs. Iets dergelijks zien we bij veel goden uit het Hindoeïsme. Haast elk van hen kent een bijbehorend dier of rijdier. Dit verschijnsel heeft, naar men zegt, te maken met dat syncretisme waar wij het al eerder over hadden. Vroegere godsdienstvormen, in dit geval de zeer oude dierenverering, verdwenen niet, maar gingen deel uitmaken van nieuwe vormen. Zo zou de dierenverering zijn opgegaan in een meer gepersonifieerde godsbeleving. In een godsbeleving dus waarbinnen het goddelijke werd belichaamd door mens-dier-combinaties. Het vroeger autonoom-goddelijke dier kreeg in de betreffende mens-dier-combinatie een nieuwe plaats. De "vermenselijkte" God belichaamde nu mede de specifiek goddelijke kracht van het dier met wiens hoofd hij of zij werd afgebeeld. Of die hij of zij tot rijdier had. Nieuwe verhalen verklaarden dan de achtergronden van de combinaties.

Nog later ging men er spirituele symboliek mee verbinden. Zoals bijvoorbeeld bij de rat van Ganesha.

Zoals die zich overal doorheen bijt, en zoals die zijn voedsel op iedere plek kan bewaren die hij wil, zo zouden wij dat ook kunnen doen met wat wij op onze levensweg tegenkomen. Zowel voor wat betreft tegenslagen als voor wat betreft geestelijk voedsel.

MANTRA YOGA: ONZE GRILLIGE MIND AAN DE HAAK

Willen we echt dat Ganesha en zijn rijdier ons helpen op ons levenspad, dan ontkomen we er niet aan om aandacht te besteden aan onze mind, aan ons denken-voelen. Laten we daarom summier iets zeggen over wat, in verband daarmee, met het zeggen of zingen van mantra's beoogd wordt. Waar wij het oog op hebben is wat men wel mantra yoga noemt. Met die term wordt de weg naar zelfrealisatie, de weg naar eenheidsbewustzijn bedoeld, die gebruik maakt van het voortdurend richten van ons denken-voelen, onze aandacht, op deze of gene mantra. Temeer is het van belang wat langer bij mantra yoga stil te staan aangezien mantra yoga wordt beschouwd als een soort snelweg. Recht-toe recht-aan. Het waarom daarvan zullen we trachten duidelijk te maken.

Binnen alle spirituele wegen en tradities neemt het onder controle brengen van onze mind, met mind bedoelen we ons mengsel van denken-voelen, een grote plaats in. Als we onze mind gadeslaan zien we dat die is als een aap in een bos. De aap slingert zich van tak tot tak. Af en toe blijft hij even zitten; hier kort, daar wat langer. Dan weer maakt hij allerlei grillige bewegingen. Als we naar zo'n aap kijken dan zien we er totaal geen systeem in, totaal geen lijn in. Het is alsof de aap zich niet zélf beweegt. Eerder lijkt het erop dat de aap een kracht buiten zich volgt. Een die hem allerlei grillige patronen oplegt. Zo, aldus het Hindoeïsme, en ook het Boeddhisme, is het ook met ons denken-voelen. Wij zijn het niet zelf die bepalen wat we denken en voelen. Het is het associatieve, buiten onze bewuste wil om verlopende denken-voelen, dat óns op slepouw neemt.

Dit automatische piloot- of slingeraapfenomeen, dat onze toewijding aan wat dan ook in de weg staat, belemmert uiteraard ook onze doelgerichtheid wanneer we een spiritueel pad volgen. Alle spirituele tradities werken dan ook met methoden om die aap in ons te leren doen wat wij zelf willen. Bij het Zen-Boeddhisme, en ook in raja yoga, is dat bijvoorbeeld door te leren ons blanco bewustzijn, het niet-denken, te traceren. Dat zijn lange wegen. Onze mind is ongelofelijk sterk gewend aan het zich permanent vullen met een stroom van gedachten. Objectloze meditatie, d.w.z. onze aandacht richten op niets, op het niet-denken, is heel moeilijk.

Mantra yoga daarentegen, speelt, net als bhakti yoga, d.w.z.: bhakti als zelfrealisatieweg, juist ín op onze rusteloze mind. De hardnekkige behoefte van onze mind om zichzelf permanent met gedachten en gevoelsinhouden bezig te houden, wordt bevredigd: we vullen onze mind met de mantra. Door de mantra te reciteren of te zingen. Luidop of innerlijk.

We kunnen dat doen zonder dat we ons richten op de betekenis en gevoelswaarde van de mantra. Er zijn visies, stromingen, tradities die dit prefereren. De kracht van de mantra zou daardoor het sterkst zijn. Met name omdat de mantra dan rechtstreeks op ons onderbewustzijn of onbewuste inwerkt. De mantra blijft dan niet in ons hoofd vastzitten, maar bereikt rechtstreeks de bodem van onze ziel. Onze woordloze kern. Andere visies en tradities werken wél met de betekenis en gevoelswaarde van de mantra's. Voor deze tradities is de betekenis van mantra's even belangrijk als het onbewuste energetische aspect waarover we het zo net hadden. Betekenis en gevoelswaarde verdubbelen als het ware de kracht van de mantra.

Op onze zangavonden volgen wij deze laatste lijn. We zullen van de mantra's die we zingen enige betekenis- en gevoelscomponenten aanreiken. Iedereen die dat wil kan die informatie daarna weer loslaten en kiezen voor de eerste lijn. Vaak gebeurt dat vanzelf. Als dat maar niet is vanwege ons wegdromen. Immers dan gaan mantra's de functie krijgen van deuropeners voor ons binnentreden in onze eigen cocon. Wat overigens best mag. Alleen zijn we dan met wat anders bezig.

Wat daar ook van zij, welke lijn we ook volgen, een ander voordeel van mantra yoga is, dat we niet hoeven te verstillen. We mogen er een stukje motoriek aan toevoegen. Met name wanneer we een mala, een kralensnoer, hanteren en per mantra een kraal verschuiven. En luidop reciteren of zingen.

MANTRA YOGA EN BHAKTI YOGA: KWESTIES VAN VERVANGING

Bij mantra yoga gaat het bovendien om een zo voortdurend mogelijke herhaling. En om, als we dus daarvoor kiezen, meditatie op - en assimilatie met de betekenis en gevoelswaarde van de mantra. Mantra yoga maakt er zich overigens niet druk om hoe het komt dat we als een aap denken; niet te volgen grillig of lang op een tak. Mantra yoga heeft het er niet over dat ons huidige denken het resultaat is van ons eerdere denken, van onze eerdere gedachten.

Of, om in westers-psychologische termen te spreken, het kan mantra yoga niet schelen dat onze balsturige mind, ons denken-voelen-handelen, het resultaat is van vooral onze zelfgecreerde scripts. Uitvloeisel van onze conditioneringsgeschiedenis. Mantra yoga en bhakti yoga vinden het niet interessant waarom het allemaal zo is gekomen. Zij leggen gewoon de grillige aap die onze mind is, vast aan het touw of de haak, die de mantra en de ishta devata bieden.

Inderdaad, het is een soort reconditionering van onze mind waar het om gaat. Een beweging, gericht op vervanging. Maar nu door een zelf omarmd vast object van denken-voelen. Dat niet-relevante van onze conditioneringsgeschiedenis moeten we overigens niet te absoluut nemen. Als we te zeer in de problemen zitten of structureel in een labiele situatie verkeren, valt het te betwijfelen of mantra yoga, en ook bhakti yoga, wel meteen de meest adequate wegen zijn. Vaak is dan eerst een meer conventionele aanpak, zoals counseling, therapie enz., aangewezen.

SHIVA: NIET IK MAAR U

Een van de krachtigste mantra's is wel: "Om Namah Shivaya". "Namah Shivaya", de mantra die wij vanavond zingen, is daarvan een variant. Laten wij eens wat nauwkeuriger naar deze laatste mantra kijken. Als we in India iemand begroeten, dan zeggen we: namaskar. Of: namaste. Met namaste zeggen we iets als: ik groet het licht in u, ik buig voor u, voor het goddelijke dat in uw hart verblijft. Dat namah vinden we terug in het namah van Namah Shivaya. Het Shivaya ervan slaat daarbij op Shiva. De woorden van de mantra betekenen dus: Shiva, ik buig voor U, ik geef me over aan U.

Het is een soort zelfovergave. Dat kunnen we abstract proberen te doen. In bhakti yoga en in mantra yoga concretiseren we die overgave echter. We geven ons over aan de ishta devata resp. aan de deity wiens mantra het betreft.

In de mantra Namah Shivaya is dat Shiva, een van de drie basisgoden uit het Hindoeïsme. In contrast met Brahma, de creator, en Vishnu, de instandhouder, is Shiva de vernietiger. Zo erg als dit klinkt, zo ervaart de Shiva-adept dit niet. Het verdwijnen van de dingen is nodig om het leven, in diens myriade

vormen, in stand te houden. Vanuit vergaan, vanuit sterven, komt het nieuwe weer te voorschijn.

Als we Shiva vandaaruit bezien, helpt hij ons om obstakels op te ruimen. Obstakels die ons in de weg staan bij het bereiken van ons ideaal. Dus als we ons aan Shiva overgeven, dan kunnen we dat doen met de intentie om Shiva's hulp te verkrijgen om die obstakels op te ruimen. Shiva zal ze overigens niet op ons commando opruimen. Mogelijk dat we lang moeten zingen. Dat aspect zit in het "ya" dat Shiva achter zijn naam heeft. Dat betekent namelijk: gehoorzaamend aan. Dat ya geeft dus aan dat het Shiva is die bepaalt wanneer en in welke mate we vooruitgang boeken. We moeten er het nodige voor doen, dat wel, maar het resultaat ligt in Shiva's handen.

ASATOMA: BHAKTI IMPLICEERT KARMA YOGA

Zoals gebruikelijk, eindigen wij onze sankirtan-avond met het asatomebed. Laten we vanavond de eerste regel van dit gebed eens wat nauwkeuriger bekijken. Sat en Asat hebben in het Hindoeïsme een diepere betekenis dan de letterlijke. Hoewel er geen eenduidige uitleg over bestaat hebben wij begrepen dat Sat eerder slaat op werkelijkheid dan op het meer letterlijke waarheid. Bij waarheid denken we al gauw aan de waarheid van de wijsbegeerte, aan logica, aan betogen, aan wetenschappelijke theorieën. Vaak ook heeft waarheid met moraal te maken. Met ethiek ook. Met de waarheid spreken in plaats van leugens vertellen.

Dat soort waarheid wordt met Sat niet op de eerste plaats bedoeld. Veel meer wordt er, zoals gezegd, bedoeld op werkelijkheid. In de zin van weten welke werkelijkheid werkelijk is. En dat dat een onzegbare werkelijkheid is. Dat alleen dát werkelijk is wat je juist niet kunt beredeneren, juist niet kunt zeggen. Dat het niet het tastbare leven is dat werkelijk is, maar dat werkelijk is hetgeen dat leven doet leven. We hadden het er de vorige keer ook over. In verband met Brahman en Atman en de wens van de devotee om het Atman in hem of haar in Brahman te doen versmelten.

Naarmate we intenser naar dit Sat verlangen en er meer en meer van doordrongen raken dat dat het enige is in het leven dat telt, verdiept zich dit Sat van een inzicht tot een handelen. Sat is op de duur alleen nog datgene wat wij opdragen aan God, doen ter ere van hem. Alles doen ter ere van God, wordt daarmee tegelijk de zelfrealisatieweg bij uitstek. Asat, van géén werkelijke waarde, is dan alles wat niet Sat is. Alles wat niet gedaan wordt ter wille van God.

Met name de Bhagavad Gita, het beroemdste heilige boek uit het Hindoeïsme, benadrukt deze weg. Een weg die men karma yoga noemt. Krishna, want hij is het die in de Bhagavad Gita aan het woord is, houdt ons voor wel te handelen, wel ons best te doen. Te doen waarvoor onze plicht, het leven ons plaatst. Maar af te zien van de vruchten ervan. Hij spoort ons aan niet te handelen omwille van resultaten voor onszelf. We dienen de resultaten aan te bieden aan degene die ons handelen, zowel als de vruchten ervan, mogelijk maakt en aan wie wijzelf, zowel als ieder resultaat, toebehoren.

In Hindeterminologie hebben wij het hier, zoals gezegd, over de zelfrealisatieweg die karma yoga heet. Een weg die onverbrekelijk met bhakti is verbonden. Bhakti yoga impliceert karma yoga, sluit deze weg van karma yoga in. En omgekeerd. Vanuit bhakti immers spreekt het voor zichzelf dat we alles wat we doen, opdragen aan God. Bhakti bedoelt ons daar juist naartoe te brengen.

Naar een leven dat geheel bestaat uit wat men "devotional service" noemt. Toegewijde dienst. Eredienst, die vrede brengt.

GANESHA YANTRA

(5) BHAKTI: EEN INNERLIJK PROCES

WAAR ZO AL DE GODENVERHALEN VANDAAN KOMEN

Om ons zingen te doen slagen zingen we, na de OM-invocatie, Ganesha toe. Laten we nog wat meer aandacht besteden aan Ganesha. Dat kan vanwege die obstakels geen kwaad. De vorige maal zijn we ingegaan op Ganesha's attributen. Waar we nog niet over spraken is over de hele en halve slagtag van Ganesha. Over die halve slagtag doen verschillende verhalen de ronde. Daarvan zullen we er vanavond een uit de doeken doen.

Wat overigens die ongelofelijke rijkdom aan verhalen betreft, dat hangt samen met de orale traditie waarin de verhalen stonden. Zoals in alle culturen lang het geval was, werden de verhalen mondeling doorgegeven. Beroepsdeclamateurs, barden of troubadours, leerden de verhalen uit het hoofd. In de dorpen die zij aandeden kregen zij gratis kost en inwoning, en des te meer geschenken, naarmate zij beter en langer de aandacht wisten vast te houden. Vandaar dat zij hun verhalen uitsponnen. Vaak treffen we lange inleidende eerbetuigingen aan. Aan de goden, aan de relaties tussen de goden, aan de voorouders van de hoofdrolspelers, aan de hoofdrolspelers zelf. En samenvattingen van voorgeschiedenissen, verwijzingen en uitstapjes naar andere verhalen. Enz.

Op hun rondreizen pikten de barden bovendien vele plaatselijke varianten van dezelfde verhalen op. Die verweefden zij dan weer met hun eigen versies. Als zij in een nieuw gebied, in een nieuw dorp, aan die streek gebonden helden- en godenverhalen hoorden, voegden zij die aan hun repertoire toe. Soms vermengden zij die verhalen, hier en daar wat aangepast, dan weer met de goden en verhalen van de streek die zij daarna bezochten. Plaatselijke vorsten, vaak bezig met gebiedsuitbreiding, ondersteunden dit fenomeen. Door schade en schande waren zij er achter gekomen dat het beste bindmiddel voor vergrote gebieden bestond uit gemeenschappelijke oerverhalen, gemeenschappelijke goden en rituelen.

Ondanks de grote rol die de media ook in India zijn gaan spelen komen we het fenomeen van, let wel: analfabete beroepsverhalenvertellers, nog steeds tegen. In een eeuwenlange overerving van vader op zoon blijft hun onvoorstelbaar grote geheugen ons verbazen. Toen al hun verhalen op schrift werden gesteld waren ze dan ook buitengewoon uitgedijd.

GANESHA'S HALVE SLAGTAND

Maar laat men dit alles in India maar niet horen, want dit is wel een erg nuchtere benadering. Immers, net als binnen de meeste overige religies, de wijsheids- en godenverhalen uit het Hindoeïsme worden geacht rechtstreeks door "boven" te zijn geopenbaard. Men noemt ze "sruti", dat wil zeggen: kennis die door te (spreken en te) horen is overgebracht.

In tegenstelling tot "smriti", geschreven kennis, is sruti goddelijke kennis, kennis die niet kan worden betwist. Deze kennis werd aan volmaakte wijzen, rishis genaamd, duizenden jaren geleden geopenbaard; in het allereerste begin van de mensheid. En waarom zouden we daarin niet meegaan? Ons leven wordt er alleen maar rijker door. Met historisch-kritische benaderingen zoals dat heet, schieten we niet veel op.

We zijn daarmee meteen in de buurt van het waartoe van Ganesha's halve slagtag. Heel lang geleden kreeg zo'n rishi, Vyasa was zijn naam, het grote epos, de Mahabarata, geopenbaard. Als in een flits.

Vyasa wist onmiddellijk: "dit moet ik voor de mensheid vastleggen". Dus zon hij op een manier om die flits een goede vorm te geven. Opschrijven op palmbladeren zoals dat toen ging, leek hem de weg. Zoals te doen gebruikelijk vroeg hij eerst eerbiedig Schepper-God Brahma om advies: "O, Brahma, ik heb een groot heldendicht in mijn hoofd, maar als ik het zelf moet opschrijven, kan ik mijzelf niet bijhouden, zo snel gaan mijn gedachten. Weet u iemand die zo vlug kan schrijven, dat hij mij kan bijhouden?" Zonder te aarzelen antwoordde Brahma: "Ja, dat is Ganapati". Ganesha dus.

Blij wendde Vyasa zich tot Ganesha. Dat ging in die dagen op een heel bijzondere manier. Als je zelf heilig was, goddelijk was, dan mediteerde je op wie je wilde dat er voor je verschijnen zou. En dat werkte. Aldus deed ook Vyasa. Hij concentreerde zich zo eenpuntig op Ganesha, dat deze niet anders kon dan naar hem toesnellen. Vyasa boog diep. Vervolgens vroeg hij of Ganesha zo vriendelijk wilde zijn om het epos dat hij in zijn gedachten had, op te schrijven. Ganesha, aan zijn stand verplicht hindernissen te verwijderen, maar niet zonder er zelf enige op te werpen, antwoordde: "Jazeker, maar dan moet jij, Vyasa, alles achter elkaar dicteren. Zonder ook maar eenmaal te onderbreken".

Vyasa vond dat geen gemakkelijke voorwaarde. Zelf ook niet voor de poes, antwoordde hij: "Accoord, maar dan moet jij, Ganesha, steeds onmiddellijk snappen wat ik vertel". Dat vond de alwetende Ganesha geen punt. Snel begonnen ze aan het grote werk. Af en toe echter bedacht Vyasa zo'n moeilijk stukje, dat Ganapati wel moest stoppen met schrijven, of hij wilde of niet. Vyasa wachtte dan eerbiedig tot Ganesha blijk gaf de passage begrepen te hebben. Ondertussen dacht hij na hoe het verhaal in alweer verder ging. En waar schreef Ganesha mee? Met zijn halve slag tand natuurlijk. Geen wonder dat Ganesha tevens de schutspatroom is van schrijvers, wetenschappers, studenten.

DE INDIASE WIJSHEIDSCULTUUR KENT EEN ORALE TRADITIE

Dat de Indiase wijsheidscultuur oorspronkelijk oraal van aard was heeft ook nog met iets anders te maken. Heel lang leefde er binnen het Hindoeïsme de overtuiging dat de heilige geschriften ten principale niet mochten worden opgetekend. Althans in ieder geval was het beter ze niet op grote schaal schriftelijk te verspreiden. Juist schriftelijke verspreiding zou de levende ziel van deze kennis verloren doen gaan. De barden en priesters zouden de teksten niet meer uit het hoofd hoeven te leren. De kennis ervan zou niet meer beperkt blijven tot daarvoor waardige opvolgers en leerling-priesters. Iedereen die dat wilde, rein of niet rein, zou gewoon een boek kunnen pakken, op een moment waarop dat hem schikte, in plaats van op het gewijde moment en op de gewijde plaats.

Verklarend commentaar door priesters en geleerden zou niet meer life, niet meer binnen de zo vruchtbare context van guru-leerling, plaats hoeven te vinden. Alle belangrijke commentaren samen, zouden, eenmaal op schrift gesteld, bi-bibliotheken gaan vullen en de oorspronkelijke teksten verdringen. Er een wetenschap voor kamergeleerden van maken. Kortom, het zou zo ver kunnen komen als met andere heilige geschriften uit andere culturen: het meest gedrukt, het minst gelezen. En dat allemaal omdat luisteren, persoonlijke en dus bevlogen kennis- en ervaringsoverdracht, vanwege de geschriften niet meer nodig zou zijn.

Zo ver is het gelukkig niet gekomen. Nog steeds wordt de Indiase religieuze traditie, ondanks de grote vlucht van de media, gekenmerkt door orale kennisoverdracht. Daarvan vormt de guru-leerlingtraditie de kern. Tegelijk kan ieder die dat wil, mede dank zij Ganesha's halve slag tand-pen, via boek en geschrift, van Indiaas rijkdom aan wijsheidsliteratuur en heilige verhalen kennis nemen. Laten we Ganesha daar dus in ons zingen voor bedanken.

FUGIT AMOR: LIEFDE DIE VLUCHT

Veel spirituele wegen beklemtonen de noodzaak ons niet met onze emoties te identificeren. Bhakti ziet dat anders. Bhakti maakt juist gebruik van emoties. Maar dan wel gecentreerd op de ishta devata en in voorgegeven rasa's.

Die rasa, die kleur, kan bijvoorbeeld vatsalya rasa zijn. Dan heeft onze toewijding aan de deity van onze voorkeur de kleur van moeder- of vaderliefde. Dat was het geval in onze Gopala-chant. Net als Krishna's moeder, Devaki, houden we van Krishna (Gopala), als was hij ons kind. Onze relatie tot het transcendente, tot God, is dan als de liefde die we als ouders hebben voor ons kind. Onvoorwaardelijke liefde, wat hij ook doet. En als we onze peuter of kleuter even kwijt zijn, dan roepen we hem. En jawel hoor, al gauw komt hij op een holletje aanzetten. Zo niet, dan weten we hem of haar wel te vinden. Die overtuiging klonk ook door in de melodie van de Gopalachant. Wellicht dat we het ons nog herinneren.

Er zit echter ook een andere kant aan onze ouderliefde. Menigeen weet uit ervaring dat het niet altijd meevalt om onvoorwaardelijk van onze kinderen te houden. Als we ze roepen komen ze niet altijd op een holletje aanlopen. Lang niet altijd weten we ze te vinden. Soms hebben we zelfs het gevoel dat ze zich van ons afwenden. Dan willen we wel van ze houden, en dat doen we ook wel, maar is de vorm die we kiezen wat ongelukkig en geven onze kinderen, terecht, niet thuis.

Uiteraard gaan onze kinderen hun eigen weg. Soms echter in zo'n mate dat ze onbereikbaar voor ons lijken. Wat aan liefde en liefdevolle zorg en aandacht in ons vermogen ligt wordt dan danig op de proef gesteld. Van beantwoorde liefde, van wederzijdsheid, is op zulke momenten geen sprake. Wordt ons dan de tijd gegund, en zijn we begiftigd met de genade van geduld en vertrouwen, dan is de kans groot dat ooit het tij keert. We herwinnen dan de onvoorwaardelijke liefde voor - en van onze kinderen.

Niet dat dat altijd zijn uitdrukking vindt in daadwerkelijk hervat liefdesbetoon tussen ons en onze kinderen, tussen onze ouders en ons. Meer dan eens komt het voor dat dit zich intrapsychisch afspeelt. Het is dan niet op de eerste plaats een uiterlijk zichtbaar relationeel proces, dat wij doormaken, maar een innerlijk proces. Zowel vanuit de positie van kind als vanuit de positie van vader of moeder. Wij herwinnen dan het gevoel onvoorwaardelijk bemind te worden en te zijn geweest. Los van wat er in onze, wat men noemt: beleefde ervaring, is gebeurd of nog gebeurt. Wij herwinnen dan het vermogen onvoorwaardelijk te beminnen. Los van hoe onze kinderen zich naar ons toe opstellen.

De pijn waar wij in die gevallen doorheen moeten is de pijn van de onbeantwoorde liefde. Fugit amor, liefde die vlucht, een term die we ontleen aan een beroemd beeld van Rodin, is de pijn die wij ervaren als de ander voor onze liefde onbereikbaar is of zich daarvoor onbereikbaar toont. Die pijn doet zich uiteraard op veel meer levensgebieden voor dan tussen ouders en kinderen. De daadwerkelijke dood van mensen van wie wij houden, is zo'n levensgebied. Niemand wordt daarvoor gespaard.

VIRAHA: GOD IS ER (EVEN) NIET

De pijn waarover wij het zo even hadden kan zich evenzeer voordoen in onze relatie tot het transcendente, in onze relatie tot God. Natuurlijk, net als in onze beschouwing over de relatie tussen kinderen en ouders, wendde God zich niet van ons af, en wij ons niet van God. Alleen weten we dit pas zodra wij, zoals westerse mystici dit noemen, die donkere nacht van de ziel hebben doorstaan.

Binnen de bhaktitractie neemt deze pijn, dit gevoel gescheiden te zijn van het transcendent, dit gevoel dat God er niet is, een grote plaats in. Men noemt die pijn "viraha". In tal van godenverhalen, en ook in tal van bhajans, wordt deze pijn beschreven en bezongen. Er wordt dus niet aan voorbijgegaan. Sterker nog, binnen bhakti leeft de overtuiging, dat het alleen vanuit - en door viraha heen, mogelijk is om te ervaren wat intense liefde is. Wat liefde voor - en van het transcendent werkelijk is.

Aan wie het gegeven is viraha te verstaan als teken, als taal van het transcendent, verschijnt er een troostend en wenkend perspectief. Dat neemt niet weg dat ieder die deze pijn tegenkomt, vroeg of laat wij allemaal, de weg gaat van de held. Niet alleen omdat in viraha het woordje "vir" zit, wat held betekent. Evenmin vanwege het doorstaan vooral van die pijn. Bovenal is het vanwege de beloning die de held wacht. Iedere keer weer onverwacht. Want, dat moet gezegd, het ligt niet binnen ons vermogen om zelf een halt aan deze pijn toe te roepen. Die beloning kan ons alleen door het transcendent zelf geschonken worden.

Als we vanavond "Gopala Devakinandana" zingen, kunnen wij dat wellicht doen in de geest van viraha. Er bestaat van deze chant namelijk een tweede melodielij die deze pijn, deze emotie, uitdrukt. We roepen om Gopala. We zijn dat lieve joch kwijt. En we twijfelen eraan of we hem nog wel terugvinden.

BHAKTI EN NAASTENLIEFDE

Misschien dat deze of gene onder ons zich afvraagt of dat nu wel moet, zo veel aandacht geven aan onszelf, zo veel ruimte geven aan onze pijn? Is dat niet veel te ik-gericht? Die vraag lijkt ons niet zonder belang. Mensen die met zelfrealisatie en spirituele groei bezig zijn, hebben nogal eens de schijn tegen. Ze worden van egocentrisme verdacht. Als zouden ze zich niet zo bekommeren om samenleving, milieu en elkaar.

Bhakti, devotie, leidt echter, volgens het voorbeeld en de getuigenissen van tal van zelfgerealiseerde bhakta's en mystici, vanzelf tot naastenliefde, naastenzorg, barmhartigheid. Het is er synoniem mee. Wie zich aan God wijdt en weet dat hij door God wordt bemind, wie zichzelf, inclusief zijn of haar tekorten, liefdevol accepteert, die bemint automatisch iedereen en alles om zich heen. Niet op een afstandje, maar ook qua daadwerkelijke zorg en aandacht. Niet als een automaat, maar omdat hij of zij niet anders kan. Bhakti brengt dit per definitie met zich mee.

Wel is het zo dat bij bhakti het begin niet ligt bij onze naaste. Het begin ligt bij het transcendent, bij het Zelf met een hoofdletter Z. Evenwel, dit transcendent, dit Zelf, is het Zelf dat in ieder woont en waar ieder in woont.

In de Bhagavad Gita drukt Krishna dit op meerdere plaatsen uit. Zoals bijvoorbeeld in hoofdstuk 6 vers 29: "degene wiens zelf door de beoefening van yoga harmonisch is geworden, ziet dat het Zelf in iedereen, in alle schepselen, in al het geschapene verblijft; en al het geschapene in het Zelf; overal".

De daaropvolgende verzen 30 en 31 maken deze innerlijke attitude tot een opdracht. Het transcendent, het Zelf, en Krishna, blijken er synoniem en bovendien de kern van alles en iedereen. De verzen luiden: "hij die Mij ziet in alles en iedereen, en alles en iedereen in Mij, hem zal Ik nooit

verliezen, noch hij Mij" (vers 30). En: "hij (de yogi) die, in eenheid levend, Mij in alle schepselen verblijvend aanbidt en eer bewijst, leeft in Mij, wat hij ook doet en waar hij zich ook bevindt" (vs. 31).

In deze verzen vinden we ook het bhakti-antwoord bij uitstek op onze beginvraag of we in bhakti niet egocentrisch bezig zijn. Krishna zegt ons hier dat de innerlijke overtuiging dat in iedereen en alles het transcendente verblijft, en iedereen en alles in het transcendente, garant staat voor waarachtige en juiste daadwerkelijke zorg voor de ander, voor het milieu, voor de samenleving, voor onszelf.

GOSPODI POMI LUJ: HET JEZUSGEBED

Dat alles en iedereen Krishna, het transcendente, huisvest, en dat alles en iedereen in Krishna, in het transcendente, verblijft, die innerlijke overtuiging steviger maken, die overtuiging herwinnen, daar gaat het in bhakti om. We doen dat onder andere door tegelijk die overtuiging "uit te zingen". Daardoor prenten we ons deze attitude in. Hoe langduriger en intenser we zingen, hoe hechter en vertrouwerder ons deze overtuiging wordt. Hoe meer we er ook naar handelen. En wel omdat de mantra of bhajanstrofe op het moment waarop dat nodig is binnen ons bewustzijn verschijnt. Vandaar ook het repetitie-element bij ons zingen. Immers alleen wanneer we ons langdurig hebben ingesteld op de betreffende mantra of tekst, gaat deze een eigen leven leiden en wordt de erin besloten kracht effectief.

Dit repetitie-element vinden we ook terug in de chant "Gospodi Pomi Luj", die wij al eerder zongen. We vertelden toen dat het hier de russisch-slavische variant betreft van het zogenaamde Jezusgebed. Dit gebed luidt: "Christus Jezus, ontferm u mijner". Of soms net iets anders. Het is ontleend aan het gebed van de tollenaar (Lukas 18:13). Inderdaad, de tollenaar die, in contrast met de zelfgenoegzame Farizeër, in de tempel zijn hoofd afwendde, zich op zijn borst sloeg en bad: "God, wees mij zondaar genadig".

Deze passage uit het evangelie naar Lukas volgt onmiddellijk op de gelijkenis van de rechter en de weduwe. Dat is niet toevallig, want die gelijkenis gaat ook over bidden. En meer in het bijzonder over de kracht van het voortdurende gebed. Over het repetitie-element dus. Het is een prachtig verhaal! Laten we er nog eens naar luisteren.

Op een dag wilde Jezus zijn discipelen opwekken tot voortdurend gebed. De voor wat-hoort wat-aard van zijn volgelingen, en dus ook die van ons, goed kennende, gaf hij hen de verzekering dat ieder volhardend gebed verhoord wordt. Hij vertelde dat er in een stad een rechter was, die alsmaar door een weduwe benaderd werd. Die weduwe wilde haar recht. De rechter, een man die zich noch om God bekommerde, noch om de mensen, gaf haar echter geen gehoor. De weduwe liet het er niet bij zitten. Iedere dag herhaalde zij haar verzoek. Zij was daarin zo stellig en volhardend dat de rechter haar zaak steeds zwaarder op de maag kwam te liggen. Iedere dag verscheen zij voor het gerechtsgebouw, weken aan een stuk. Uit angst dat zij hem nog eens zou molesteren ging de rechter uiteindelijk overstag en verschafte hij haar recht. Jezus besluit dan met: "Hoort wat de onrechtvaardige rechter zegt. Zal God dan zijn uitverkorenen geen recht verschaffen, die dag en nacht tot hem roepen, en laat hij hen wachten? Ik zeg u, dat hij hun spoedig recht zal verschaffen".

Onmiddellijk na deze gelijkenis komt dan het verhaal van de tollenaar. Het kan dus niet toevallig zijn dat diens gebed, het Jezusgebed, naast het weesgegroetje van de rozenkrans, het meest bekende voortdurende gebed uit het Christendom geworden is. Laten we het ditmaal hier bij houden, zodat ieder van ons in het zingen van Gospodi zijn eigen gevoelswaarde legt of ontvangt.

LAKSHMI

(6) BHAKTI YOGA

BHAKTI YOGA: EEN ZELFREALISATIEWEG

Het zingen van mantra's en bhajans staat binnen de Indiase religieuze traditie niet op zichzelf, maar is één van de vele uitdrukkingsvormen en tegelijk oproepingsmiddelen van bhakti. Rond de deity die iemands persoonlijke voorkeur heeft, de ishta devata, centreren zich nog veel meer devotionele activiteiten dan zingen alleen. Vandaar dat aan de term bhakti ook wel het woord yoga wordt toegevoegd. Daarmee wordt o.a. aangegeven dat met bhakti niet alleen een zijnstoestand wordt bedoeld, niet alleen een act van toewijding, maar ook een zelfrealisatieweg, een methode. Hoe weinig prozasch dat ook moge klinken. En hoe strijdig het ook lijkt met de sterk emotionele aard van bhakti.

Als bhakti ook een weg is, een methode, dan valt bhakti dus ook te leren en over te dragen. Dan valt er ook in te oefenen. Gelukkig maar. Immers, als wij niet tot bhakti, niet tot liefdevolle zorg en aandacht op te voeden zouden zijn, zou het er niet best voor ons uitzien. Overigens is dit een gebrekkige manier van uitdrukken van wat er werkelijk speelt. Het is geen kwestie van leren of opvoeden tot, maar van helpen herwinnen van onze oorspronkelijk natuur.

Bij een methode horen uiteraard middelen, vormen, manieren waarop. Het zingen van mantra's en bhajans is een van die middelen. Er zijn, zoals gezegd, nog vele andere middelen. Laten we daar eens wat nauwkeuriger naar kijken.

Wat daarbij als eerste opvalt is dat murti's, afbeeldingen van de istha devata, bij de meeste van die overige middelen een centrale rol spelen. In dagelijkse erediensten, puja's, roept de bhakta de godheid bij naam aan. Door het reciteren van mantra's heet hij de godheid welkom. Hij nodigt de godheid uit om plaats te nemen, wast zijn voeten, baadt hem, kleedt hem aan met nieuwe of schone kleren, biedt hem bloemen aan, en water en voedsel. Voor de godheid wordt wierook gebrand. Met het schijnsel van vuur wordt hij verlicht... Of zij... Of: hij èn zij. Vaak hebben deze devotionele activiteiten op meerdere deities betrekking dan de ishta devata alleen.

DE VREEMDELING IS GOD-NABIJ

De deities worden vereerd net zo als dat in het oosten gebeurt bij het ontvangen van vreemdelingen na een lange en vermoeiende reis. Niet als gasten worden zij er ontvangen, maar als goden.

Gasten als goden. Dat is niet voor niets. In vele culturen leeft het besef dat de vreemdeling, weg van de veiligheid van huis en haard, zonder de steun van hem bekende zeden en gewoonten, met niemand op vertrouwelijke voet, is aangewezen op zichzelf. In zijn naaktheid, in zijn onbeschermdheid, komt de vreemdeling zichzelf tegen. In zijn onbestemde angst kan hij niet anders dan zich toevertrouwen aan de diepste bron. Een bron die te vergelijken is met wat wij in het Westen wel met goddelijke voorzienigheid (pronoia) aanduiden.

Geen wonder dat de ontvangende bevolking de vreemdeling niet alleen ziet als beangstigend, als bedreigend, maar ook en vooral als God-nabij, als dicht staande bij God. De vreemdeling eer betuigen en zorgzaam voor hem zijn, verschuift daarmee van "angst bezweren" naar: in hem of haar God eren. Wellicht minder sterk ontwikkeld dan in het Oosten, ook wij, in onze Westerse cultuur, hebben gastvrijheid hoog in ons vaandel staan. Het God-nabij zijn van de gast is een universeel verschijnsel.

Als zodanig roept de vreemdeling, de gast, ook op tot ootmoed. Al was het maar innerlijk. Vreemdeling en gast, zij het deze laatste in mindere mate, herinneren ons aan onze eigen kwetsbaarheid en afhankelijkheid. Zij brengen ons terug bij gevoelens van dankbaarheid. Gevoelens die we maar al te vaak onder de veiligheid van huis en haard hebben weggemoffeld.

Vanuit dit respect voor het vreemdelingschap wordt dan ook beter begrijpelijk dat vele Hindu's als ideaal hebben de laatste levensjaren rondzwerfend door te brengen. Men noemt die levensfase, die ashrama, de ashrama van de sannyasin. In die fase, volgens de geschriften vanaf het 75e levensjaar, doet de Hindu, althans dat was traditioneel het geval, van alles afstand en gaat hij een rondtrekkend leven leiden. Daarmee neemt hij vrijwillig het vreemdelingschap op zich. Om zodoende alsnog zo God-nabij mogelijk te geraken.

Overigens is dit sannyasinschap, dit aan de wereld verzaken, op zichzelf niet aan leeftijd of levensfasen gebonden. Tal van heilige mannen en vrouwen, sadhu's noemt men ze wel, leiden al vanaf veel jongere leeftijd een zwervend, ascetisch, totaal aan God gewijd bestaan. Vaak zelfs vanaf hun prille jeugd. Soms ook drukt dit sannyasinschap zich uit in wat wij in de Christelijke kloostertraditie "stabilitas loci" noemen. De asceet in kwestie verblijft dan zijn hele leven op dezelfde plek.

OEFENSCHOOL IN AANDACHT

Om welke levensfase het echter ook gaat, in welke levensfase de Hindu zich ook bevindt, steeds staat het heilig maken van het gehele leven, met name het gehele dagelijks leven, centraal. De diverse zorgen eerbied-handelingen van de bhakta ten opzichte van de murti, maken daar deel van uit. Al die handelingen, als evenzovele specifieke vormen van bhakti, van worshipping, van eerbetuiging, zijn tevens oefeningen in aandacht. In elk van die rituelen legt de devotee zijn of haar volledige toewijding. Er ontstaat daardoor een soort van transfer, een soort van overdracht: door zijn rituelen, door zijn bhaktibeoefening, gaat hij of zij in alle opzichten, en op alle momenten, leven en handelen met toewijding en aandacht. Met name ook voor wat betreft de activiteiten van het dagelijkse leven. Die transfer gaat zo ver dat het hem of haar transformeert tot een persoon die aandacht en toewijding *is*.

Aandacht en toewijding nemen binnen bhakti yoga dus een centrale plaats in. Vertraging van tempo is daarbij de sleutel. De aandacht waar het om gaat is, anders dan de eenpuntige concentratie uit de raja yoga, zachte aandacht. Een aandacht die in de ogen zetelt. Ogen die hetgeen waarop zij zich richten, liefdevol aanraken. Niet bezitterig, niet claimend, zonder bedoeling ermee voor zichzelf. Niet snel even omdat het moet, maar de tijd nemend. Niet twee dingen tegelijk doende, niet onderwijl denkend aan volgende activiteiten. Niet oordelend, maar totaal acceptierend dat hetgeen waar de aandacht op is gericht is wat het is. Gewaarzijnde, open-alert, doet zachte aandacht wat haar te doen staat. Niet aandacht vragend, maar aandacht gevend.

Het is de soort aandacht die geen onnodige, geen disharmonische geluiden maakt, en geen onnodige, geen bruuske bewegingen. De aandacht die precies weet welk tempo passend is, en welke fysieke nabijheid of afstand aangewezen. Het is de soort aandacht die gezeteld is in eenheidsbewustzijn: wat we zien, wat we horen, wat we aanraken, dat zijn we zelf. Eén ononderbroken veld. We weten, vanwege de pijn die het bij onszelf veroorzaakt, dat offensief met onze zogenaamde externe omgeving omgaan, gewelddadig is ten opzichte van onszelf. Tegelijk weten we dat, andersom, harteloos en afwijzend met onszelf omgaan, onze omgeving pijn doet.

Het is in dat soort aandacht dat de bhakta oefent wanneer hij zijn of haar ishta devata als een gast verzorgt en met mantra's en bhajans toezingt. Gericht ook op het verkrijgen van die vaak zo hartstochtelijk gewenste transfer van liefdevolle zorg en aandacht naar zijn gehele leven, zijn gehele persoon.

WEG EN DOEL VALLEN SAMEN

Overigens is het niet het bereiken van het eenheidsbewustzijn waar wij het net over hadden, dat in bhakti yoga voorop staat. Niet eenheidsbewustzijn, niet de eigen "diviness", niet het eigen zijn als God, zo al mogelijk, staat voorop, maar worshipping. Dat wil zeggen: overgave en eerbetoon aan God. En worshipping van alles en iedereen als zijn manifestatie; wie het ook betreft en wat het ook is.

Een hoge graad van zelfrealisatie is geen voorafgaand vereiste voor het begaan van bhakti als pad. We hoeven niet per se eerst zelfrealisatie, de ons eventueel voor ogen staande volmaaktheid, te hebben bereikt. Het uitzonderlijke van bhakti, van dit oefenen in liefdevolle aandacht, is dat middel en doel samenvallen. Weg en doel zijn dezelfde. Bhakti is niet voorbehouden aan degenen die reeds liefdevolheid als permanente zijnstoestand hebben herwonnen. Bhakti is ook de onvolmaakte beweging naar liefdevolle zorg en aandacht toe. Per keer. En iedere dag opnieuw.

Bhakti, gelukkig maar, bekommert zich niet zo om het bereiken van die permanente zijnstoestand. Woorden als volmaaktheid, zelfrealisatie, verlichting, bevrijding, hebben er geen centrale plaats. Bhakti is gewoon beoefening van devotie, toewijding en aandacht. Het oefenen erin is de beoefening.

De bhakta wordt daarbij geholpen door voorgegeven vormen en rituelen. Door deze vormen, devotionele vormen met name, aan te nemen en tot uitdrukking te brengen, trekt of tilt de bhakta zich toe naar de met die vormen corresponderende innerlijk devotionele attitude. Onze handen vouwen, ze voor ons hart tezamen brengen en aldus buigen, is zo'n vorm. Het is een uitdrukking van eerbied en overgave die ieder van ons in principe reeds in zich heeft. Op die manier buigen, die uiterlijke handeling, die vorm, roept de innerlijke attitude van eerbied en overgave in ons tevoorschijn. Intellectuele verhalen om dit te begrijpen zijn daarvoor niet nodig. Leiding van een spiritueel leraar, een guru uit de traditie rond de gekozen ishta devata, en steun van elkaar, van geestverwanten, van mede-devotees, met wie we dezelfde rituelen samen uitvoeren, maken onderdeel uit van bhakti als pad. Een solo-route immers is slechts weinigen onder ons gegeven.

Dit alles lukt natuurlijk niet wanneer we al te zeer in een dip zitten, of eerst van iets moeten uitstuiten. Evenmin is de weg van bhakti yoga aan te bevelen wanneer we structureel problemen hebben. Dan werkt bhakti contraproductief. Beter is het om dan eerst een conventioneel traject, van psychologische aard, te volgen. Is het moment echter eenmaal daar, dan merken we na enige tijd van oprechte oefening dat het klopt wat in bhakti yoga heet: "devotion is its own fruit". Dat het klopt dat de opbrengst van devotie méér devotie is. En dat het juist is wanneer men zegt dat het aannemen van de vorm de inhoud tevoorschijn roept. Laten we daarom met aandacht en toewijding het kleedje van Ganesha tot zijn paleis omtoveren, wierook voor hem branden, en de lichtjes om hem heen aansteken.

HET AANNEMEN VAN DE VORM ROEPT DE INHOUD OP

Vanavond zingen we Ganesha met een nieuwe bhajan toe. Wij kunnen Ganesha's hulp goed gebruiken, want met het op cassette opnemen van de avonden wil het nog niet zo lukken. Mogelijk dat het

vanavond beter gaat. We eren Ganesha niet voor niets met een lofzang. De woorden van de bhajan van vanavond betekenen: Ganesha met de blank-gouden gelaatskleur (Gauri), zoon van Uma/Parvati (twee verschillende namen voor Ganesha's moeder), bescherm ons (Sharanam), zoon van Shiva (Shivananda), Heer van de legerschaar van Shiva (Ganapati Ganesh).

We spraken zo net over hoe wezenlijk het is voor beoefening van bhakti om specifieke vormen in acht te nemen. Elk met de bijbehorende voorgegeven emotionele kleur of rasa. Specifieke vorm en rasa zijn elementen die we ook aantreffen bij mantra's en bhajans. De raga (de toegestane vaste noten omhoog resp. omlaag), de melodielijn, het soort ritme, de klankcombinaties, de grondtoon, de specifieke godheid, de letterlijke, symbolische en energetische betekenis van de woorden, al die aspecten zijn in sterke mate voorgegeven. Samen vormen zij een totaalstructuur die bepalend is voor de emotionele kleur, de rasa, van de mantra of bhajan. Door die structuren te respecteren, ons erin te begeven, ze uit te drukken, roepen we in onszelf de erin besloten hogere emotionele - en spirituele gevoelswaarden op. Als het bovendien aloude structuren betreft die we volgen, verveelvoudigt zich deze oproepende kracht. We voegen ons energetisch bij al diegenen die soortgelijk devotioneel handelden en handelen. En voegen zelf ook aan deze kracht toe.

Onze expressie vindt overigens niet alleen plaats door te zingen, door intonatie, modulatie, volume e.d. Het kan ook op andere wijzen. Zoals door op het ritme mee te bewegen, door te klappen, door tamborijn en belletjes te bespelen enz. Laten we ook die expressievormen vanavond eens uitproberen. We maken dan tegelijk kennis met een wat meer uitbundige zangtraditie. Van die uitbundigheid maakt het versnellen van het tempo deel uit. Dat versnellen kan op een plotselinge manier; een of twee maal; zodat twee of drie verschillende tempo's elkaar opvolgen. Geleidelijk versnellen kan echter ook. De bhajan die wij vanavond Ganesha toezingen is voor dat geleidelijk versnellen heel geschikt.

HET INTERPRETEREN EN KIEZEN VAN MANTRA'S

Op een van de eerdere avonden hebben we gezien dat Namah Shivaya letterlijk betekent: Shiva, ik buig voor U, ik gehoorzaam U. De gevoelswaarde die hiervan uitgaat, is er een van overgave. Overgave aan Shiva. Maar ook concreter: overgave aan wat het leven brengt. Niet in de zin van gelatenheid, maar in de zin van: niet altijd zelf alles willen bepalen. Stoppen met het alles zelf moeten kunnen en weten.

Als we dat gehoorzamen al kunnen, te goed zelfs, dan is de mantra voor ons niet zo geschikt. Als we gebukt gaan onder gebrek aan zelfvertrouwen, nooit aan een stuk eigenheid zijn toegekomen, die eigenheid altijd al inleverden voor die van anderen, dan kunnen we beter een andere mantra kiezen. Een die ons helpt meer aandacht te geven aan de eigen wensen en gevoelens, de eigen mening, de eigen intuïtie.

Zonder eigen basis is overgave als een slag in de lucht. Daarmee doen we onszelf pijn. Als we in de lucht slaan, voelen we dat in onze schouders. Gebeurt het vaak, dan raken we uitgeput. Tenslotte worden we, als we niet tijdig stoppen, zo moe dat slechts een klein stootje, een kleine tegenslag, ons velt. Vaak op een onverwacht moment. Bovendien, als zich dit voordoet op onze spirituele weg, nog moeilijk te begrijpen ook. Laat staan dat we er tijdig mee stoppen.

Met deze beeldspraak willen we beklemtonen dat het vinden of krijgen van een geschikte individuele mantra een subtiele aangelegenheid is. Ideaal is wanneer we een mantra krijgen van een guru. Een

guru die het stadium kent waarin onze ontwikkeling zich bevindt en weet welke mantra ons verder kan brengen. Een guru die ons erop kan wijzen dat we, in het gegeven voorbeeld, bezig zijn met méér van hetzelfde. Met, weliswaar nu voor God, nog een schepje er bovenop. Maar dat dat niet werkt. En wel omdat we, in plaats van onze teleurstellingen te transformeren, bezig zijn met naar boven te vluchten. Ten prooi aan herhalingsdwang steeds weer dezelfde pijn over ons afroepend. Net zo lang tot we begrijpen dat we eerst die pijn dóór moeten.

Dat betekent echter niet dat we, als we geen guru hebben, of met guru's geen affiniteit hebben, geen mantra's zouden kunnen uitproberen. Mantra's zijn geen geheimzinnige formules meer die alleen te ontvangen zouden zijn binnen de guru-leerling-context. Vele mantra's, met name de mantra's die bij de verschillende deities horen, waren altijd al publiekelijk beschikbaar. Geleidelijk ontsluiten zich er meer en meer. Daar ligt een ruime uitnodiging in besloten.

Het risico van in de lucht slaan en onszelf met een zelfgekozen mantra vastmanoevreren wordt bovendien beperkt doordat de meeste mantra's qua gevoelswaarde een soort van vrije marge kennen. Zo'n vrije marge heeft Namah Shivaya ook. Gesteld dat we, zoals we zo even opmerkten, graag beter willen leren luisteren naar onze eigen gevoelens, onze innerlijke stem, onze intuïtie, en vandaaruit naar onze diepste en zuivere kern. En gesteld ook dat Namah Shivaya ons aanspreekt. Dan zouden we de mantra ook anders kunnen interpreteren. Shiva zou dan symbool kunnen staan voor onze Inner Shiva, voor ons innerlijk weten, waar wij graag serieuzer naar willen leren luisteren. Waarbij we dan de Outer Shiva om hulp vragen. Als dat goed voelt hoeven we geen andere mantra te zoeken of te vragen.

Wat onze emoties betreft, die mogen er zijn. Niet alleen in de zin van de rasa's waar wij het eerder over hadden, maar ook in psychologische zin. Alleen, we merkten het al eerder op, bij sankirtan délen we ze niet met elkaar. We verbaliseren ze niet. In plaats daarvan bieden we ze aan aan het transcendente. Aan de deity die we toezingen. Op die manier blijven we dicht bij onze ervaring.

GIRIDHARI: KRISHNA DE BERGTILLER

Na de mantra van zojuist zingen we nu een chant met een geheel andere kleur. Een eenstrofige uitbundige bhajan. We brengen lof en hulde, victorie (Jay), aan Krishna, Krishna die onze harten steelt (Hari/Hare). Krishna die, nota bene als zesjarig jongetje, de berg Govardhan optilde en haar als een paraplu hield boven de hoofden van de bewoners van het plaatsje Vrindavan. Om zo henzelf, hun vee en hun huizen, voor een groot noodweer te beschermen. Krishna die daarom ook Giridhari, Bergdrager, genoemd wordt.

Als andere siernamen voor Krishna komen we Radhamohana en Radhajivana tegen. Beide duiden op Radha, de eerste onder de gopi's, de herdersmeisjes om Krishna heen. Radha was geheel in de ban van Krishna (Mohana: betoverend). Krishna maakte de kern van haar leven (Jivan) uit. Dat dit ook voor ons geldt, wordt beklemtoond in de slotregel: (He) Manjula Kunja Vihari. Deze regel betekent: (o) buitengewoon schone (Manjula) Krishna, bewoner (Vihari) van ons hart (Kunja), wij loven U.

Ook deze bhajan is, net als de Gauri Ganesh-bhajan waarmee wij vanavond zijn begonnen, geschikt voor een uitbundige benadering. Versnelling van het tempo doen we dit maal op plotselinge wijze. In totaal ontstaan er drie verschillende tempo's. Als we de voorzang en het ritme van de drum volgen, wijst het zich vanzelf. De volgende keer zullen we dieper ingaan op het verhaal rond het optillen van die berg.

INDRA

(7) SYNCRETISME: KENMERK VAN DE INDIASE CULTUUR

DE STILTE ERVOOR EN ERNA

We beginnen zoals gebruikelijk met het laten horen van de tanpura en vervolgens het zingen van OM. Door het zingen van OM roepen we het transcendente in ons midden op en ook in ons hart. OM is daartoe een effectvolle ingang. De woord/klank OM staat immers voor geluid, voor trilling. Of liever: OM vormt er de oorsprong van. Daarmee is OM ook de oorsprong van ons wezen, onze diepste kern. In het Engelstalig georiënteerde India zegt men wel: "basically we are sound, energy". En ook dat is niet correct, want nog basaler zijn we wat weer daar-onder ligt: puur spirit, blanco bewustzijn.

Dat is gemakkelijker gezegd dan begrepen, laat staan ervaren. Laten we er daarom wat langer bij stil staan. Vroeg of laat in ons leven, we ontkomen er niet aan, worden we voor de vraag gesteld wie we zijn, wie we nu werkelijk zijn. En dan kunnen we zeggen: ik ben man, vrouw, vader, moeder, blank, gekleurd, zo en zo oud, met die en die godsdienst, of zonder, met dat en dat beroep, of werkeloos, met die en die overtuigingen, die en die wensen voor de toekomst, enz. enz.

Iets in ons voelt echter aan dat we dat ten diepste allemaal niet zijn. Al die coördinaten die onze identiteit vormen, ten diepste zijn we die niet. Ze zijn een bovenbouw aan vormen van hetgeen wij ten diepste wél zijn. Ons wezen, onze diepste kern, is En wat daar op die puntjes komt, dat kan dan weer heel verschillend zijn. Althans wat de woorden betreft die we ervoor bezigen. We zoeken en tasten ernaar. Precies valt het niet te verwoorden. Alleen te ervaren.

Dat is ook het geval wanneer we op de plaats van die puntjes invullen dat we geluid zijn, trilling zijn. Geen vaste, onveranderlijke entiteit, maar permanent in beweging, permanent aan verandering onderhevig... Niet door het te zeggen maar door het te ervaren wordt ons stroom-aspect, zij het vaak slechts voor een ogenblik, ons duidelijk. Door ons denken-voelen en ons gedrag te observeren blijkt dat ons wezen niet te vangen valt. Zo reist wellicht langzaam het vermoeden dat we ook geen trilling zijn, geen geluid. Maar dat we zijn wat er ontstaat na dat geluid. Dat we zijn wat aan geluid vooraf gaat... We zijn wat ónder ons alsmat malende denken-voelen ligt. We zijn wat ligt ónder ons vaak zo gecompliceerde omgaan met anderen en onszelf.

Opeens zien we het, eigenlijk wisten we het altijd al: we zijn niet onze leeftijd, noch het resultaat van onze levensloop. Onze kern is door leeftijd en levensloop, door wat we deden en wat ons overkwam, onaangetast gebleven. Op zo'n helder moment dringt het tot ons door: we zijn, ondanks de niet aflatende stroom van denken-voelen en in weerwil van de verwickelingen die we over ons afroepen, tijdloos, door niets te besmetten en door niets besmet. Atman leeft in ons. Het is de onsterfelijke ziel in ons. Gelijk het onkenbare, ene en eeuwige Brahman buiten ons.

MOGEN ZIJN WIE WIJ TEN DIEPSTE ZIJN

Als we OM zingen, dan kan het zijn dat dit ons woordloos, als het ware in één gevoelsbeeld, duidelijk wordt. En dat we ons, al is het maar even, verenigd weten met Brahman, het transcendente. Wellicht dat we dit ervaren in de stilte die aan het zingen vooraf gaat. En, sterker nog, in die die erop volgt.

Wanneer we zeggen dat aan onze basis trilling, energie, ligt, dan zeggen we iets waarvan we weten dat het waar is. Als we laag zingen ervaren we dat we dicht bij de grond zijn. We stellen ons dan present.

Fysiek en aards. Hoog zingen ervaren we als hemels; we benaderen er, jubelend of verstild, het transcendente mee. Niet alleen het transcendente buiten ons, maar ook binnen ons.

Langs die weg kunnen we in zingen ervaren dat ons fijnstoffelijk lichaam bestaat uit een reeks opklimmende, steeds meer verfijnde energiecentra of chakra's. Om die subtiele gebieden te betreden is het zinvol om te zorgen eerst goed fysiek aanwezig te zijn. Dat doen we door OM enige malen te zingen op een relatief lage toon. We krijgen dan de aardse stevigheid om OM ook te zingen in een melodielijn met hogere tonen. Dat is nodig is willen we contact kunnen maken met het transcendente. Nodig ook om dat contact, zo dat ons wordt gegund, goed te kunnen doorstaan.

Bij het zingen van OM kunnen we ons voorstellen dat we onderweg, via de tussenliggende tonen, ook die die we niet zingen, de energiecentra in ons subtiele wezen doen ontwaken en in werking stellen. Op een heel andere manier dan waarop we gewoonlijk onze energie gebruiken. Nu niet in functie van de een of andere opbrengst, maar met de intentie dat al die energieën er mogen zijn. Dat ze gewoon mogen zijn wat ze zijn. We voelen en beseffen hoe verfijnd ons wezen is.

Dat alles zouden we ons, woordloos en in één beeld, kunnen realiseren wanneer we OM zingen op de eenvoudige melodielijnen die we intussen hebben leren kennen. Met het glijden langs de verschillende tonen activeren we de energetische centra van ons subtiele wezen. Ze mogen er zijn zoals ze zijn. Ze worden nergens anders voor gebruikt dan voor het tot expressie brengen van zichzelf, en daarmee van onszelf. Zo OM zingen, is helend op een heel basaal niveau: wij mogen zijn wie wij ten diepste zijn.

GANESHA'S OLIFANTENHOOFD

Vanavond hebben wij weer een murti van Ganesha in ons midden. Tijdens een van onze eerste avonden zagen we dat Ganesha ter wereld kwam als geestelijke zoon van Shiva en Parvati. En dat hij een slurf had vanwege het Sanskriet-symbool waar zijn ouders tijdens zijn conceptie op mediteerden. Er zijn echter ook andere verklaringen voor de herkomst van Ganesha's olifantenhoofd. Een daarvan willen we vanavond uit de doeken doen.

Misschien is een opmerking vooraf zinvol. In de animistische religies uit het begin van de mensheid waren diervergoddelijking en vergoddelijking van natuurkrachten vanzelfsprekend. Dat bevreedt ons niet wanneer we ons realiseren hoezeer de mens in die tijd verbonden was met de natuur. Dankbaar afhankelijk. Maar ook angstig overgeleverd. De natuurkrachten, de dierenwereld, de wereld van de vegetatie, dat alles zag men als soortgelijk bezielde als de mens zichzelf wist. In die tijd ging het belang van de groep en de gemeenschap uit boven het belang van de mens als individu. Net als in feite nu ook het geval is, konden mensen alleen overleven dank zij arbeidsverdeling binnen doorgaande, elkaar opvolgende generaties. Alleen was men daar toen dieper van doordrongen dan thans.

Geleidelijk kreeg de mens ten opzichte van het omringende milieu, de dierenwereld en de wereld van de vegetatie, meer beheersingsmogelijkheden. Parallel daaraan ging men dieren vergoddelijken in een half menselijke-half dierlijke vorm. En ook andersom: anthropomorfe goden, vergoddelijkte vorsten, beeldde men uit in half dierlijke vorm. Later zouden er dan verhalen omheen ontstaan zijn, die moesten verklaren waarom zo'n godheid er zo uitzag. Tot slot van deze ontwikkeling ontstonden er symbolisch-spirituele duidingen van deze half dier-half mens-goden. Nu het belang van de groep, het overleven van de mens als soort, minder duidelijk voorop stond, richtten deze duidingen zich meer en meer op de mens als individu, zijn levensloop, ontwikkeling en groei.

Intussen zijn we danig afgedwaald van het hoe en waarom van Ganesha's olifantenhoofd. Laten we dus stoppen met onze semi-antropologische beschouwingen en het beloofde verhaal vertellen. Welnu, Ganesha is de zoon van Shiva en Parvati, goden waar wij het al over hebben gehad. Shiva, de meest veelzijdige godheid uit het Hindoeïsme, kent ook een sterk ascetische kant. Dus kostte het Parvati veel moeite hem te verleiden zijn echtelijke plichten te vervullen. Tenslotte lukte dat. Van blijvende aard was haar aantrekkingskracht op Shiva echter niet. Spoedig nadat Ganesha was geboren trok Shiva zich terug in de bergen. Jarenlang mediteerde hij daar. Parvati en zijn zoon, aan hen dacht hij nog nauwelijks.

Parvati intussen, geheel overeenkomstig de vedische traditie, bleef haar gemaal trouw. Om tijdens de afwezigheid van haar man belagers te weren plaatste zij Ganesha als bewaker voor de deur. Pront stond hij daar, dag in dag uit: Ganesha, een goed-ogende jongeman. Ook toen Shiva eindelijk uit de bergen huiswaarts keerde... In de veronderstelling dat hij met een minnaar te doen had, aarzelde Shiva geen moment: hij maakte hem een kopje kleiner.

Op een holletje kwam Parvati op het gekrijs af. Overstuur riep ze uit: "Shiva, Shiva, het is je eigen zoon, wat heb je nou gedaan!". Om een lang verhaal kort te maken: Shiva krijgt spijt van zijn overhaaste en gruwelijke daad. Hij belooft zijn zoon weer tot leven te brengen en zegt Parvati toe dat hij van het eerste het beste wezen dat langs komt, ook het hoofd zal afhakken. En dat hij dat dan aan zijn zoon zal geven.... Niet moeilijk om te raden welk wezen er het eerst langs kwam.

INDRA DELFT HET ONDERSPIT

Vanavond zingen wij weer voor Krishna, voor Krishna de Bergtiller. Maar laten we eerst onze aandacht richten op het hoe en waarom Krishna de Govardhan-berg optilde, want zo heette en heet ook nu nog deze berg. Dat ging als volgt. Zoals we weten groeide Krishna als kind op in het dorp Vrindavan, aan de voet van de berg Govardhan. Het was een herdersgemeenschap. Koeien waren er de voornaamste bron van bestaan. Men had dus veel belang bij grazige weiden, regen en mooi weer. Geen wonder dat de dorpingen Indra, de godheid van de natuurkrachten, vereerden.

Dat was niet zo vreemd. Binnen de dorpsgemeenschap leefde, zoals in heel het vedische India van die tijd, de overtuiging dat alle regenwater te danken was aan de genade van Indra, meester van de wolken. Het was dus van belang Indra regelmatig met offers gunstig te stemmen. Al die eer had van Indra een wat arrogante godheid gemaakt. Alsof hij en niet Krishna de Opperheer was. Krishna besloot daarom Indra een lesje te lezen. Daarmee kon hij tegelijk aan de dorpsbewoners duidelijk maken hoe de hiërarchie in de godenwereld er in werkelijkheid uitzag. En dat offeren omwille van materieel gewin de weg niet was.

In een gloedvol betoog argumenteerde Krishna dat het voor het verkrijgen van regen niets uitmaakte of men nu wel of niet aan Indra offerde. Regen viel ook op plaatsen waar niet geofferd was. Dan kon men nog beter offeren aan de berg Govardhan en het omliggende woud, want daarvan waren ze nog sterker afhankelijk. Met de nodige angst in de schoenen volgde de bevolking Krishna's advies op. In een lange stoet liepen ze drie maal in processie rond de berg. Al het offervoedsel ging naar de berg. En zie, de berg, intussen door Krishna veranderd in de gestalte van hemzelf, nam alles welwillend in ontvangst.

Tot zover ging alles prima. Maar voor Indra niet. Die zon op wraak. Alle eer en alle offerande gingen

aan zijn neus voorbij. En dat nog wel door toedoen van een snotjongen van nog geen zeven jaar. Dus stuurde hij enorme wolken naar Vrindavan, met blokken ijs erin, en storm en bliksem. Onophoudelijke regen, woeste storm en hagel waren het gevolg. Het geweld dreigde alles te verwoesten, iedereen te verzwelgen. Heel Vrindavan sloeg de schrik om het hart. Iedereen zocht zijn toevlucht bij Krishna. Hij immers had dit alles veroorzaakt. Dan moest hij het ook maar weer oplossen. Had hij niet meer onvoorstelbare prestaties geleverd?

Inderdaad, Krishna bedacht zich geen moment. Alsof het een veertje was, zo gemakkelijk tilde hij met één hand de berg op. Zeven dagen lang, zo lang als Indra tekeer ging, hield Krishna de berg als een paraplu boven ieders hoofd. Zo beschermde hij huis en haard van het hele dorp. Op het zien van dit machtsvertoon bond Indra in. Hij riep alle wolken, bliksem en storm terug. Weldra ging de zon weer schijnen. Tijd voor Krishna om de berg weer op zijn plaats te zetten. Welwillend accepteerde Krishna de excuses van Indra en de dank van het dorp.

SYNCRETISME: KENMERK BIJ UITSTEK VAN DE INDIASE CULTUUR

Dit verhaal is daarom zo interessant, omdat het, na ons semi- antropologische betoog van daarstraks, nog eens illustreert hoe syncretisch de Indiase cultuur is. Met syncretisme, we herhalen het hier nog eens, bedoelt men het verschijnsel dat hetgeen zich binnen verschillende culturen, tijden en streken aan mythen, goden, rituelen enz. voordoet, zich met elkaar verbindt, in elkaar overvloeit. In India deed en doet dit verschijnsel zich in bijzonder sterke mate voor. Niet alleen blijft in India haast alles naast elkaar bestaan, vaker nog krijgt het één een plek binnen het ander en het ander binnen het een. En dat in veelvoud.

Zo ook in ons verhaal. Indra, als animistische godheid uit een vroegere periode van de mensheid integreert binnen een latere gepersonifieerde benadering van het mysterie van het leven. Weliswaar boog Indra voor Krishna zijn hoofd, voorgoed verdwijnen deed hij niet. Ook binnen de volksdevotie niet. Iets soortgelijks geldt voor het fenomeen dat de berg Govardhan Krishna wordt, of liever: Krishna ís. Ook dit heeft een animistische achtergrond en leeft nog steeds. Tot op de dag van vandaag nemen Krishnadevoties steentjes van de berg Govardhan mee naar huis. Om Krishna in eigen persoon, en van zo dichtbij mogelijk, te vereren. De animistische overtuiging dat al het bestaande, waaronder met name de natuur, beziel is, is door Krishna dus niet verdreven. Integendeel.

Syncretisme is overigens iets dat in alle culturen voorkomt. Ook binnen het Christendom. Vaak echter niet zo duidelijk zichtbaar als binnen de Indiase cultuur. Wij kennen bijvoorbeeld geen verhalen waarin Jezus, of diens Vader, in competitie is met Donar en Donar een bescheidener plek geeft.

Maar laten we Krishna nu niet langer op ons laten wachten en zijn heldendaden bezingen. Opdat hij ook ons wil beschermen, ook ons wil optillen.

GOSPODI: HIJ IS ER VOOR ONS, DAT SPREEKT VANZELF

Met de chant Gospodi Pomi Luj komen we in een andere cultuur terecht. Hoewel... de eerste christenen die het Jezusgebed baden waren de woestijnmonniken uit het Egypte van de vierde eeuw na Christus. En die cultuur stond, dat is bekend, in contact met het India van die dagen. Onder andere via Alexander de Grote's veroveringstochten was men op de hoogte van de diverse vormen van geloofsbeleving en ascese in dat verre India.

Hoe dan ook, de Egyptisch-Syrische asceten liepen er niet mee te koop dat zij voortdurend het Jezusgebed baden. Ze vonden dat ze dan net zo huichelachtig waren als de Farizeër uit het bekende bijbelverhaal. Zelfs als de monniken onderling over het Jezusgebed spraken, gebruikten ze er verhullende termen voor. Zoals: neerzitten, overwegen, herhalen, herinneren, zuchten. Daarom bleef deze gebedstraditie heel lang voor de buitenwereld verborgen. Desondanks verwierf het Jezusgebed binnen de orthodoxe kerk een grote plaats. Sinds het begin van deze eeuw, toen een russische pelgrim er wat rechtstreeks over schreef, is het Jezusgebed ook in het westen tot bloei gekomen. Historici ontsloten toen ook de oorsprong van het gebed.

De gevoelswaarde van *Gospodi Pomi Lui* was oorspronkelijk vooral schuldbesef en rouwmoedigheid, zoals dat in monnikentaal heet. Dat wil zeggen: spijt over het eigen tekortschieten en besef dat alleen van Jezus het heil te verwachten valt. Heil in de zin van zuivering van de ziel. Redding van de ziel, zoals de woestijnmonniken het ook wel noemden.

Mogelijk dat ons deze kleur, deze rasa, weinig aanspreekt. In dat geval kunnen we beter de kleur omarmen van de eerste keer toen we *Gospodi* zongen: "Jezus, wij vertrouwen erop dat u zich over ons ontfermt; immers U kwam en bent er voor ons".

Wat het zingen van mantra's en bhajans betreft, de Indiase muziek en zang is melodisch van structuur. Er wordt een enkelvoudige muzieklijn gezongen en gespeeld. Dit in tegenstelling tot de westerse muziekcultuur, die harmonisch of meerstemmig is. Mantra's en bhajans worden dus, net als het Gregoriaans, niet meerstemmig gezongen. Op onze zangavonden volgen wij deze traditie. Bij chants als *Gospodi* ligt het echter anders. Die zouden we ook meerstemmig kunnen zingen. Dat kan wanneer enigen onder ons de eerste melodiële lijn permanent doorzingen. Wie dat zijn, moet ieder maar zelf beslissen. Het wijst zich vanzelf.

ASATOMA: VOOR ONZE VREDESWENS EEN CONCRETE BESTEMMING

Zoals gewoonlijk sluiten we onze zangavond af met het *asatomagebed*. Het *Om Shanti* uit de slotregel ervan, is, zoals we zagen, een vredeswens. We zingen *Shanti* drie maal. Iedere *Shanti* kunnen we een aparte bestemming geven. Zo zouden we bijvoorbeeld de eerste vredeswens kunnen doen uitgaan naar de kosmos, de tweede naar de volkeren, de landen, groepen mensen en de derde naar elkaar en onszelf.

Wanneer we de eerste keer vrede afroepen terwille van het kosmische niveau zouden we ons kunnen realiseren hoezeer dit niveau ons beïnvloedt. Hoezeer wij ervan afhankelijk zijn. Van de zon, het water, de aarde. En hoe kwetsbaar we zijn. Overstromingen, aardbevingen e.d. zijn aan de orde van de dag en niet minder desastreus dan vroeger. Op dit niveau kunnen we dan vragen om harmonie. En ons voornemen om nog zorgvuldiger dan we mogelijk al doen, met het milieu om te gaan. Ook terwille van de aarde en de kosmos zelf.

De tweede *Shanti* zouden we kunnen bestemmen voor volkeren en bevolkingsgroepen die elkaar bestrijden. Niet alleen tussen verschillende landen, maar ook binnen landen zelf. We wensen dan met *Shanti* dat mensen vredelievend samenleven en samenwerken, in plaats van zich te verharden en te verschuilen achter idolen en ideologieën. De derde keer kunnen we vrede afroepen binnen onszelf. En ook tussen elkaar. Binnen de kring van onze familie, onze vrienden, onze directe woonomgeving, ons werk. Op die manier kunnen we "Om *Shanti*, *Shanti*, *Shanti*" een concrete bestemming geven.

DURGA

(8) GOD ALS VROUW

BRAHMA, VISHNU, SHIVA

We zongen ter opening van onze zangavond de heilige klank OM. Binnen het Hindoeïsme ligt er in en achter dit OM een hele wereld. Intussen hebben we er al mee kennis gemaakt. Laten we vandaag iets van het gedachtengoed dat onder OM ligt nog eens nader uitdiepen.

De Hindu ziet in het abstracte OM of AUM, in de onpeilbare diepte ervan, de oorsprong van al het bestaande. Vanuit dit OM, synoniem met het Brahman, het mysterieuze ene, manifesteren zich een drietal bij elkaar horende krachten. Krachten die samen de eeuwige kringloop binnen het universum gaande houden. De eerste van die krachten is de scheppende kracht, synoniem met de godheid die men Brahma (zonder n) noemt. Verblijvend in A, de eerste klank/letter van AUM.

De tweede kracht, synoniem met de godheid Vishnu, is de onderhoudende kracht. De kracht die het geschapene in stand houdt. Verblijvend in U, de tweede klank/letter van AUM. De derde kracht, synoniem met Shiva, is van vernietigende aard en huist in M, de laatste klank/letter van AUM.

De grote wijzen van weleer, aan wie dit alles werd geopenbaard, zagen dat deze wijsheid aansloot bij wat zij in de natuur als werkelijkheid waarnamen. Alles wat bestaat is immers ooit ontstaan of geschapen, bestaat of leeft een tijd, om vervolgens weer te vergaan, weer te sterven. De rishis wisten dat zonder dit sterven geen nieuw ontstaan, geen nieuw leven mogelijk was. De trimurti-conceptie, de idee van drie krachten/goden, ingebed in het ene eeuwige OM of Brahman, sprak de rishis dus aan. Temeer ook omdat deze gedachte het daadwerkelijke concrete leven van moeizaam en pijnlijk, tot ten principale sacraal, heilig, maakte.

Langs die weg valt te begrijpen dat als de Hindu OM zingt hij daarmee de heiligheid van al het bestaande herdenkt, eer betuigt, nee, sterker nog: gestalte geeft. Zo ook wij. Met OM brengen wij het heilige van de existentie in ons bewustzijn tot werkelijkheid. Langs die weg kunnen wij de instrumentele relatie waarmee wij helaas nog al te vaak in het leven staan, omvormen tot bhakti. Tot een liefdevol en aandachtig-zorgzaam in relatie staan tot alles en iedereen.

Vanuit die heiligingsgedachte kunnen we OM bij het zingend reciteren langs de weg van de hierboven aangeduide drie krachten opbouwen. En wel door in plaats van OM te zingen, AUM te zingen. Laten we dat vanavond ook zo doen. We beginnen met de A. Die situeren we in de buikholte. Vervolgens stroomt onze adem naar de borstkas en vormt zich de U/AU (van auw) en vandaaruit aansluitend de O. Tenslotte eindigt onze adem, via de M, in keel en mondholte. De vibraties die onze lippen maken, sturen we denkbeeldig door ons gehele lichaam. Als gingen we geheel op in het mysterieuze Brahman, schragel van de drie krachten, Brahma, Vishnu resp. Shiva.

DE GODEN HEBBEN ELK HUN VROUWELIJKE PENDANT

Overigens was het onze bedoeling niet om vanavond zo veel aandacht aan het Brahman te geven. En ook niet aan Brahma, Vishnu en Shiva, de drie goden uit de trimurti-conceptie. Deden we dat wel dan zouden we de rijkdom van het Hindoeïsme tekort doen. Immers, deze drie goden zijn mannelijk van aard. Ganesha, Shiva, Rama en Krishna, die ook al heel wat aandacht kregen, zijn dat ook. Alsof God, het transcendente, niet tevens, of beter: vooreerst, van vrouwelijk aard zou zijn.

Binnen het Hindoeïsme is men daarvan doordrongen. Men ervaart er het vrouwelijke aspect van het leven als evenzeer goddelijk van aard als het mannelijke. Elk van de drie hoofdgoden kent dan ook zijn eigen vrouwelijke evenknie, zijn eigen consort of gemalin. Zo is Brahma's consort de godin Saraswati. Vishnu's consort de godin Lakshmi en Shiva's consort de godin Parvati. De grondbetekenis van dit gekoppelde optreden is gelegen in de overtuiging dat de mannelijke deity alléén, geen materieel-scheppend vermogen heeft. Het mannelijke staat voor het pure bewustzijn. Voor de idee- en wilskant die aan alle actie/activiteit vooraf gaan. Vanuit het onderscheid aarde-hemel, gerepresenteerd door de hemel.

Zonder een materialiserende kracht verwerkelijk bewustzijn zich niet, blijven ideeën vage plannen en concretiseren zij zich niet. Die materialiserende, manifesterende kracht, ook wel shakti genaamd, is de kracht van de vrouwelijke deities. Vanuit het onverbreekelijke koppel aarde-hemel representeert de aarde deze kracht.

SHAKTI

Dat maakt het begrijpelijk dat binnen het Hindoeïsme iedere mannelijke deity zijn eigen shakti heeft. Zijn eigen vrouwelijke tegenhanger. Net zo als dat bij ons mensen ook het geval is. Onze innerlijke anatomie bestaat immers ook uit twee kanten. Enerzijds huist in ons een mannelijke, vaak dwingende en tegelijk wat zwevende, idee- en wils-kant. Daarnaast hebben we een vrouwelijke, meer vertrouwende, meer realistische, materialiserende en zorgende kant. Aspecten die idealiter elkaar in samenwerking vinden, in plaats van dat de ene kant de andere domineert. Wanneer in de godenverhalen de bewuste duo's dus als echtgenoten figureren, zowel in strijd als in harmonie, is het goed om deze achtergronden en deze symboliek in gedachten te houden.

De idee van een geïntegreerd optreden van twee krachten zien we ook terug in het koppel aarde-hemel, dat wij zo net aanstipten. In vele scheppingsverhalen is de wereld ontstaan uit een soort oerhuwelijk tussen aarde (vrouw) en hemel (man). Toegegeven, er bestaan ook scheppingsverhalen waarin alleen een mannelijk getint opperwezen de schepper is. Meestal echter bekommert die zich, eenmaal zijn prestatie geleverd, niet meer om zijn schepping. De zorg ervoor laat hij over aan een goden, die wél op het reilen en zeilen van de wereld betrokken zijn.

Zo is het trouwens ook met Brahma, de schepper-god uit de Indiase cultuur. Eenmaal de wereld geschapen, bemoeit hij zich er verder niet meer mee. Of we nu wel of niet tot hem bidden, dat maakt niet uit. Brahma wordt dan ook nauwelijks vereerd. Er is voor hem slechts één tempel in heel India. In Pushkar (Rajasthan). Maar dit terzijde.

Bezien vanuit dit oerhuwelijk tussen hemel en aarde komt God als vrouw al veel eigenstandiger naar voren, dan in het geval van mannelijke goden met ieder hun eigen vrouwelijke pendant. Het beeld van het hemel-aarde-huwelijk schijnt dan ook te stammen van voor de tijd waarin duo's van goden en godinnen verschenen.

DEVI MATA: ONS ALLER MOEDER

In nog ouder tijden werd God, het mysterie van het leven, vereerd als uitsluitend van vrouwelijke aard. De oudste godenbeelden hebben betrekking op vrouwelijke goden. Alle zijn ze zeer weelderig

gevormd. Dit wijst er op dat zij deel uitmaakten van een vruchtbaarheidscultus. In die oudste tijden moet er een cultus geweest zijn van verering van de Grote Moeder. Want zo noemde men haar. Of ook wel: Terra Mata (Moeder Aarde). Of: Godin Moeder. In die oeroude tijden was men de overtuiging toegedaan dat alles, ook de mens als soort, uit de Grote Moeder was voortgekomen. Daar was geen man, evenmin een mannelijke deity, aan te pas gekomen. De aarde, "Terra Mater", was vruchtbaar vanuit zichzelf.

Van deze Grote Moeder kunnen wij ons in de huidige technocratische tijd, een tijd bovendien waarin we nauwelijks nog in rechtstreeks contact met de aarde staan, nog maar moeilijk een voorstelling maken. De matriarchale samenleving van toen heeft plaats gemaakt voor het al zovele duizenden jaren bestaande patriarchaat. Met voor onze christelijke cultuur een ver van ons verwijderde Vader-God in de hemel. In sociaal-politiek opzicht had dit voor de vrouw in de samenleving grote consequenties. En dat heeft het nog. Paradoxalerwijs ook en vooral in India. De vele vrouwelijke goden doen niet af aan de grote achterstandspositie van de vrouw in de samenleving. Misschien dat we kunnen zeggen: er zijn wel veel vrouwelijke goden, maar ze zijn in mannelijke handen.

Door dit alles doen wij, onze eigen samenleving doet er net zo goed aan mee, vrouwen groot onrecht. Maar dat niet alleen: tegelijk met het verdwenen zijn van de Grote Moeder binnen onze religieuze beleving, is ook de vrouw in ons bijna ten onder gegaan. Ten ondergegaan aan bovenmatige actie en prestatie. Binnen een als vanzelfsprekend ervaren recht op heersen, gebruiken, manipuleren.

Gelukkig is er een kentering gaande en ontstaat er geleidelijk weer een verbinding met de Grote Moeder. Ons ook vrouw-zijn, de ontvankelijke-zorgende-gevende kant van ons wezen, krijgt weer ruimte. Laten wij daarop inhaken en ons vanavond tot de Grote Godin (Devi), ons aller moeder (Mata) wenden, haar lof (Jaya Jaya) bezingen en voor haar buigen (Namaha). Laten we ons aan haar toevertrouwen, zodat zij ons kan helpen ons te openen voor onze vertrouwende-zorgzame kwaliteiten.

DE TWEE GEZICHTEN VAN DE GROTE MOEDER

Intussen lijkt het alsof die zachte kant de enige kant van het vrouwelijke is. Alsof Moeder Aarde, de Grote Moeder, alleen geeft en zorgt, alleen vruchten baart. Zo is het natuurlijk niet. Wie van ons maakte niet ooit eens indringend kennis met onafwendbaar natuurgeweld? Wie van ons heeft geen weet van de onzichtbare kracht die er schuilt in ontkiemend zaad? Wie van ons kent niet de kracht van hout? Natgemaakt zet het zo onverbiddelijk uit dat het rotsen doet splijten. En weten we niet dat het, net als in de natuur, van het menselijke ouderpaar bij uitstek de moeder is die, zodra het leven wordt bedreigd, dit als een furie verdedigt? Ja! Wanneer we echt in nood zijn, roepen we om moeder en niet om vader!

Kortom, het vrouwelijke kent twee gezichten. Het vrouwelijke is allerminst synoniem met soft of zwak. Integendeel. Alleen gaat het daarbij om een ander soort kracht dan de dwingende, mannelijke wilskracht. De kracht van de Grote Moeder, onze vrouwelijk kracht, is meer een niet-zelf-kracht, meer een niet-zélf willen-kracht. Eerder is het een geduld en vertrouwen-kracht. Meegaand met de stroom die er reeds is. Niet in de zin van: zoals de wind waait, maar de stroom aanwendend. In plaats van energieverpillend ertegenin te gaan.

Vanuit deze stroomgedachte is het een kleine stap en we zijn bij Saraswati, de godin van muziek, kunst en wetenschap. We zullen haar, samen met Durga, over wie we nog uitvoerig zullen spreken,

vanavond toezingen. Ook Lakshmi, de godin van huiselijk geluk en welvaart, zullen we in onze lofzang betrekken. Saraswati echter krijgt de meeste eer. Saraswati, letterlijk: de stroomrijke, is niet alleen de vrouwelijke evenknie van Brahma, maar ook de aanduiding van een rivier. De meeste rivieren in India worden gezien als vrouwelijke goden en als zodanig vereerd. Die verering vindt plaats vanwege het vruchtbaarheid schenkende aspect van het rivierwater. Maar ook om de onverbiddelijke kracht van het uit de oevers tredende watergeweld te bezweren.

Deze rivierensymboliek in relatie tot Devi Mata, in relatie tot de Grote Moeder, onthult iets van de diepere achtergrond van de twee gezichten waarin Devi Mata zich toont. De Grote Moeder geeft leven, maar vernietigt het ook, neemt het leven ook terug. En al weten wij dat dat is omdat het bestaande leven zich moet offeren terwille van het nieuwe leven, in haar vernietigende aspect vormt de Grote Moeder voor ons een bedreiging. Een bedreiging waarmee wij ons maar hebben te verzoenen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat Devi Mata in India ook wordt afgebeeld en vereerd in tal van afschrikwekkende gedaanten.

MAHAMAYA

De rivierensymboliek is ook vanuit het perspectief van de mens op weg naar bevrijding, heel beeldend. Immers, wat in principe een bron van geluk en voorspoed is, verzinnebeeld door water, slaat bij een teveel ervan om in haar tegendeel. In rampspoed en verderf.

Bij dat te veel moeten we niet alleen denken aan letterlijk te veel water, maar ook, figuurlijk, aan bovenmatige gehechtheid aan dat water, bovenmatige gehechtheid aan die voorspoed en geluk. Voorspoed en geluk met name in de zin van gezondheid, familiegeluk, materiële welvaart. Zoals gerepresenteerd door de andere vrouwelijke deity uit de chant die wij zo direct gaan zingen: Lakshmi, de echtgenote van Vishnu.

Zo toont de rivierensymboliek ons dat, wanneer begeerte en hebzucht ons in de greep hebben, geluk omslaat in zijn tegendeel. Zo ook komen zelfgenoegzaamheid en misplaatste trots in hun tegendeel te verkeren. Wanneer wij onszelf autonoom wanen en menen dat ons aanzien, onze welvaart enz., bovenal voortvloeien uit onze eigen vaardigheid en inspanning, dan kunnen we er op wachten tot het fout gaat. Wat we zijn en "hebben", dán zien we het, is geschonken door de Grote Moeder, door het water van de rivier. Zolang we dat niet zien is het de combinatie van attachment en pride, van begeerte/hechting en trots, die onze manifeste goddelijke wereld misvormt en er een sluier van slijk en slib over legt, er maya, illusie, van maakt. Slijk en slib? Inderdaad, evenzeer producten van de rivier. Evenzeer producten van de Grote Moeder.

Tot zover kunnen wij deze gedachtengang volgen. Wij herkennen er ook het Boeddhisme in. Geen wonder, het Boeddhisme ontwikkelde zich immers uit het Hindoesme. Mede als reactie erop toen het haar kracht dreigde te verliezen.

Het opmerkelijke van het Hindoesme is echter dat het de slijk en slib-kant van de Grote Moeder, de kracht waarmee zij ons haar materiële aspect aanreikt en ons erin verstrikt, niet ziet als een negatieve of duivelse kracht. Men beschouwt er dit fenomeen zelf ook als een goddelijk verschijnsel, als een goddelijke kracht. Niet alleen vanuit kosmisch perspectief, maar ook bezien vanuit het individueel-spirituele perspectief. Wij hebben er immers baat bij te onderkennen dat wij in illusie gevangen zijn. Alleen als we er weet van hebben in de materie verstrikt te zijn, zijn bevrijding en wezenlijk geluk

mogelijk. En leren we dat niet des te beter inzien wanneer we ons intens en spectaculair door alles wat de Grote Moeder ons schenkt, laten verleiden?

Van de vele verschijningsvormen waarin in India de Grote Moeder wordt vereerd, is het met name Durga die gezien wordt als "Mahamaya". Als de grote (Maha) kracht die de wereld doet verschijnen, waar wij ons in verstrikken (Maya). Zo voorziet Durga ons van de zo noodzakelijke bevrijdende inzichten omtrent de ultieme werkelijkheid. De volgende keer zullen wij, aan de hand van verhalen rond Durga, nog wat nader op dit thema ingaan. Laten we nu niet langer aarzelen en Saraswati, Lakshmi en Durga toezingen.

OM TAT SAT: DRIEVOUDIGE AANDUIDING VAN BRAHMAN

Met het asatomegebed besluiten, betekent dat we hulp vragen op ons pad van Asat, van het onwerkelijke, naar Sat, het werkelijke. Sat heeft een diepe betekenis en verdient nog enige aandacht. Op een van de vorige avonden zagen we dat binnen het Hindoeïsme Sat niet zozeer met waarheid te maken heeft, maar dat Sat betrekking heeft op wat men wel aanduidt met: ultieme werkelijkheid. Sat staat voor wat blijvend waardevol is en onveranderlijk werkelijk. En dat is het eeuwige Brahman.

Als dat zo is dan heeft dat grote consequenties. Met name voor ons denken en handelen. Het betekent immers dat alleen datgene Sat is, werkelijk van waarde is, dat opgedragen wordt aan God. En dat al het andere onwerkelijk is, niet van waarde, en daarmee Asat. De mantra "Om Tat Sat" drukt dit uit. Deze mantra is de afkorting van een iets langere mantra, nl. de mantra: "Aum Tat Sat Brahmaṛpanamastu". Deze langere versie op haar beurt, is ontleend aan sutra 23 hoofdstuk 17 van de Bhagavad Gita, Indiaas meest heilige boek, waar we reeds eerder uit citeerden.

De mantra Om Tat Sat wordt vaak uitgesproken alvorens een of andere handeling wordt verricht. Dat kan een devotionele handeling zijn, maar ook een materieel-praktische. Wanneer we dan Om Tat Sat uitspreken herinneren we ons er aan om in ons handelen af te zien van de resultaten ervan.

In plaats van de vruchten van ons handelen voor onszelf te houden, dragen we die op aan God, aan het Brahman. Wat karma yoga is. Met Om Tat Sat zeggen we: "dat (Tat) wat ik nu doe/ga doen draag ik op aan (het) Brahman". Daarbij slaat het Tat van Om Tat Sat zélf ook op het Brahman. Tat betekent namelijk "dat" in de zin van: anders dan dit, anders dan hetgeen dichtbij is. Anders dan hetgeen kenbaar is voor onze zintuigen. Want wat kenbaar is is niet de ultieme werkelijkheid zelve. Want die is Dat, onuitsprekelijk, niet kenbaar.

Ook ons handelen zelf is Brahman. Het is Brahman die ons doet handelen. En ook het resultaat is Brahman. Behoort Brahman toe. Uiteraard verwijst het OM van Om Tat Sat, net als Sat, het Sat ook van ons asatomegebed, ook naar deze zelfde onkenbare ultieme werkelijkheid. Daarom noemt men Om Tat Sat ook wel de drievoudige aanduiding van (het) Brahman.

Eigenlijk weten we wel dat dit alles juist is. Iets zonder waarde wordt, wanneer we eraan vasthouden, een belemmering. Het wordt Tamas, dat wil zeggen: zwaar, traag, inert, duister. Het houdt ons af van Jyotir, af van licht, af van onze kern. Handelen met het oog op resultaat voor onszelf belemmert ons vrij in relatie staan. Vandaar dat we in de tweede regel van het asatomegebed om hulp vragen op onze reis van duisternis naar licht.

BRAHMA

(9) LIEFDE VALT TE LEREN

DE VELE GODEN EN GODENNAMEN

Zoals de meeste van de eenvoudige één- à tweestrofige bhajans die wij zingen, is de Ganeshabhajan van vanavond een lofzang. We bezingen hoe mooi Ganesha er uit ziet en wie zijn ouders zijn: "Ganesha, met gouden gelaatskleur, uw moeder is Uma, die ook wel Parvati heet, en Shiva uw vader".

De moeder van Ganesha wordt in deze bhajan dus bij twee namen genoemd. In het Hindoeïsme is het heel gewoon dat eenzelfde god verschillende, soms zelfs 108, ook wel 1008, namen heeft. Dat komt omdat de kwaliteiten en avonturen van de goden zo veelvuldig en zo rijk geschakeerd zijn. De barden, de rondtrekkende troubadours van weleer, die de verhalen rond de goden vertelden, hadden de gewoonte om van die goden iedere afzonderlijke kwaliteit, ieder avontuur, onder te brengen in een aparte verschijningsvorm en te eren met een specifieke naam. Dat was niet zo vreemd. De goden deden dat zelf ook. In de verhalen transformeerden zij zich herhaaldelijk van de ene gedaante in de andere, met bij elk ervan een aparte naam.

Een andere belangrijke reden voor al die verschillende namen is de sterk tijd- en streekgebondenheid van de verschillende goden en godenverhalen. De verhalen, de goden en de rituelen schoven vaak in elkaar over. We hadden het er, onder de noemer van syncretisme, al eerder over. Dat had overigens ook een sociaal-politieke functie. In plaats van dat de relatief autonome samenlevingen en samenlevinkjes, elk met hun specifieke godheden, elkaar in hun religieuze overtuiging bestreden, fuseerden die deities en verhalen met elkaar. Niets bindt een gemeenschap immers zo als een gemeenschappelijke cultus.

Op die wijze zijn in India allerlei soorten religies en erediensten, die er ooit zijn geweest, nog naast elkaar levend en zichtbaar. En waar dat voor leken en gelovigen zelf niet zichtbaar is, zijn het de godsdienstwetenschappers, cultureel antropologen, archeologen, kunsthistorici enz. die dit voor ons ontsluiten. Zoals bij opgravingen, waarbij onder het ene heiligdom een ouder heiligdom schuil gaat, en daaronder een nog ouder. Of zoals de muren van een later fort blijken te zijn gebouwd met zuilfragmenten van eerdere, verwoeste tempels.

Met onze Westerse heiligdommen, onze bijbelse verhalen, onze heiligen en hun hagiografieën is het trouwens niet echt anders gesteld. Tal van verhalen en wonderen die van voorgaande heiligen verteld werden, werden later toegeschreven aan nieuwe, plaatselijk favoriete, heiligen. Vaak werden bepaalde gebeurtenissen en wonderen, weliswaar enigszins aangepast, rechtstreeks uit de bijbel gekopieerd.

Vanuit de gedachte van goden als bindmiddel voor samenlevingen is de populaire Ganesha voor India vast en zeker de deity die het meest heeft bijgedragen aan Indiaas culturele en sociaal-politieke eenheid. Niet alleen geografisch en interreligieus, maar ook dwars door rangen en standen (kasten) heen. Gezien de verscheidenheid die India kenmerkt, heeft Ganesha daarmee een grootse prestatie geleverd. En nog! Laten we dus niet langer aarzelen en Ganesha de lof toezingen die hem toekomt.

GROEIEN IN BHAKTI

We hebben in de loop van onze avonden veel gesproken over bhakti en bhakti yoga. We beoogden echter er vooral al doende, al zingende, al verhalen vertellend, mee kennis te maken. Dat staat op wat

gespannen voet met de meta-beschouwingen van zo net. Het "praten over" mag niet in de plaats komen van de verhalen zelf. En de verhalen zelf mogen niet het zingen vanuit ons hart verdringen, mogen niet de plaats innemen van ons hart. Het begaan zelf van de weg van liefdevolle zorg en aandacht, devotie en toewijding, is waar het bhakti om gaat. Laten dus ook wij die weg weer oppakken.

Voor bhakti is het moeilijk om een nederlands equivalent te vinden. Tot nu toe hanteerden we voor bhakti termen als devotie, toewijding, liefdevolle zorg en aandacht. De term "liefde" hebben we tot nu toe wat vermeden. Het is zo'n groot woord. Tegelijk, naar het ons voorkomt, een beetje uitgehold ook. Toch is het goed om bhakti ook vanuit het begrip liefde te bezien. Laten we daar een poging toe wagen.

Hoewel bhakti ten principale verder strekt dan medemenselijke liefde, is het toch medemenselijke liefde waar wij bij het woord liefde het eerst aan denken. En die moet ons toevallen. "To fall in love", zeggen de Engelsen. Wil die liefde ons toevallen dan moeten we het geluk hebben gehad kind te zijn geweest van liefdevolle ouders. Hebben we niet mogen leven in een liefdevolle, stabiele omgeving dan valt liefde ons ook later niet ten deel. Wat we niet hebben gekregen kunnen we ook niet geven. Maar omdat we het niet kunnen geven, krijgen we het ook niet. Wórden we ook niet bemind.

Kortom, er is sprake van een vicieuze cirkel, waaruit ontsnappen onmogelijk lijkt. Medemenselijke liefde, als we daar niet mee zijn opgegroeid, valt niet te leren, valt niet te cultiveren. En bhakti, totale liefde, liefde als grondhouding, al helemaal niet. Punt ... Hopelijk dat we nu heftig protesteren. Althans zeker innerlijk. Want als deze vicieuze cirkel, deze drogredenering, waar zou zijn... wat zou het er dan slecht voor ons uit zien! Als medemenselijke liefde, en ook liefde als grondhouding, niet te cultiveren zouden zijn, als wij niet zouden kunnen groeien in liefde, waar zijn we dan mee bezig?

Gelukkig vinden alle religies dat liefde wel te cultiveren valt. Wel te leren valt. Het Hindoeïsme is daar een goed voorbeeld van. Met daarbinnen de bhaktibeweging in het bijzonder. De bhakti-traditie en haar geschriften reiken tal van middelen aan om onze bhakti, ons vermogen om onvoorwaardelijk lief te hebben, te doen groeien. Laten wij aan deze middelen wat meer aandacht geven.

SRAVANAM, KIRTANAM, SMARANAM

De eerste drie van deze middelen staan bekend als: sravanam, kirtanam, smaranam. Deze sanskriet-terminen staan voor: luisteren, (be)zingen, herinneren. Bij sravanam moeten we denken aan: luisteren naar hoe bijzonder God is, hoe bijzonder de deities zijn; benieuwd zijn naar hun verhalen en wat die verhalen ons eigenlijk willen voorhouden.

God en diens schepping, de deities en hun weldaden, lof toezingen, hen danken en in ons zingen uitdrukken dat wij ons aan hen toevertrouwen en ons leven en werken aan hen opdragen, dat is kirtanam. Het kirtanam ook van "sankirtan". Steeds aan de deity in kwestie denken, alleen maar over hem of haar willen praten, alles en iedereen, ook onszelf, zien als zijn of haar verblijfplaats, die verblijfplaats zo mooi mogelijk inrichten, zo mooi mogelijk houden, niet voor onszelf, maar voor hem of haar, dat is her-inneren: smaranam.

Deze trits aan middelen is ons uit het dagelijks leven goed bekend. Liefde tussen mensen, tussen partners, ontstaat en groeit langs diezelfde weg.

Denk maar eens in dat we op de middelbare school zitten; in de tweede klas. Al onze vriendinnetjes hebben een vriendje en wij nog niet. De pijn die dat doet kunnen we nog niet helemaal thuis brengen, maar we voelen het wel. Een van onze vriendinnetjes heeft dat gemerkt. Ze heeft met ons te doen. En ze zegt: "bij mij zit toch zo'n leuke jongen in de klas". Eerst doen we net alsof dat ons niks kan schelen, maar dan ontglipt het ons en vragen we nieuwsgierig: "Vertel eens wat meer over hem, hoe ziet hij er uit?" En dat vriendinnetje vertelt enthousiast: "hij heeft zwart haar en blauwe ogen, hij is even groot als jij en kan geweldig goed sporten".

"Zwart haar en blauwe ogen, niet groot, niet fors, maar heel goed in sport... wat is dat bijzonder" denken we, en de jongen gaat voor ons leven. We worden nog nieuwsgieriger, willen nog meer weten. We kunnen die nacht de slaap niet vatten; we denken alsmaar aan die jongen. We willen hem graag zien.... En als dat lukt en het klikt, dan geven we hem cadeautjes, willen we van alles voor hem doen. Ons eigen bestaan vergeten we. We gaan met hem pronken, over hem opscheppen. We willen dat de hele wereld ons geluk deelt.....

En als de jongen ons vraagt: "wat vind je zo leuk aan mij?" zeggen we: "je zwarte haar en je blauwe ogen; die kuiltjes in je wangen; de manier waarop je lacht; en dat je me niet uitlachte toen ik naast je ging fietsen..". Zo zingen we hem onze lof toe. Dat is wat we hem vertellen. Die dialoog kunnen we niet vaak genoeg voeren. Net als toen wij kleuters waren en moeder vroegen hetzelfde verhaaltje nog eens voor te lezen. En nog eens. Juist omdat we wisten wat er kwam. Zo intens en totaal is het ook gesteld met sravanam, kirtanam, smaranam. Bhakti is allesvervullend, kleurt alles.

EEN GESCHIEDENIS VAN VERLIES

Stel nu dat onze ishta devata, de godheid van onze voorkeur, Devi Mata is, de Godin Moeder. Dan zouden we toch ook zo veel mogelijk over haar en haar heldendaden te weten willen komen? En van alles voor haar willen doen!

Laten we, ook omdat we haar zo direct gaan toezingen, aan die drang tegemoet komen en wat meer over haar vertellen. Temeer ook omdat wordt aangenomen dat de mensheid in de eerste tijden bovenal Haar vereerde en niet Hem. We hadden het er de vorige keer al over. Zo wordt het oudste Venus-beeldje, de Venus van Willendorff, op 30.000 jaar voor Christus gedateerd. Voordien zou de Grote Moeder vereerd zijn geweest in de vorm van rivieren, grotten, bomen, steenkringen e.d. In recentere tijden kreeg de Grote Moeder een menselijke gestalte, met uitgesproken vrouwelijke vormen en specifieke namen. Zoals Ishtar, Astarte, Inanna, Isis, Gaia, Diana, Demeter enz.

Met name als Artemis, oorspronkelijk Kybele, is zij tot in onze tijd bekend gebleven. In de verschijningsvorm van Artemis torst zij, als teken van vruchtbaarheid, kransen van vele ronde granaatappels voor haar buik. Haar beeld stond in de beroemde tempel van Efeze, aan de westkust van Klein-Azië. Deze tempel was een van de zeven wereldwonderen uit de oudheid. In die vorm dateerde de tempel uit 800 voor Christus. Van overal van de toenmalig bekende wereld kwam men Artemis in Efeze vereren. Vanuit Afrika, Europa, Azië, Egypte. Ongeacht de eigen goden en de eigen religie. Beeldjes van die, voor Efeze vreemde goden, had Artemis als kralensnoeren en als mantel om zich heen.

In nog vroegere samenlevingen, toen de Grote Moeder evident superieur was aan alle overige goden, bekleedden vrouwen een dominerende positie. Ze waren priesteres, genezeres, spraken recht, vonden landbouwmethodes uit. Vrouwen werden in deze oude matriarchale culturen gezien als individuele

personificaties van de Godin Moeder zelf. Indo-Europese volkeren, die mannelijke goden vereerden en een patriarchale structuur hadden vielen echter Azië en Europa binnen. Zij vernietigden veel van de manifestaties van de Godin Moeder, haar tempels en beelden. Haar krachten en kwaliteiten werden langzaamaan ondergebracht bij de mannelijke goden van deze binenvallende volkeren. Het opkomende Christendom versterkte deze beweging.

Wat onze cultuur betreft: tot zo'n 500 jaar na Christus duurde de verering van de Grote Moeder verspreid nog voort. Tot in de middeleeuwen tenslotte met de heksenvervolging het merendeel van wat nog aan de godinnenwereld deed denken, in vlammen opging. Helemaal verdwijnen deed de herinnering aan haar echter niet. In de ook thans nog vitale Mariadevotie leeft de Godin Moeder-cultus nog steeds voort.

Overigens is het opmerkelijk dat de Christelijke kerk, bij het beroemde concilie van Efeze (431 na Christus), in het Efeze van Artemis, de Grote Moeder, aan Maria de status gaf van "Theotokas": baarster van God. Wanneer we dit vanuit een oogpunt van syncretisme bekijken, dan was het een verstandig besluit. Aan de verering van de Godin Moeder kon, door Maria ervoor in de plaats te stellen, door de toenmalige kerk een acceptabel halt worden toegeroepen. Geen plek was voor dit besluit beter geschikt dan het Efeze van Artemis.

DEVI MATA: ONS ALLER MOEDER

In zekere zin herhaalt ieder van ons in zijn of haar individuele levensloop deze geschiedenis van verlies. Want een geschiedenis van verlies, dat is het, ondanks Maria, toch. Als beginnend menskind viel onze wereld geheel samen met moeder. Wij stonden of vielen met moeder. Vertrouwen in haar was onze basis. Vreemd was dat niet, immers het beste dat moeder ons gaf, of probeerde te geven, dat was haar totale toewijding, haar totale op ons gerichte acceptatie. Onvoorwaardelijke liefde was wat haar dreef. Liefde dus omwille van dat wij zijn en niet omwille van wie of wát wij zijn.

Onvermijdelijk kon geen van onze moeders daarin zo ten volle slagen als Devi Mata, de Grote Moeder, ons aller moeder. Dus verloren wij een stuk van onze basis. We verlieten de weg van vertrouwen, acceptatie en zelfacceptatie. We sloegen de richting in van presteren of gingen ons wegcijferen. Soms zelfs raakten we welhaast bewust aan het manipuleren. Allemaal mislukte pogingen om weer op koers te komen.

Zo kwam niemand van ons onbeschadigd door zijn of haar jeugd. Allen zijn wij opgevoed door ouders die zelf ook tekortschoten. Net zo goed als dat in het leven van onze ouders ook het geval was. Wellicht dat het deze, zich van generatie op generatie herhalende situatie is, die bedoeld wordt met de Christelijke erfzonde-gedachte. Wat daar ook van zij, we weten nu beter: de Grote Moeder, de existentie, de kosmos, de aarde, zij hebben geen enkele bedenking. Tegen geen van ons. Of we nu moeder of vader zijn of kind of allebei.

De Grote Moeder toezingen houdt in dat wij onze eigenwaarde niet langer ontleen aan hoe onze aardse moeders en vaders, en onze medemensen, ons tegemoet treden. Hun bejegening blijft, hoe lief en oprecht ook, een gemengd bericht. Met de Grote Moeder is dat niet het geval. Zij is het die ons volmaakt en onvoorwaardelijk accepteert. Zij schenkt ons daarmee een hechte basis om ook zèlf onvoorwaardelijk te accepteren. Dat is bhakti. Liefdevolle zorg en aandacht. Intense liefde. Ook voor onszelf.

DURGA: WANNEER WE HET OPGEVEN, DAN HELPT ZIJ

De geschiedenis van verlies die wij zo even vertelden zou niet volledig zijn, als wij haar niet onmiddellijk corrigeerden. Wij deden dat al een beetje toen wij de Mariadevotie vermeldden. Ondanks de suprematie van het mannelijke is ook bij ons de Grote Moeder nooit geheel verdwenen. Wat de Indiase cultuur betreft, deze kent tot op de dag van vandaag nog een intense shakticultus, een intense verering van de Godin Moeder. Los van de mannelijke goden. Binnen deze cultus speelt de godin Durga veelal een prominente rol.

Het zou te ver voeren op deze shakticultus nader in te gaan. Met Durga zelf ligt dat anders. Durga is niet alleen de echtgenote van Shiva, maar ook een zeer krachtige zelfstandig optredende godin. De vorige keer beloofden we wat meer over haar en haar heldendaden te vertellen. Dat doen we nu dus.

Welnu, een van de mooiste verhalen over Durga gaat over hoe zij de demon Mahishasura versloeg. Dat was nodig ook. Deze demon was na verloop van tijd zo rijk en machtig geworden dat hij het bestond alle goden uit de hemel te verdrijven. Onder aanvoering van Brahma wendden de hulpeloos rondzwervende goden zich tot Vishnu en Shiva. Onderwijl spotten zij van woede licht uit hun lijf.

En zie wat er gebeurde: dat licht nam de vorm aan van de Grote Moeder. Onmiddellijk stonden de goden haar hun eigen wapens af. De Grote Moeder zou doen wat hen niet was gelukt: de demon verslaan. Dat was de goden ogenblikkelijk duidelijk. Ondertussen had Mahishasura ook niet stil gezeten. Hij had zich veranderd in een geweldige buffel, symbool voor hebzucht en trots. Ondanks dat had hij tegen Durga geen schijn van kans. Gewapend als zij was met de drietand van Shiva, de discus van Vishnu en de boog van Rama, en nog meer, ging hij roemloos ten onder. Overigens niet dan nadat Durga hem eerst met haar vrouwelijke charmes had misleid.

Hoe betekenisvol is dit verhaal: ons hoger zelf, ons onderscheidingsvermogen, het licht uit het verhaal, komt ons alleen dan volledig ter beschikking wanneer we het macho-aspect, de hebzuchtige en trotse demon in ons, loslaten. Kennelijk moeten we daarvoor eerst tot het uiterste gaan, tot het uiterste verleid worden. Pas dan zien we, voelen we, hoe spaak dit loopt. Wanneer we dan tenslotte contact maken met onze diepste wanhoop, het opgeven, en om moeder roepen, dan komt onze wezenlijke kracht, vrouwelijk van aard, universeel en niet van onszelf, ons ter beschikking.

Ook het einde van het verhaal is prachtig. De goden, blij van hun last bevrijd te zijn, bezingen de lof van Durga, hun bevrijdster. Durga is daardoor zo geroerd dat zij de goden een wens laat doen. De goden vragen haar om steeds dan te hulp te komen wanneer zij haar, in hun nood en wanhoop, daarom zullen vragen. Bovendien vragen ze of dat voor alle overige levende wezens ook zo mag zijn. Met name wanneer zij op dezelfde wijze, met dezelfde hymne die de goden aanhieven, haar lof zullen zingen. Durga, de Grote Moeder, zegt hen dit toe, waarna zij vervolgens verdwijnt.... Wat moeten wij daar nog aan toevoegen? Laten ook wij Saraswati en Lakshmi toezingen. En bovenal Durga.

ASATOMA: ZONDER VAST RITME

We beëindigen onze zangavond weer met het samen zingen van het asatomebed. We zingen het zoals bij het zingend reciteren van heilige teksten doorgaans het geval is: zonder vast ritme. We zingen het op het ritme dat als het ware voortvloeit uit onze hartslag en ademhaling. Uiteraard met de klemtonen die bij het metrum, de versmaat, horen.

TARA

(10) MURTI'S EN HET HER-VESTIGEN VAN HET HEILIGE

VERGETEN

We starten met OM. OM representeert, zoals we eerder aangaven, niet de deity Brahma, maar belichaamt het meer onpersoonlijk-abstracte Brahman. Het transcendent buiten ons zo-wel als in ons. Door OM te zingen stellen we datgene wat ons en alles overstijgt en voedt, nadrukkelijk present. We her-inneren het ons. Inderdaad, her-inneren. Het transcendent, of God zo men wil, is er altijd al, is nooit weg, is nooit ergens niet. Alleen vergeten we dit nogal eens. Daarom hebben we rituelen nodig en heilige plaatsen. Zoals bijzondere bergen, rotsen, rivieren, bomen, tempels, kerken. En bijzon-dere mensen, heiligen, spirituele leraren. En elkaar; om elkaar in dat herinneren te ondersteunen.

We vallen zo wel wat somber met de deur in huis, maar dat vergeten, dat is zo hardnekkig... Zo universeel óók. Zo'n universeel-menselijk gebeuren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in vele culturen, in vele mythologische verhalen, dit "vergeten" het transcendent, het heilige dreigt te verjagen. Dan zijn er rituelen en erediensten nodig om het heilige te her-vestigen, in stand te houden. Zo niet dan zou het heilige van de existentie verloren gaan. Zelfs de manifeste wereld zou te gronde gaan.

OM: HET HEILIGE HER-VESTIGEN

Met name in het vedische India van weleer leefde deze overtuiging. En nog. Deze, en soortgelijke andere gedachten, leidden tot een buitengewoon omvangrijk stelsel van rituelen. De complexiteit ervan nam zodanig toe dat alleen nog gespecialiseerde priesters, Brahmanen, tot de uitvoering hiervan in staat waren. Religie dreigde daardoor het exclusieve terrein te worden van beroeps priesters. Bovendien waren dit uitsluitend mannelijke priesters, afkomstig uit een specifieke hoge kaste. Rituelen en gebeden verarmden tot het stipt uitvoeren van reeksen formele handelingen. Meer dan eens zegden de priesters wel de teksten op, maar waren zij niet op de hoogte van de diepere zin ervan.

De priesters waren duur. De bevolking had hen bovendien vaak nodig. Geen enkele belangrijke levensgebeurtenis, geen enkele levensfase, daar was iedereen van doordrongen, kon zonder rituelen. Menige dag, menige periode van het jaar, de seizoenwisselingen, de specifieke maanstanden, iedere dag van de week enz., had een of andere mythologisch-astrologisch-magische impact. Met bijbehorende risico's en kansen. Alleen via het in acht nemen van bijpassende rituelen konden die kansen zich verwerkelijken, konden risico's worden afgewend. Allengs dreigde religie te verworden tot benauwend formalisme.

Geen wonder dat daarop tegenreacties kwamen. Deze tegenreacties waren van verschillende aard. Een daarvan was afkomstig van Boeddha. Diens interventies leidden in India tot een tijdelijke suprematie van het Boeddhisme over het Hindoeïsme. Temeer ook omdat het Bhoeddhisme met het kastenstelsel brak en daardoor veel aantrekkingskracht had. Een belangrijke andere tegenreactie was de bhaktibeweging. Bhakti, de persoonlijk te beleven devotie voor een zelfgekozen godheid, bracht religie, rituelen, worshipping, binnen ieders bereik. In principe zonder tussenkomst van priesters en ongeacht sexe, ongeacht kaste. Los ook van tempels en andere heilige plaatsen. De tempel was ook bij de gelovige thuis. En had men geen thuis, de tempel was overal. De bhakti-beweging maakte religie daarmee weer een aangelegenheid van eigen ervaring, eigen inzet, eigen toewijding.

Laten wij OM zingen vanuit de gedachte dat ook wij het heilige, het transcendent, ons daardoor herinneren, ons er in her-vestigen. Daarmee wordt zingen heilige handeling, die ons kleine ik overstijgt.

MURTI'S: MEER DAN BEELDEN

Voor dat her-vestigen van het heilige vragen we Ganesha's tussenkomst. Vanavond doen we dat met behulp van een nieuwe bhajan. Wederom een lofprijzing. Wat we zingen betekent: "zegen en victorie aan Heer God Ganesha (Jaya Ganesha Deva); uw moeder is Parvati (Mata Teri Parvati), de echtgenote van de Grote God Shiva, die uw vader is (Pita Mahadeva)". Met deze lofprijzing vragen we tevens Ganesha's zegen voor het goede verloop van deze avond.

Naast het zingen is voor bhakti het beeld, de afbeelding van de deity, een minstens zo belangrijk middel. De bhakta richt zich met zijn devotie tot de afbeelding van de deity van zijn of haar keuze. In het Hindi noemt men die beelden en afbeeldingen murti's. We gebruikten het woord al vaker. We hadden het er al eerder over. Zo'n murti kan een plaatje, een schilderij zijn, maar ook een beeld. Of een bijzondere steen. Zoals bijvoorbeeld de linga, de fallusvormige steen, die Shiva belichaamt. Natuurlijk staan de echte murti's in de tempel. Dat weet de devotee wel. Natuurlijk hebben de brahmaan-priester, ook al spraken we net niet onverdeeld gunstig over hem, en de pandit, de gewone priester, bij de murti de beste voorspraak. Maar toch: net zo goed verblijft de deity bij de bhakta thuis. Net zo goed luistert de deity in kwestie naar wat de bhakta de godheid voor zijn huisaltaartje toezingt en offert.

Tussen haakjes, de Hindu ervaart deze dubbele situatie niet als dubbel. Evenmin als onderling tegenstrijdig. In India blijven, zoals we reeds herhaaldelijk aangaven, de diverse goden en erediensden naast elkaar voortbestaan. Vaak in elkaar verstrengeld. Ondanks, of liever: haast dwars tegen alle ontwikkeling in. Vele Hindu's vereren dan ook, naast hun ishta devata, alle overige goden uit het Hindoeïsme. Althans zeker de meest populaire onder hen. Datzelfde geldt voor menig overtuigd aanhanger van de Atman-Brahman-conceptie uit de Upanishads en de advaita vedanta. Ook hij of zij praktiseert een diversiteit aan rituelen. Voor het eiegen huisaltaartje of in de tempel.

Wat daar ook van zij, voor zijn murti's ruimt de bhakta een aparte kamer van zijn huis in. Of een hoekje van de binnenplaats. Of een nisje als het huis van bescheiden formaat is. Ook wel in de keuken resp. de plek in het vaak éénkamerhuis die daarvoor dient. Inderdaad de keuken. Vaak is het namelijk de vrouw des huizes die de worshipping bezielend draagt. Zorgvuldig gerangschikt, prachtig gekleed en versierd, van lichtjes voorzien, vormen de murti's allereerst haar huisaltaartje.

Murti's zijn dus meer dan stukjes esthetisch of zoetig beschilderd papier. Meer dan een mooi bewerkt stuk steen, klei, hout of brons. De bhakta gaat met zijn of haar murti om, niet **alsof** het beeld de godheid belichaamt, maar **omdat** het beeld de godheid belichaamt. Hij wast en kleedt het beeld, omkranst het met bloemen, biedt het licht aan van vuur, en water en wierook. Hij buigt voor het beeld, voor de godheid zelve, begroet en bezingt hem of haar. Ook biedt hij de godheid voedsel aan: het eerste van wat voor eigen gebruik bestemd is. Daardoor heiligt hij het dagelijks voedsel tot wat prasad heet.

DE MURTI IS DE GODHEID ZELVE

Door deze devotionele rituelen maakt de bhakta zijn of haar dagelijks leven een en al erediensden, daarmee sacraal. Het beeld, de deity, als brandpunt van toewijding, maakt dat het beeld, net als bij mantra's, ook andersom voor hem gaat werken. De deity roept devotie op, zendt devotie uit. Niet is het dan de bhakta die opkijkt naar de godheid, eerder is het de godheid die zich tot de bhakta richt, hem of haar beziet. Kortom, voor de bhakta representeert de murti niet de godheid, de murti *is* de godheid.

Velen onder ons komt dit misschien extreem voor. Helemaal onbegrijpelijk is dat niet. Over beelden en afbeeldingen van goden wordt binnen onze cultuur, en ook in andere culturen, immers verschillend gedacht. Wanneer we beeldenverering echter geringschattend afdoen als heidens of naïef, dan zien we over het hoofd dat ook wij daarin een hele historie hebben en ook vandaag de dag nog iets daarvan praktiseren. Al was het maar in psychologische zin. Denk maar aan onze standbeelden, onze wassen beeldenmusea, en aan de foto's van degenen die ons dierbaar zijn.

En laten we onze affiniteitsvoorwerpen niet vergeten. Het gehaakte kleedje, waar oma altijd ons kopje koffie op zette en dat nu in ons eigen huis een bijzondere plaats heeft. De merklap, borduurlap, van moeder, ingelijst aan de muur. De geboortelepel, met inscripties die al drie of vier generaties omvatten. Door onze betrokkenheid, door onze liefde voor de personen erachter, zijn deze voorwerpen voor ons haast even reëel als degenen naar wie zij verwijzen. En worden ze ons ontvreemd, dan ervaren we ze als onvervangbaar waardevol.

Vanavond heeft een van ons een eigen Ganeshabeeld meegebracht. Het beeld komt uit Indonesië en heeft, zoals ieder dierbaar beeld, een eigen verwervingsverhaal. Laten we daarnaar luisteren. "Enige jaren geleden", aldus de trotse bezitster van het Ganeshabeeld, "woonden we tijdelijk in Indonesië. Al gauw kwamen zogenaamde antiquairs langs de deur. Het waren, lief bedoeld, dat wel, de gebruikelijke prullaria, die ze aanprezen. Steeds zeiden we beleefd nee. Beleefd nee zeggen wordt echter, zoals iedereen wel bekend is, in het oosten vaak verstaan als "wellicht een volgende keer wèl", dus de "antiquairs" bleven terugkomen. Tot we het op een gegeven moment zat waren. We gaven hen te verstaan dat ze niet meer terug hoefden te komen, tenzij ze echt iets moois meebrachten... En dat was Ganesha. En na Ganesha volgden er meer... Dus het klopt dat het positief werkt wanneer je met Ganesha begint."

TARA: MOEDER VAN ALLE BOEDDHA'S

Iemand die ook voorspoed brengt is Tara. Tara die wij al eerder tegenkwamen en die wij zo direct gaan toezingen. Tara is een vrouwelijk Boeddha of liever: Bodhisattva. Dat Tara een Bodhisattva is, heeft trouwens alles te maken met dat brengen van die voorspoed van zo net. Een Bodhisattva is namelijk iemand die de eigen verlichting niet aanwendt voor zichzelf. Hoewel hij of zij een zodanig niveau van verlichting heeft bereikt dat hij niet meer hoeft te worden wedergeboren, heeft hij de gelofte afgelegd de eigen verlichting ten dienste te stellen van anderen.

Die gelofte houdt in dat de Bodhisattva net zo lang en vaak wordt wedergeboren, als nodig is voor het bereiken van verlichting van alle overige levende wezens. Met Tara, hoewel ook voorkomend in het Hindoeïsme, bevinden wij ons dus binnen het Boeddhisme. Meer in het bijzonder het Mahayana Boeddhisme, het Boeddhisme van het Grote Voertuig, zoals dat in Tibet leeft. Hoewel het Mahayana Boeddhisme haaks lijkt te staan op bhakti zien wij tussen beide bewegingen grote parallellen.

Neem met name de deugd van compassie. Hoe dicht ligt deze niet aan tegen bhakti? Zoals bhakti tot bloei wordt gebracht door toewijding aan de ishta devata, iemands bijzondere deity, zo kent het Boeddhisme iets soortgelijks. Men noemt het er yidams. De Bodhisattva's Tara en Avalokiteshvara zijn zulke yidams. Zij zijn voor de Boeddhist als poorten waarlangs hij zijn compassie tot ontwikkeling brengt. Het is daarom dat hij op hen mediteert, hen reciterend toebidt, hun mantra's zegt en hen in zijn hart visualiseert.

Murti's, yidams, zoals die van Bodhisattva's, spelen in het Mahayana Boeddhisme een soortgelijke grote rol als in het Hindoeïsme. Of deze Bodhisattva's al dan niet historische personen zijn geweest is daarbij van ondergeschikt belang. Een van deze Bodhisattva's is dus Tara. De belangrijkste verschijningsvormen van Tara zijn de Groene Tara en de Witte Tara. Bezien vanuit het volksgeloof beschermt de Groene Tara tegen alle mogelijke gevaren. De Witte Tara staat garant voor een lang en gezond leven en biedt bescherming tegen ziekten.

Net als bij ons verhaal over de Grote Moeder, is het Tara die ons over de oceaan van ons lijdenvol bestaan leidt, ons uit onze zelfbetrokkenheid verlost. Net als Durga, en net als Maria binnen onze Mariadevotie, is het Tara die, mits in nood oprecht te hulp geroepen, ons daadwerkelijk helpt. De conceptie dat God mede van vrouwelijke aard is, is dus universeel. Zij leeft ook binnen het toch overwegend mannelijk getinte Boeddhisme. Tara staat zelfs bekend als de moeder van alle Boeddha's. Zowel die van het verleden, het heden, als de toekomst. Wij mogen er dus op rekenen dat Tara ook ons op ons levenspad bescherming biedt en leiding geeft. Laten wij Tara met het oog daarop toezingen.

De tekst van de mantra luidt: "Om Tare Tuttare Ture Soha". We zeggen daarmee: "Tara, U bent het die ons beschermt en begeleidt; zowel op onze daadwerkelijke levensweg als bij ons streven naar verlichting (OM); dat is zo (Soha)".

OM MANI PADME HUM: DE MANTRA VAN COMPASSIE

De mannelijke tegenvoeter van Tara is Avalokiteshvara. Ook hij heeft als Bodhisattva de taak op zich genomen ons te helpen op ons pad naar verlichting, naar zelfrealisatie. Compassie tot wasdom brengen en hetzelfde soort hulp gaan bieden als hij, dat is, aldus Avalokiteshvara, de weg die daarheen voert.

Dat betekent niet dat Avalokiteshvara ons vraagt om nu maar meteen de bodhisattvagelofte af te leggen. Dat ligt boven onze macht. Hij vraagt ons eerst maar eens *de idee* te gaan koesteren, ons er eerst voor te motiveren. Deze motivatie noemt men bodhicitta, verlichtingsgedachte. Bodhicitta is dus iets dat aan compassievolheid en onbaatzuchtige dienstbaarheid vooraf gaat. Het is de wens ertoe.

In het Mahayana Boeddhisme gaat het er nu om om bodhicitta in ons hart en leven tot zo groot mogelijke bloei te brengen. Om deze weg succesvol te begaan zijn er tal van middelen voor handen. Een van die middelen bestaat uit het leren inzien dat, in tegenstelling tot de volheid van het Brahman uit het Hindoeïsme, de enige werkelijkheid die er is, leegte is. Dat wil zeggen: niets bestaat vanuit zichzelf; niets kent een zelfstandige existentie. Alles wat bestaat is veroorzaakt, bestaat uit samenstellende delen, is eindig. Alles ontleent zijn betekenis aan het niet-wezenlijke, namelijk aan "namarupa", aan naam(geving) en vorm. Aan ons eigen proces van betekenisverlening dus.

Niet alleen is de wereld een projectie van onze mind, dit geldt ook voor onszelf, voor ons idee over onszelf. Binnen de Boeddhistische conceptie bestaat er niet zo iets als een zelf. Althans geen eigenstandig, op zichzelf bestaand en werkelijk zelf. Geen vaste kern. Menen dat dat wel zo is, vormt juist de bron van ons lijden. Naarmate we dit beter inzien neemt ons verlangen toe om ons uit deze misconcepties te bevrijden. Onze compassie, en ons verlangen om anderen te helpen zich ook te bevrijden, groeien dan navenant.

Boeddha en de Bodhisattva's, zelf ook ooit in misverstanden verstrikt, hebben dit alles gerealiseerd. De uiteindelijk niet werkelijke aard van het zelf en van lijden is hen bekend. Tegelijk weten zij dat wij

nog lang zo ver niet zijn en dat voor ons ons lijden nog uiterst reëel is. Zij kunnen dan ook niet anders dan ons compassievol bezien en onbaatzuchtig helpen. Compassie echter, is niet alleen een van de natuurlijke kwaliteiten van Boeddha en de Bodhisattva's, ook wij hebben aan deze kwaliteit deel. Alleen moeten wij die kwaliteit dan wel te voorschijn roepen. Avalokiteshvara's mantra helpt daarbij.

De mantra luidt: om mani padme hum. De betekenis of gevoelswaarde ervan is: "compassie/bhodicitta (OM) is als een juweel (Muni) of dauwdruppel (Muni) op de lotus (Padme); die schat (OM) willen wij realiseren (Hum)".

HARE KRISHNA: DE MAHAMANTRA

Tijdens een van de vorige avonden beloofden we iets te vertellen over de verschillende manieren waarop Krishna's mantra, de mahamantra, wordt verstaan. Pro memorie, de mantra luidt: "Hare Krishna Hare Krishna Krishna Krishna Hare Hare, Hare Rama Hare Rama Rama Rama Hare Hare".

Om met de Hare Krishna-beweging te beginnen, in die traditie heeft de mantra de volgende betekenis of gevoelswaarde: "O Radha, dievegge van Krishna's hart (Hare), O Alaantrekkelijke (Krishna), O Krishna, minnaar van Radha, bron van alle vreugde (Rama), wij willen uw toegewijde dienaar zijn". De Hare Krishna-beweging bezingt in de mahamantra dus Radha, het herdersmeisje dat het meest aan Krishna was toegewijd, en Krishna samen. De liefde tussen Radha en Krishna staat voor de bhakta's uit deze stroming symbool voor volmaakte bhakti, de meest intense liefde die men zich denken kan.

Wat Rama betreft, Rama wordt binnen de Hare Krishna-beweging niet gezien als de deity Rama, koningszoon ook, tevens een der nederdalingen in menselijke vorm van Vishnu. Rama is een andere naam voor Krishna en slaat op Krishna in zijn hoedanigheid van minnaar van Radha. Krishna zelf wordt binnen deze conceptie evenmin gezien als een der nederdalingen in menselijke vorm van Vishnu. Krishna is voor de Hare Krishna-beweging de Opperheer van al wat bestaat.

Krishna's mantra wordt mahamantra genoemd. Dat wil zeggen: grote of meest effectieve mantra. De mantra kreeg die naam omdat het volhardend en volledig betrokken reciteren ervan voldoende is om de gelukzaligheid te bereiken. Wat anders is Krishna's naam noemen dan Krishna ontmoeten? Uiteraard werkt dit alleen als we ons volledig aan Krishna overgeven. Andersom, als wij zo permanent mogelijk en volledig betrokken de mahamantra chanten, dan kan het niet anders dan dat dat leidt tot volledige overgave. Het reciteren van Krishna's mantra is dus middel en doel tegelijk. De weg mogen volgen naar gelukzaligheid in Krishna en Radha is die gelukzaligheid zelve.

Het voorgaande neemt niet weg dat de mahamantra ook anders wordt verstaan. Met name in de zin van: "Gegroet Vishnu (Hare), en ook U, betoverende Krishna, die ons gehele hart naar U toe trekt (Krishna); gegroet Vishnu (Hare), en ook U, Rama, bron van rechtschapenheid en vreugde (Rama), wij wijden ons aan U toe". Daarbij verstaan we Hare als een andere naam voor Vishnu en zijn Krishna zowel als Rama nederdalingen van Vishnu in menselijke vorm. Laten we nu niet langer aarzelen en de mahamantra aanheffen.

AVALOKITESHVARA

(11) COMPASSIE

CONCURRENTIE TUSSEN VADER EN ZOON

Gewoontegetrouw staat in het midden van zijn yantra-kleedje de ons intussen bekende afbeelding van Ganesha. We zien echter ook een beeld van Shiva. Ganesha heeft dus concurrentie. En nog wel van Shiva, zijn vader. Als dat maar goed afloopt. Die relatie was immers niet zonder complicaties. Ooit immers hakte Shiva Ganesha's hoofd af.

Overigens kwam dit soort gewelddaden tussen vader en zoon in vrijwel alle culturen voor. Denk maar aan het beroemde verhaal over Oedipus. De moderne psychologie, onder aanvoering van Freud, ziet in dit verhaal de verbeelding van de archetypische wens om onze vaders te doden en met onze moeders te huwen resp. onze moeders te doden en met onze vaders te trouwen. Godsdiensthistorici zien dit echter anders. Veel concreter. Zij wijzen erop dat deze gewelddaden werkelijk moeten hebben plaats gevonden. En wel in de tijd toen koningen nog tot taak hadden, als belichaming van vegetatiegodheden, welvarend en vruchtbaar te zijn en dit uitbundig te etaleren. Daardoor stonden zij garant voor de welvaart en vruchtbaarheid van het land en diens bevolking.

Het was dus zaak dat de krachten van de vorst niet afnamen. Dat immers bracht de welvaart van volk en land in gevaar. Hoewel de koning van goddelijke aard was nam men in dit opzicht geen risico. De bevolking doodde de koning en stelde een jongere en krachtigere in diens plaats. Dit was tegelijk een magisch imiteren van het fenomeen dat leven voortkomt uit de dood. Daarmee stelde men veilig dat dit ook in de seizoenwisselingen, in de vegetatie, in de wereld van mens en dier, bleef gebeuren. Op een gegeven moment stelden koningen zonen voor zichzelf in de plaats. Vanaf toen stond het magisch-ritueel doden van de zoon, op het toppunt van zijn vitaliteit, garant voor de zozeer gewenste hernieuwing van het leven. En de koning kon blijven leven.

Het zou ons niet verbazen wanneer het verhaal over de botsing tussen Shiva en zijn zoon Ganesha een dergelijke oude oorsprong heeft. Laat Shiva dit echter maar niet horen. De kans is niet denkbeeldig dat hij ons dit soort stoutmoedige speculaties kwalijk neemt. Van Ganesha hebben we minder te vrezen. Die is er alleen maar aantrekkelijker op geworden.

AVALOKITESHVARA: ZIEN MET DUIZEND OGEN

Ganesha heeft vanavond ook concurrentie van een murti uit het Mahayana Boeddhisme, Avalokiteshvara genaamd. Op de poster achter ons is hij afgebeeld. Murti's, afbeeldingen en beelden, spelen ook in het Boeddhisme een grote rol. We merkten dat in verband met Tara al op. Net als in het Hindoesme, en net als in het Christendom, heeft alles aan zo'n murti een diepere betekenis. Laten we daarom eens wat nauwkeuriger naar de afbeelding op de poster kijken.

We zien daar Avalokiteshvara op afgebeeld. Niet in zijn vier handen-verschijningsvorm, maar in die waarin hij 1000 armen/handen heeft. In een cirkel om hem heen. Die 1000 armen moeten vast iets met de compassie te maken hebben waar Avalokiteshvara om bekend staat. En inderdaad, dat klopt. Avalokiteshvara's duizend armen staan symbool voor zijn mededogen. Met zo veel armen en handen kan hij immers goed helpen.

Toch is niet het daadwerkelijke helpen het eerste waar we bij compassie aan moeten denken.

Weliswaar voelen we allemaal wel ongeveer aan wat compassie is, de inhoud ervan verwoorden blijkt een subtiele zaak. Wat we echter van compassie zeker weten is dat het geen medelijden is. Tot hoe nobele en barmhartige daden medelijden ook moge leiden, in medelijden schuilt een element van de ander voor zwak aanzien en onszelf voor superieur. Daarmee doen wij die ander onrecht. We stellen ons boven hen op. Mensen zeggen niet voor niets: "medeleven wil ik wel, medelijden niet".

Compassie kent zo'n boven-onder-relatie niet. De compassie die Tara en Avalokiteshvara ons tonen, heeft te maken met dat medeleven dat mensen wèl willen. Het gaat om een heel zorgvuldig medeleven. Om medeleven in de zin van begrijpen. Begrijpen zonder te oordelen. Begrijpen door te luisteren. Zonder weg te lopen. Maar ook zonder meteen te willen bemoedigen, relativëren, oplossen, helpen of wat dan ook.

Dat is ook wat de murti van Avalokiteshvara ons laat zien. Als we goed kijken zien we dat hij in elk van zijn 1000 handen een oog heeft. Zijn handen zijn daardoor ongeschikt om ze uit de mouwen te steken. De ogen in zijn handen zijn daar te kwetsbaar voor. Avalokiteshvara's compassie schuilt dan ook niet in zijn duizendvoudig helpen, maar in zijn duizendvoudig zien. In zijn vermogen ons volledig, duizend staat voor volledig, voor volmaakt, te accepteren. Zonder weg te lopen of meteen te willen oplossen, verdraagt Avalokiteshvara onze pijn, ons gedoe, onze onwetendheid. En niet zo'n beetje ook. Want al zijn duizend ogen houdt hij permanent open.

Avalokiteshvara kan dat alles aanzien. Niet omdat hij zich superieur aan ons acht, maar omdat hij weet dat het uiteindelijk goed met ons komt, nee, al goed met ons is. Al weet hij ook wel dat we nog een hele weg hebben te gaan. Laten wij dus Avalokiteshvara uitnodigen om plaats te nemen in ons hart. Zodat ook ons hart zich met compassie vult.

KRISHNA'S GEBOORTEVERHAAL

Hoewel we op eerdere avonden ook al aandacht aan Krishna hebben besteed, verzuimden we tot nu toe iets te vertellen over hoe zijn komst op aarde plaats vond. Daar is nu alle reden toe. Al weer een tijdje geleden immers was het "Janmashami", de geboortedag van Krishna. De achtste dag van de donkere maanperiode in de maand Bhadra (augustus/september). En over niet al te lange tijd komt Kerstmis er weer aan. We zitten dus typisch in de tijd van de geboorteverhalen.

Krishna en Jezus... Het lijkt ons boeiend om eens te kijken naar de overeenkomsten in hun geboorteverhalen. Het eerste dat dan opvalt is dat beiden op aarde kwamen om de mensen pure liefde en overgave voor te leven. Beiden werden geboren op een moment dat de mensen zich ongelukkig voelden en onderdrukt werden door demonen en tirannen. In de tijd rond Jezus' geboorte was dat Herodes. De tiran in de tijd van Krishna was Kamsa. In beide situaties vierde het kwaad, het onrecht, hoogtij en verlangde het volk naar een verlosser.

Zowel Herodes als Kamsa hadden van de naderende geboorte van die verlosser vernomen. Ze voelden zich bedreigd, bang als ze waren van hun troon gestoten te worden. Herodes liet, zoals bekend, een bloedbad aanrichten onder alle pasgeborenen. Kamsa handelde soortgelijk. Behoudens het zevende kind, maar dat is een verhaal apart, doodde hij ieder kind dat door zijn zuster, Devaki, ter wereld werd gebracht. Aan Kamsa was namelijk voorspeld dat het achtste kind dat Devaki ter wereld zou brengen de oorzaak zou worden van zijn ondergang.

Jezus en Krishna werden beiden op bijzondere wijze geboren. Jezus, door tussenkomst van de Heilige Geest, uit de maagd Maria. Krishna kwam ter wereld op instigatie van Vishnu. Of liever: het was Vishnu zelf, die in de gedaante van Krishna op de aarde verscheen. De wijze waarop zich dit concretiseerde lijkt op hoe de conceptie van Jezus plaats vond. Vasudeva, de echtgenoot van Devaki, was op een zeker moment totaal vervuld van de Opperheer, Heer Krishna. Vasudeva straalde als de zon. En zoals de zon haar lichtstralen zendt waarheen zij wil, zo bracht Vasudeva het licht van de wereld, Heer Krishna, in Devaki's schoot.

Zowel Jezus als Krishna werden geboren onder nederige omstandigheden. Jezus in een stal. Krishna in de gevangenis. Kamsa immers had Devaki in zijn paleis gevangen gezet. Daardoor kon hij de voorspelde achtste geboortegebeurtenis onmiddellijk opmerken. Zoals het Herodes niet lukte om Jezus te doden, zo ook faalde Kamsa. De goden verstoorden zijn snode plannen. Op het moment van de geboorte van Devaki's achtste kind, Krishna dus, hulden zij de bewoners van het paleis in een diepe slaap. Zodoende kon Vasudeva met zijn pasgeboren zoontje ontsnappen. Hij bracht, door Krishna zelf daartoe geïnstrueerd, Krishna naar Yasoda en Nanda, een bevriend herders-echtpaar. Daar was net een dochttertje geboren. Vasudeva ruilde de beide kinderen. Hij legde Krishna in de schoot van de slapende Yasoda, het dochttertje van Yasoda en Nanda nam hij mee terug naar de gevangenis.

Krishna had het bij Yasoda en Nanda naar zijn zin. Hij werd, net als alle andere jongens in het dorp, koeherder. Koeien staan symbool voor de ziel. Krishna is dus als het ware de hoeder van de zielen die zich aan hem toevertrouwen en hem aanbidden. In de verhalen rond Krishna worden zij vooral vertegenwoordigd door de dorpelingen tussen wie Krishna opgroeit. In het bijzonder de koeherders-meisjes. Gopi's worden zij genoemd. Van de gopi's is Radha degene wier liefde en overgave het grootst is. Zo groot zelfs dat Krishna er verlegen van wordt.

HARI BOOL: BEZING DE LOF VAN KRISHNA

Over Radha's toewijding en liefde bestaan tal van treffende verhalen. Zo is er het verhaal over wat Radha, op een dag toen zij boter ventte, overkwam. De bron van inkomsten in Vrindavan, het dorp waar Krishna opgroeide, bestond uit melk en melkprodukten. Zoals de meeste gopi's ventte ook Radha boter. "Wie wil er verse boter? Hier prima boter te koop!", riep ze uit. Onderwijl was haar hart bij Krishna. Daar was geen dagelijkse plicht tegen opgewassen ... Pas toen er dorpelingen al lachend om haar heen kwamen staan, merkte Radha opeens wat zij aan het roepen was. En dat was: "wie wil er verse Krishna? Hier prima Krishna te koop..."

Hoe kon Radha ook anders? Met zijn lieflijke gestalte en zijn bamboefluit, Krishna wordt altijd afgebeeld met een fluit, stal hij ieders hart. De term "Hari" uit de bhajan die wij zo direct gaan zingen, wijst daar op. Hari betekent: hij die onze harten steelt. Alle herderinnertjes sloten Krishna in hun hart. Er was geen plaats voor iets anders. Dat bevrijdde hen van alle zonden, bracht hen tot gelukzaligheid. De termen "Mukunda" en "Madhava" uit de bhajan van vanavond, sluiten hierop aan. Het zijn epitheta, siernamen, van Krishna. Ze betekenen: "schenker van bevrijding" resp.: "lentefrisse, wegnemer van illusie".

Intussen zijn we wat afgedwaald van Krishna's en Jezus' geboorteverhalen. Wellicht wil iemand weten hoe het met het geruilde meisje afliep? We kunnen gerust zijn. Weliswaar probeerde Kamsa haar te doden, ze ontglipte echter uit zijn greep. Om in de vorm van Devi Mata, de Godin Moeder, ten hemel te stijgen. Krishna's zegenrijke werk was begonnen. Laten dus ook wij Krishna (Hari) toezingen

(Bool) en ons openen voor de muziek die hij aan zijn fluit ontlokt. Symbool voor het spel dat Krishna, het leven, met ons speelt.

SHAMBO PURARE: WIE IS SHIVA?

Is Krishna speels en de wereld en ons leven zijn spel, zijn lila, zoals dat heet, met Shiva ligt het wat anders. De devotie rond Shiva lijkt ons wat ernstiger van kleur. Shiva ziet er niet voor niets wat ondoorgroendelijker en afschrikwekkender uit. Meer macho, zouden we tegenwoordig zeggen. Iemand om maar beter te vriend te houden. Het wordt dus tijd om Shiva de aandacht te geven die hem toekomt. Ook al omdat, naar men zegt, de bhakti-beweging met de verering van Shiva is begonnen. Shiva zelf had zich echter al vele eeuwen eerder, om niet te zeggen duizenden jaren eerder, gemanifesteerd. Geen wonder dat Shiva een godheid is rond wie in de loop van de tijd heel veel verhalen zijn ontstaan. Shiva kent daarom een rijke symboliek. Het is ondoenlijk om in de korte tijd die wij hebben, uitvoerig op hem in te gaan. Wel kunnen we enige aspecten aanstippen.

Op de eerste plaats maakt Shiva deel uit van de ons intussen bekende drie-eenheid "Brahma, Vishnu, Shiva". Zoals we al eerder vermeldde, is daarvan Brahma de schepper, Vishnu de instandhouder, en Shiva de vernietiger. De term "Hara" uit de bhajan van vanavond wijst daarop. Hara betekent namelijk: hij die vernietigt, hij die tot zich trekt.

Dit vernietigende aspect van Shiva moeten we trouwens niet misverstaan. Het wordt eerder positief opgevat dan negatief. Shiva's vernietigende aspect ziet de Hindu als onverbreekelijk verbonden met het leven. Noodzakelijk voor de continuïteit binnen de kringloop van geboorte-leven-dood. Op die manier wordt Shiva, met als van de lijkverbrandingsplaats besmeurd, minder afschrikwekkend dan hij er uit ziet. Dat komt goed uit, want als demonendoder komt zijn kracht ons goed van pas. De term "Purare" in de bhajan van vanavond heeft met zo'n demonenverhaal te maken.

Shiva uitsluitend als een, weliswaar positieve, vernietiger zien, is overigens niet correct. Alleen zijn naam al wijst op een aspect dat hij ook belichaamt. Het woord Shiva betekent namelijk: gunstig, mild, voorspoed(ig). Veel van Shiva's epitheta, siernamen, hebben zo'n soort betekenis. In de bhajan die we vanavond zingen, zitten er twee: Shambo en Shankara. Beide woorden betekenen: voorspoedbrenger. Ook in het Purare, het demonen-doden-aspect van Shiva, zit dit voorspoedkarakter. Hoewel, van sommige demonen doen we slechts moeizaam afstand.

SHIVA EN GANGA

Shiva's welwillende karakter valt ook op te maken uit een ander epitheton uit de bhajan van vanavond. Te weten "Panidhara", wat "waterdrager" betekent. Het water waar het hier om gaat is het water van de meest heilige rivier die India kent: de Ganges. Daaraan zit een heel verhaal vast. Laten we dat verhaal uit de doeken doen.

Toen de Godin Ganga, aanvankelijk verbleef de Ganges als godin in de hemel, in de vorm van water vanuit de hemel op de aarde neerdaalde, was dat alleen mogelijk wanneer Shiva haar val zou breken. Zo niet, dan zou de aarde door het neerstortende water splijten. Gelukkig was Shiva bereid het water op te vangen. Zijn haar leende zich daar uitstekend voor. Als super-asceet knipte Shiva zijn haar nooit. Kammen was er ook niet bij. Zijn haar was daardoor heel lang en woest; getooid bovendien in allerlei wendingen. Het was dan ook uitermate geschikt om de woeste waterval af te remmen.

Mede dank zij Shiva werd de mensheid dus verblijd met het vruchtbare rivierwater. Het bewijs van Shiva's heldendaad zien wij aan een van Shiva's attributen: er stroomt water door zijn haar. De Ganges. Vandaar ook dat Shiva in Benares (Varanasi) woont, gelegen aan de Ganges. De oudste en meest heilige stad van heel India. Soms echter zien we, in plaats van water, een vrouwengelaat in Shiva's haar: de godin Ganga dus.

Nu we het toch over water hebben, vaak zien we Shiva, net als de Romeinse god Neptunus, met een "trishul", een drietandige speer, in zijn hand. De term "Shuladhara" uit de bhajan van vanavond wijst daarop. Shuladhara betekent "speerdrager". Met zo'n vervaarlijk wapen kan Shiva ons zowel bedreigen als beschermen. Het is dus wijs hem te vriend te houden. In India en Nepal wordt daar handig op ingespeeld. Als Shiva verklede sadhu's (heilige mannen) halen zo heel wat geld binnen.

Shiva kent ook nog in ander opzicht een tweevoudige gedaante. Shiva is nl. zowel asceet, de eerste onder de yogi's en dus totaal van seksualiteit onthecht, als super-minnaar. In deze laatste hoedanigheid staat hij symbool voor de mannelijke kant van de vruchtbaarheid. Dit aspect van Shiva zien we vooral uitgedrukt in fallusvormige stenen, lingas genaamd. Verering van deze linga's vindt o.a. plaats door er water en melk overheen te gieten. Iets dat op zichzelf ook weer vruchtbaarheidsrituelen zijn. De Shivalinga, zoals de steen in kwestie wordt genoemd, zien we overigens vaak geplaatst in een andere steen. Deze steen, komvormig van structuur en yoni genaamd, staat symbool voor de vrouwelijke vruchtbaarheid, de vrouwelijke materialiserende en vormgevende scheppingskracht. Ook wel Shakti genoemd.

Onder het koppel Shiva-Shakti gaat een wereld van zelfrealisatiesymboliek schuil. O.a. binnen de context van de chakra- en kundalinifilosofie. Daar kunnen we echter nu niet op in gaan. Laten we dus niet langer aarzelen en Shiva met ons zingen gunstig stemmen.

AMRIT: ONSTERFELIJKHEID IN HET HIER EN NU

Ter afsluiting van onze zangavond zingen wij het asatomeged. De derde regel luidt: mrtiyorma amrita(m) gamaya. Deze regel betekent letterlijk: leid ons van sterfelijkheid naar onsterfelijkheid. Ook deze regel is het meer dan waard om wat langer bij stil te staan. De symboliek van sterfelijkheid-onsterfelijkheid komen we in veel religies tegen. Onsterfelijkheid, niet letterlijk-fysiek, maar als symbool, kent een grote schakering aan betekenissen en verwijzingen. Eén daarvan willen we vanavond beklemtonen. En wel: aandacht voor het hier en nu.

Zowel sterfelijkheid als het hier en nu hebben met de tijd te maken. Met tijdsbesef. Als we alsmar bezig zijn met zelfbetrokken zelfreflectie en met fixatie op wat we allemaal nog willen of moeten, ontgaat ons het hier en nu. Herbeleven en dagdromen hebben nuttige en plezierige kanten. Als we het echter alsmar doen, onnodig langdurig, dan zijn we er niet; niet in het hier en nu. Dan is het tijdverlies. De vrije aandacht in ons verkeert dan in een staat van gestorven zijn.

Dat is dan ook niet wat bedoeld wordt met de veel gehoorde uitdrukking "eerst sterven om te leven". Waar we in die oproep aan moeten sterven is aan ons zelfbetrokken waarnemen, aan onze fixaties, aan onze zelfreflectie, aan onze zelfbeelden en de verdediging daarvan. Kortom, aan ons ego, zoals dat heet. Dan wordt het mogelijk om vol aandacht in het hier en nu te zijn, niet op output gefixeerd, zonder de eventuele resultaten van ons handelen voor onszelf te willen. Opeens hebben we alle tijd. We zijn tijdloos, onsterfelijk.

SHIVA NATARAJA

(12) JAPA

COMPASSIE: EEN RELATIONELE ZAAK

OM heeft binnen het Boeddhisme weer net andere betekenislagen, dan binnen het Hindoeïsme. Zoals bijvoorbeeld het OM aan het begin van de mantra "Om Mani Padme Hum", de mantra die we vanavond weer zingen. Binnen de context van deze mantra heeft OM te maken met compassie. OM staat in deze mantra niet zozeer voor de toestand van zelfrealisatie, bevrijding, verlichting. Althans zeker niet ten behoeve van onszelf. Maar laten we ons nader verklaren.

Daarvoor is het van belang eerst nog wat aandacht aan compassie te besteden. Temeer omdat we beter kunnen werken aan het ontwikkelen van positieve eigenschappen als compassie, dan aan het wegwerken van negatieve. Onze mind schijnt zelfinstructies om iets niet te doen slechts moeizaam te verwerken. Positieve zelfinstructies werken effectiever. Ze ontnemen ruimte voor het continueren van onwenselijkheden. Dat geldt ook voor compassie. Hoe sterker die ontwikkeld is, hoe minder energie er voor hardheid overblijft.

Compassie is op de eerste plaats een relationele zaak. Een relationele houding. Compassie heeft te maken met de wijze waarop wij ons tot anderen verhouden. Tot andermans verdriet en tegenslag, andermans zoeken en tasten, andermans vermeende tekortschieten ook. Zelfs heeft compassie te maken met hoe wij ons opstellen ten opzichte van andermans vreugde en voorspoed. Dat relationele van compassie wil overigens niet zeggen dat compassie niet tevens onszelf betreft. Het maakt heel wat verschil uit of wij dwingend met onszelf omgaan of mild. Compassie voor anderen en compassie voor onszelf zijn in zekere zin zelfs synoniem aan elkaar. In het kielzog van het een komt het ander mee. Therapeutische trajecten richten zich daarbij eerder op het verwerven van compassie voor onszelf, spirituele trajecten leggen doorgaans het accent op compassie ten opzichte van de ander.

Dat laatste is ook het geval met de compassie uit het Mahayana Boeddhisme. We zagen daarbij dat het niet het daadwerkelijk helpen is, waar we het eerst aan moeten denken, maar dat het er om gaat "erbij te blijven" en te begrijpen. Avalokiteshvara geeft ons, met al zijn hand-ogen, immers de instructie om te zien. En dat niet eventjes, niet vluchtig, maar zo duidelijk mogelijk. Van alle kanten en ononderbroken. Doorgaans valt dat niet mee. Vaak zijn we er niet goed in, in het onder ogen zien van andermans pijn. We grijpen liever in, we willen liever helpen oplossen. Soms ook moeten we ons geweld aandoen om niet weg te lopen.

EEN GEBROKEN GELOFTE, EEN GEBROKEN HOOFD

Wat betreft die neiging om weg te lopen bij andermans gezoek en getast, als iemand dat begrijpt dan is dat Avalokiteshvara wel. Die neiging had hij nl. zélf. Dat was nog van vóó_ de tijd dat hij 1000 armen en 1000 ogen had. Dat verhaal is de moeite waard. Luister maar. Op een dag was Avalokiteshvara, compassievol als hij was, zo onder de indruk van het leed waar alle levende wezens onder gebukt gingen, dat hij nog eens fors zijn bodhisattvagelofte herhaalde. Hij sprak: "mijn eigen verlichting zal ik niet aanwenden om uit het rad van wedergeboorten te stappen; dat doe ik pas wanneer alle overige levende wezens ook de verlichting zullen hebben bereikt". Tot zover was het niets nieuws dat hij beloofde. Ditmaal voegde Avalokiteshvara er echter aan toe: "en als ik ooit aan mijn eigen geluk zal denken, laat dan mijn hoofd in 10 stukken uiteenvallen, en mijn lijf in 1000!". Snel pakte hij zijn bevrijdingswerk, het reciteren van de mantra "om mani padme hum", weer op.

Na uren van verzonkenheid in zijn mantra, keek Avalokiteshvara om zich heen. Benieuwd naar de resultaten van zijn inspanning. Die vielen hem bar tegen. Slechts een enkeling bleek wat gelukkiger te zijn geworden. Verder was het dezelfde ellende als altijd. Avalokiteshvara kon het niet meer aanzien. Bitter sprak hij tot zichzelf: "als dit het resultaat is van al mijn werk, dan kan ik me beter om mijn eigen geluk, mijn eigen rust en vrede, bekommeren." Prompt spatte zijn hoofd in 10 stukken uiteen, en zijn lijf in 1000. Boeddha, de echte Boeddha dus, die dit zag, was diep onder de indruk van dit gebeuren. Zo'n intens verlangen om alles en iedereen te helpen had hij nog nooit gezien. Dus repareerde hij het een en ander. De 10 stukken van Avalokiteshvara's hoofd toverde hij om tot 10 hoofden. De 1000 stukjes lichaam tot 1000 armen en handen. Tenslotte voorzag Boeddha elk van de 1000 handen van een oog....

Geen wonder dat Avalokiteshvara ons zoek en getast sindsdien wèl kan aanzien. Geen wonder dat hij, zonder meteen helpend in te grijpen, ons ons proces gunt. Als geen ander weet hij dat al ons mistasten, al onze pijn, de bedoeling hebben ons te helpen op onze weg naar heelheid en eenheid. Zó naar anderen kijken en naar onszelf, dat is wat hij ons wil leren.

Het leren dat "onder ogen zien", begrijpen, en in eerste instantie daarmee volstaan, want daar komt het voorgaande op neer, een onontbeerlijke basis is voor echt helpen, blijkt veelal een lange weg. Zonder wijsheid valt die weg niet of nauwelijks te begaan. Het gaat daarbij niet om wijsheid in de zin van omvangrijke kennis, maar om een diep weten. Een weten dat alles wat een ander doet, ongeacht wat, het beste is wat hij of zij, gegeven de omstandigheden en gegeven zijn of haar kwaliteiten, kon doen. Een wijsheid vanwaaruit we weten dat ook andermans keuzen en gedragingen voortkomen uit hetzelfde verlangen naar heelheid en eenheid, als in onszelf leeft.

Compassie uit het Boeddhisme lijkt daarmee in vele opzichten op bhakti uit het Hindoeïsme. Het is immers vanuit bhakti dat we weten en leren dat alles wat iemand doet, ongeacht wie het is, en ongeacht wat het is, ingegeven is vanuit een inherente drang om liefde te beleven en liefde uit te drukken. Zo goed als wij dat van onszelf weten, zo goed geldt dat ook voor ieder ander. Mogelijk dat wij vanavond Om Mani Padme Hum vanuit die intentie zingen.

SHIVA NATARAJA: OOK IN ONS RIJKSMUSEUM

Nu we tegen het eind van de avond lopen, en daarmee ook tegen het eind van onze reeks zangavonden, is het tijd terug te keren naar het Hindoeïsme en zijn rijkdom aan goden en godenbeelden. Als vanzelf treedt Shiva naar voren, naar verluidt de oudste godheid uit de Indiase cultuur. Om hem te ontmoeten hoeven we overigens niet naar India te gaan. We kunnen dichterbij terecht. Bijvoorbeeld in het Rijksmuseum van Amsterdam. Daar bevindt zich een van de mooiste Shivabeelden ter wereld. De murti, die daar prachtig staat opgesteld, beeldt Shiva uit als "Nataraja", koning van de dans. Shiva in de verschijningsvorm van Shiva Nataraja is zo interessant omdat de murti in kwestie ons Shiva's veelzijdige aard onthult. Laten we er daarom eens dichterbij gaan staan.

Het eerste wat van Shiva's dubbele natuur opvalt is zijn vernietigende kant. In een kring van vuur, afkomstig van de crematieplaats waarop zijn dans plaats vindt, vernietigt Shiva de wereld. Een wereld die hij overigens zelf welwillend heeft geschapen. En wel met behulp van de kleine drum in zijn rechterbovenhand. Daarop brengt hij zijn heilige, scheppende geluiden voort. Alles wat is, is immers in essentie geluid, klank, trilling. Nada Brahma, zoals men dat noemt.

Wat Shiva rechts schept, vernietigt hij links. In zijn linkerhand houdt hij een vervaarlijke vlam vast. Met die vlam steekt hij de kring van vernietigend vuur aan, die hij om zich heen heeft. Zo houdt hij die kring brandend. Dat vernietigen ziet men binnen het Hindoeïsme tegelijk als positief. Het is immers terwille van nieuw leven dat het plaats vindt. Aldus symboliseert Shiva's "tandava-dans", zijn alsmar voortdurende geluid- en vuurdans, het eeuwige cyclische bestaan.

ONS ONTBREEKT SHIVA'S KOSMISCHE PERSPECTIEF

Mogelijk komt Shiva vanwege deze tegenstrijdigheden vreemd op ons over. Dat zegt dan meer over onszelf en onze cultuur, dan over Shiva. Wij bezien hem dan te zeer vanuit ons beperkte menselijke blikveld. Immers tegenstellingen ontpoppen zich alleen dan wanneer wij aan hetgeen wij waarnemen, aan hetgeen ons overkomt, onze eigen specifieke betekenisverlening toevoegen. Het is de menselijke betekenisverlening, die de dynamiek van het bestaan in de vorm van tegenstellingen ervaart. Het zijn niet de fenomenen zelf, die daar debet aan zijn.

Dat is wat Shiva Nataraja ons met zijn dubbelheid en zijn dynamiek laat zien en van ons vraagt: te stoppen met het fixeren van de stroom die het leven is en te accepteren dat we in een wereld van dualiteiten leven. Althans dat wij dat ervan maken. Beter nog is: dat niet te doen en de eenheid te zien die alle dualiteiten verbindt. In onze kleinheid en onze tijdelijkheid beschikken wij niet over Shiva's kosmische perspectief en kunnen wij niet overzien wat wat dan ook uiteindelijk betekent. Zelfs, of liever: juist niet voor onszelf. Hooguit kan dat, zo het al mogelijk is, vanuit het retrospectief van een voleindigd leven.

In zijn verschijningsvorm van Shiva Nataraja toont Shiva ons het transcendente karakter van deze stroom van vermeende tegenstellingen. Hij toont ons dat dat alles ons menselijk verstand te boven gaat. Onverbiddelijk wijst Shiva ons erop dat dit cyclische mysterie ons volledig bepaalt. Eer betuigen aan Shiva impliceert dat wij ons afstemmen op die stroom en erkennen hoezeer ons bestaan van de godheid, van het transcendente, afhankelijk is. Erdoor wordt gevoed. Dankbaarheid en verering spreken dan vanzelf. Ons betekenisverlenend gedrag verliest zijn absolute karakter en wordt milder. Onze bhakti, onze devotie voor Shiva, lost ons onderscheiden van voorspoed en tegenslag geleidelijk op.

Overigens omvat Shiva in zijn verschijningsvorm van Shiva Nataraja nog een derde goddelijk aspect. Naast het scheppende aspect en naast het vernietigende aspect, belichaamt hij ook het leven-onderhoudende aspect, de goddelijke kracht die normaliter bij Vishnu hoort. Met zijn twee overige handen maakt hij beschermende gebaren. Bovendien wendt hij dreigend onheil af. Hij danst immers bovenop een vervaarlijke dwerg-demon.

De veelzijdigheid van Shiva maakt dat zijn bhakta's Shiva zonder moeite als de enige en opperste godheid beleven. Superieur boven alle overige deities. Alle reden ook voor ons om Shiva nu niet langer meer op ons te laten wachten en hem de eer te bewijzen die hem toekomt.

JAPA: RECHTSTREEKS OP HET DOEL AF

Ondanks dat het van belang is bhakti ook conceptueel te benaderen en toe te lichten, ligt toch de klemtoon bij bhakti op het doen. We wezen er reeds bij herhaling op. Een doen, niet los uit de pols of eventjes, maar met overgave en voortdurend. De chant die we zo direct gaan zingen, sluit daar goed bij

aan. Het is namelijk een japa-chant, een herhalings-chant. Laten we echter eerst eens kijken wat met dat "japa" wordt bedoeld. Welnu, onder japa verstaat men het langdurig herhalen van een bepaalde mantra, vaker nog een bepaalde naam van God, weergegeven in een of enkele korte syllabes of lettergrepen.

Dit herhalen van de naam of namen van God kwamen we op onze zangavonden al heel wat keren tegen. Het heeft tot bedoeling onze aandacht permanent op God te richten. Daarin te oefenen en in dat oefenen God te eren. Doen we dit volhardend en met overgave dan roepen we daarmee God in ons hart op, en in ons leven. Net zo lang tot ons bewustzijn zijn kleur krijgt. Zodat waar het transcendente zetelt geen "bezoekingen" , geen "klesas" zoals dat in yoga heet, kunnen zijn. Als ons hart, ons denken, permanent vervuld is van het transcendente, is er geen plaats voor ons ik, noch voor ik-gerichte gedachten.

Japa richt zich dus op replacement, op vervanging. Japa is een bewuste en herhaalde poging tot vervanging van het een, ons almaar doorgaande en grillige ik-gerichte denken, door het ander, de naam of namen van God. Het herhalen van de namen van God, deze replacement, bespaart ons daarmee veel moeizaam gesleutel aan de donkere kanten van ons denken-voelen. Japa mikt rechtstreeks op het doel.

Traditioneel worden er vier manieren van japa onderscheiden. De eerste is luidop en heet vacika japa of vaikhari japa. Aan ons als beginners sterk aanbevolen. De tweede manier waarop japa plaats vindt, is fluisterend: upamsu japa. De derde manier is mentaal, manasika japa of manasa japa genaamd. Deze manier, het in gedachten herhalen van de bewuste syllabes, is doorgaans de lastigste. Al gauw blijkt ons denken onderwijl zijn gewone grillige eigen gang te hernemen. De vierde manier van japa bestaat uit het schrijven, calligraferen of tekenen van de syllabes: likhita japa.

DE PANDIT IN HET PARK

Japa wordt, net als mantra yoga, gezien als een snelweg. Zoals murti's, beelden en afbeeldingen, veel meer zijn dan representaties van deities, zo strekt de naam van God voor de bhakta verder dan dat die naam God slechts zou representeren. Voor de devotee, voor de japa-beoefenaar, zijn God en diens namen identiek. Japa is voor de japa-beoefenaar daarom middel bij uitstek om in contact te komen met God. Althans hem daartoe uit te nodigen.

Er zit aan japa echter wel een behoorlijk lastige complicatie. Juist door de eenvoud ervan wordt japa, tenminste als we niet oppassen, al gauw mechanisch. Als we in zo'n geval niet tijdig onze aandacht terugbrengen naar de bewuste syllabes, de bewuste naam, bestaat zelfs het gevaar dat japa juist oproept tot het tegendeel. Zonder dat we het in de gaten hebben, conditioneert japa ons dan juist op hetgeen we willen vervangen. Japa zet dan juist de deur voor onze grillige mind open. Haast op het ritme van ons chanten dromen we weg en rijgen we de ene associatie aan de andere. Om dat te voorkomen vindt japa vaak plaats met behulp van een mala, een kralensnoer. Doorgaans een met 108 kralen. Per naam verschuiven we dan een kraal.

Helaas maakt het gebruik van een mala het mechanische soms alleen maar erger. Met name kan dit zich voordoen wanneer de mala vooral dient om het aantal malen van het naam-zeggen te tellen. Dat gaat als volgt: per ronde van 108 maal zeggen of chanten verschuift men een kraaltje van een apart, kleiner snoertje. Op die manier kan worden bijgehouden of en wanneer het beoogde of voorgeschreven aantal gehaald is. Inderdaad effectief. Echter, tempo en toewijding bijten elkaar al gauw.

Een correcte meditatiehouding is nog het meest werkzaam. Ten opzichte van het transcendentie het meest passend bovendien. Dan nog slagen we er vaak in om onderwijs gewoon door te gaan met wegdromen. Japa is dus alleen ogenschijnlijk eenvoudig.

Over hoe moeilijk japa in feite is, bestaan dan ook tal van anekdotes. Een daarvan gaat over een pandit, een priester. Op een dag zat deze op een bankje in een park. Hij had net bij een familie wat rituelen uitgevoerd. 's Middags werd hij bij een andere familie verwacht; vlak in de buurt. Dus overbrugde hij de tussenliggende tijd door in dat park een stuk van zijn dagelijkse japa te doen. In het park bevond zich ook een meisje. Van een jaar of 17. Het meisje huppelde er, al zingend, wat heen en weer. De pandit, die toch al zijn dag niet had, keek af en toe verstoord op. Uitdrukkelijk met de bedoeling dat het meisje zou zien dat zij hem hinderde. Het meisje zong en huppelde echter vrolijk door.

De pandit werd bozer en bozer. Tot hij het niet meer hield. Bars riep hij de jonge vrouw bij zich: "zie je niet dat ik Gods namen aan het bidden ben? Je moet je schamen dat je mij daarbij zo stoort!". Het meisje, terug in haar schulp, antwoordde schuld bewust en eerbiedig: "och panditji, ik wacht hier op mijn vriend; ik ben zo blij dat hij straks komt; daarom dans en zing ik; ik heb u echt niet gezien". De afloop valt niet moeilijk te raden. De pandit begreep de les die het meisje hem in haar argeloosheid had geleerd: bhakti, japa, is totale devotie, totale toewijding, totale absorptie. Het meisje, weliswaar voor haar vriend, bezat die totale toewijding. Hij niet.

Laten ook wij nu kennismaken met japa. We zullen daartoe de naam Ram gaan zingen. Ram, in de zin van een van de namen van God.

PHALA RUPATVAT

Ons bezinnend op een passende afsluiting, een passend beeld, viel onze keus op sutra 26 uit de Narada Bhakti Sutra, na de Bhagavad Gita wellicht de meest gezaghebbende tekst over bhakti die de Indiase wijsheidsliteratuur kent. De ultrakorte sutra, een mantra op zich, luidt: "Phala Rupertvat". Dat wil zeggen: "de vorm brengt de vrucht voort". Of, anders vertaald: "de essentie van bhakti is bhakti".

Met andere woorden: wie oefent in devotie, in intense liefde, wie bhakti beoefent, die verwerft devotie, intense liefde, bhakti. Meer en meer. In bhakti immers vallen middel en doel samen. De beweging van het openen van ons hart is identiek aan het geopende hart en opent ons hart nog meer. Wellicht dat we in het asatmagebed vanavond laten doorklinken hoe bevoorrecht we zijn met Phala Rupertvat.

Mogelijk dat we in ons zingen ook onze dank aan elkaar tot uitdrukking brengen. Dat we elkaar in onze stem mochten ontmoeten. Als er immers iets van onszelf kwetsbaar is, dan is het wel onze stem. Vaak moeten we schroom overwinnen om onder onbekenden te zingen. Toen we de avonden startten kenden we elkaar niet. Althans de meesten onder ons niet. Dus was het een avontuur om, zonder eerst te zien of de kust veilig was, ons te laten horen. Het doet goed om te ervaren dat dat kon. En hoe!

Laten we elkaar daarvoor bedanken. En ook die derde, het transcendentie, die ons dit mogelijk maakte.

VISHNU

LITERATUUR

In afwijking van wat te doen gebruikelijk is staat de titel vooraan, in plaats van de auteursnaam.

I. Bhakti en bhakti yoga

Narada Bhakti Sutra; Selfrealization through love; transl. and annotated by I.K. Taimni; The Theosophical Publishing House, Adyar 1975

Narada Bhakti Sutras; aphorisms on the gospel of divine love; transl. and annotated bij Swami Tyagisananda; Sri Ramakrishna Math, Madras 1940

Narada Bhakti Sutra; secrets of transcendental love; T.A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada; Bhaktivedanta Book Trust, Bombay 1992

Narada's way of divine love; translated with a commentary by Swami Prabhavananda; Sri Ramakrishna Math, Madras 1972/1986

Karma yoga en bhakti yoga; Swami Vivekananda; Ankh-Hermes, Deventer 1975

The nectar of devotion; the complete science of bhakti yoga; A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada; Bhaktivedanta Book Trust, Bombay 1989/1995

Rasa; love relationships in transcendence; Swami B.V. Tripurari; Clarion Call Publ., Eugene 1993/1994

The Gospel of Ramakrishna; Sw. Nikhilananda; Ramakrishna-Vivekananda Center, New York 1974

The art of spiritual living; dr.P.R. Sharma; Ram-Rukmini Institute, Geneve 1992

Het begrip bhakti; Jan Gonda; Tijdschrift voor Filosofie, jaargang 10 (1948) nr.4

Goddelijke vergezichten; mystiek uit India voor westerse lezers; J.P. Schouten; Ten Have, Baarn 1996

Sadhus, holy men of India; Dolf Hartsuiker; Thames and Hudson, London 1993

II. Aan bhakti gerelateerde oorspronkelijke teksten

Bhagavad Gita; in tal van engelse en nederlandse vertalingen

Essays on the Gita (with sanskrit text and translation); Sri Aurobindo; Sri Aurobindo Ashram, Pondicherry 1921/1989

Srimad Bhagavatam; lessen in wijsheid/Krishnalegenden; De Driehoek, Amsterdam

Het spel van Krishna; in Vraja en Mathura (dl 1); in Dvaraka (dl 2); herdichting door Sri Hayeshvar Das; Altamira, Heemstede 1990

Mahabharata; Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1987; ned. vert.: Mahabharata; bloemlezing uit het klassieke indische epos; Ankh-Hermes, Deventer 1988

Srimad Ramayana; The Prince of Ayodhya; Sri Ramakrishna Math, Madras, 1986; ned. vert.: Ramayana, De Prins van Ayodhya; Ankh-Hermes, Deventer 1987

III. Hindoeïsme, goden en beeldtaal

Hindoeïsme, de oudste godsdienst ter wereld; K.M. Sen; Ankh-Hermes, Deventer 1987

Hindoeïsme binnen ieders bereik; Studiegroep Hindoesme, Den Haag 1991

Hindoeïsme voor beginners; Sj. de Vries; Forum, Amsterdam 1996

Puja, the process of ritualistic worship; Mata Amritanandamayi Center, San Ramon 1992

Hindoese mythen; vertaald en bewerkt door H. Verbruggen; Mirananda, Den Haag 1994

India, betoverende verscheidenheid; Winand Callewaert; Davidsfonds, Leuven 1996

India, goden als mensen; Winand Callewaert; Davidsfonds, Leuven 1991

Ganapati; Song of the Self; John A. Grimes; State University of New York Press, Albany 1995

Shiva; Shakti M. Gupta; Somaiya Publication Pvt. Ltd., Bombay/ New Delhi 1979/1993

An introduction to hindusymbolism; I.K. Taimni; The Theosophical Publishing House, Adyar 1980

De beeldtaal van het Hindoeïsme; Goden, verschijningsvormen en hun betekenis; Eva Rudy Jansen; Binkey Kok, Diever 1993

De goden uit het oosten; Frans Boenders en Freddy Coppens; Scheltens en Giltay, Utrecht 1981

IV. Mantra's, mantra yoga en japa

Mantra's; magische krachten van het woord; John Blofeld; Kruseman's Uitgeversmaatschappij BV, Den Haag 1978

Mantras; words of power; Swami Sivananda Radha; Timeless Books, Spokane 1994

Tools for tantra; Harish Johari; Destiny Books, Rochester, Vermont 1986

Mantra, Harvey P. Alper (ed); State University of New York Press, Albany 1989

Secrets of Yantra, Mantra and Tantra; dr.L.R. Chawdhri; Sterling Publishers Ltd., New Delhi 1992

Yantra, the tantric symbol of cosmic unity; Madhu Khana; Thames and Hudson, London 1979

Yoga-Sutras van Patanjali; commentaar van dr.I.K. Taimni; Theosofische Vereniging, A'dam 1985

Breath and Name; Bubba Free John; The Dawn Horse Press, San Francisco 1977

Over zin en onzin in filosofie, religie en wetenschap; Frits Staal; Meulenhof Informatief, A'dam 1986

V. Mahayana Boeddhisme en beeldtaal

Meaningfull to behold; view, meditation and action in Mahayana Buddhisme; Geshe Kelsang Gyatso; Wisdom Publications, Ulverston 1980

Innerlijke evolutie; stadia van de weg naar verlichting; Geshe Konchog Lhundup; Uitgeverij Maitreya, Emst 1992

Heart of wisdom; a commentary to the Heart Sutra; Geshe Kelsang Gyatso; Tharpa Publications, London 1986

The diamond sutra and the heart sutra; translated and explained by Edward Conze; George Allen & Unwin Ltd, London 1975

Compassion in Tibetan Buddhisme; Tsong-ka-pa/Kensur Lekden/ Jeffrey Hopkins; Rider and Company, London 1980

Foundations of Tibetan Mysticism; Lama Anagarika Govinda; Rider and Comapany, London 1973

Images of enlightenment; tibetan art in practice; Jonathan Landaw and Andy Weber; Snow Lion Publications, Ithaca 1993

Het Boeddha-boekje; boeddha's, godheden en rituele symbolen; Eva Rudy Jansen; Binkey Kok, Diever 1990

Een goddelijk gebaar; honderd kenmerken van hindoeïstische en boeddhistische goden in het Rijksmuseum; Petra Kana-Devilee/ Robert Uterwijk; Afdeling Educatie en Voorlichting Rijksmuseum, Amsterdam 1996

Mudra; a study of symbolic gestures in Japanese Buddhist sculpture; E. Dale Saunders; Princeton University Press, Princeton 1985

VI. Het voortdurende gebed in het christendom en beeldtaal

De weg van een pelgrim; de ware verhalen van een russische pelgrim; bewerking van Carolus Verhulst; Mirananda, Den Haag 1979

Filokalia, het innerlijk gebed; Alla Selawry; Ankh-Hermes, Deventer 1982

In de volheid van God; bidden in het spoor van westerse en oosterse tradities; John Main; Lannoo, Tielt

Woestijnvaders; een speurtocht door de vaderspreuken; Christoffor Wagenaar; Gottmer, Nijmegen 1981

Poestinia; een verhaal van Gods genade; Cath. de Hueck Doherty; Lannoo, Tielt 1978

Gebed in schoonheid; schatten van privé-devotie in Europa (1300-1500); Henk van Os; Rijksmuseum Amsterdam/Merrel Holberton, Amsterdam 1994

Tot lering en verering; functies van kunst in de Middel- eeuwen; Peter van Dael; Kok, Kampen 1997

De beeldtaal van de christelijke kunst; geschiedenis van de iconografie; Jan van Laarhoven; Sun, Nijmegen 1992

Kunst voor de ziel; sporen van individuen en hun geloofswereld op devotieprenten, 1650-1850; J.J.A.M.Sprangers/L.A.M. Goossens; Gottmer, Haarlem 1992

Beeldenstorm; Henk van Os; Amsterdam University Press, Amsterdam 1997

VII. Vrouwelijke goden/God als vrouw/psychologie van de vrouw

Hindu Goddesses; Chitralkha Singh/Sri Prem Nath; Crest Publishing House, New Delhi 1995

Durga, the Great Goddess; Mythological references, tales of glory, hymns, orisons, and devotional songs; B.K. Chaturvedi; Diamond Pocket Books, New Delhi 1995

The Thousand Names of the Divine Mother (Sri Lalita Sahasranama); with commentary by T.V. Narayana Menon; Mata Amritanandamayi Center, San Ramon 1996

Sakti and sakta; essays and addresses on the Sakta Tantrasastra; Sir John Woodroffe; Ganesh and Co, Madras 1959

Hindu Female Deities as a Resource for the Contemporary Rediscovery of the Goddess; Rita M. Gross; Journal of the American Academy of Religion, XLVI/3, pg. 269 - 291

De moedergodin in de oudheid; dr. C.J. Bleeker; Bert Bakker/Daamen, Den Haag 1960

De enige onder de vrouwen, de maagd Maria: mythe en cultus; Maria Werner; Contact, A'dam 1990

De werkelijkheid van Maria, geschiedenis van het mysterie; L. Thiessen; Dabar Luyten, A'dam 1996

De ontembare vrouw als archetype in mythen en verhalen; C. P. Estés; Gottmer/Becht, Haarlem 1994

Godinnen in elke vrouw; een nieuwe psychologie van de vrouw; J. S. Bolen; Lemniscaat, R'dam 1986

De Goddelijke vrouw; een betoverende reis naar de mythologie en symboliek van de vrouw; Manuela Dunn Mascetti; Elmar, Rijswijk 1990

KRISHNA